

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

El Savi digué : Malaurat l'home sensible que ha gosat esquinsar el vel de la societat i no vol lliurar-se a aquesta illusió teatral tan necessària per al nostre repòs...

VOLNEY

Fons Patxot

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

ANECDOTARI

I

Civis sum...

Les següents anècdotes les recordo de petit, oïdes de boca de gent del meu Poble i, per tant, tenen l'avantatge d'ésser el testimoni popular de fets presenciats, de vegades compartits i tot, independents de la meva apreciació personal, car jo era massa petit per a judicar-los.

Es refereixen al meu avi En Rafael Patxot i Ferrer, designat pels guixolencs amb el títol de « l'Avi Patxot » i, posteriorment, amb el de « Senyor Rafel », la forta personalitat del qual vaig apuntar solemniament en instituir a nom i en recordança d'ell, els meus *Concursos Patxot i Ferrer*, d'estudis històrics, polítics i socials, sota cura, primer, de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, després, independitzats i trencats, finalment, pel daltabaix de 1936-37, seguit de la invasió i tirania del 1939 ençà, encara més responsable moralment, perquè, si l'un fou la bèstia humana desfermada, l'altra és la intelligència humana transgredint premeditament, pervertida i pervertidora : aquella s'encegava en la matèria i aquesta, seguint una tradició secular, preten matar-nos l'ànima.

Hom pot dir que l'Avi Patxot, per dret propi reconegut de tothom, fou Alcalde gaïre bé vitalici de St. Feliu de Guíxols car, segons els seus compatricis, ell « era nat per a manar » ; però, la seva generositat, dretura de consciència i fermesa de caràcter, no li valgueren més que maldecaps i perjudicis personals, com sol succeir a tothom en casos semblants.

GUAITANT ENRERA

D'anècdotes que pregonen la seva manera d'ésser i el seu tremp en l'obrar, se n'ompliria fàcilment un llibre, que les generacions actuals tan oportunistes, amb llur mentalitat tèrbola i consciència col·loïdal, bressolant-se en el Nirvana dictatorial — que és la negació i la dissolució de l'home — poc capirien i, molt menys, no arribarien a admirar.

De les moltes fetes que d'ell recordo, recollides de la manera impersonal que he dit, solament en contaré tres, que presenten caires diferents del seu temperament rectilini: encarant-se al seu Poble, al poder civil arbitrari i al rampell militar.

Una vegada, l'Avi Patxot, com Alcalde que era, presidia una reunió de l'Ajuntament a la Casa de la Vila, un antic i espaiós casal, situat en la Plaça de St. Feliu de Guíxols, enrunat modernament per les canonades franquistes.

Es tractava de quelcom que havia esvalotat el poble, probablement, cosa de contribucions, segurament agreujada per l'arribada d'algun delegat provinent de Girona.

La Plaça anava de gom a gom, tapers, hortelans, mariners, tothom hi era; homes, dones, criatures, tothom cridava, xiulava o xisclava, fins a esgargamellar-se; no hi havia manera d'entendre's, ni a dalt de l'Ajuntament, ni a baix a la Plaça.

Enmig d'aquell xivarri, es veié l'Avi Patxot baixar tot decidit l'ampla escala de la Casa de la Vila, seguit dels altres Consellers i aturar-se a la portada, on imposà silenci solament amb el seu proverbial «ehem!», prou conegut i respectat com a comanament.

Tothom callà i ell, que era alt i ferreny, amb la seva forta veu, així increpà el poble arborat:

— Escolteu! com que aquí no hi ha llibertat, ens n'anem a fer la sessió al bosc de St. Amanç.

Dita la qual cosa, repetí el seu «ehem!», per a subratllar la força moral del seu argument.

Tota la maror de la Plaça s'encalmà sobtadament, ningú no gosà dir paraula; la multitud li obrí pas, sorpresa i encuriosida els deixà passar guaitant com l'Ajuntament tirava carrer amunt, en Corporació a tall de sortida oficial.

Després, tota la bromera popular s'anà destriant, bo i fent comentaris, cadascú cap a casa seva i, a la plaça, només hi quedaren els arbres i la font

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES: L'AVI PATXOT

del mig, que el nunci guaitava tot solet, des del gran finestral de Casa de la Vila.

I l'Avi Patxot repregué i presidí tranquil·lament la sessió en la sureda del bosc de St. Amanç, a tocar el poble, en la esbalandrada capelleta del temps del Monestir de Benedictins de St. Feliu de Guíxols, al voltant de la qual, per tradició, es celebrava anyalment un aplec, amb grans arrossades, peixopalades, sardanes i molta gresca popular.

Aquesta vegada, l'Avi Patxot s'havia encarat al seu poble.

II

Però, una altra vegada se les hagué més testes, doctrinalment, amb una autoritat civil arbitrària i abusiva, com moltes que n'havem conegut i patit, car són la malura endèmica dels pobles mal constituïts i pitjor regits.

Heus-ací com esdevingué la cosa.

Era una època per l'estil del present, vull dir, d'esgarriaments i tomballons socials, provocats en part per una pretesa autoritat, que no consistia sinó en una mena de patent de corsari, que els usufructuaris, tots ells venturers, s'afanyaven per a especulacions i venjances personals; en un mot, la mateixa trangolada d'ara: falangistes i antifeixistes, collaboracionistes i *maquis*, nazis i bolxevics, etc.; solament que aleshores es classificaven més genèricament en *sospechosos* i *no sospechosos*¹.

En una d'aqueixes tongades de ressaga política tan freqüents, l'Avi Patxot s'esqueia, fatalment, ésser Alcalde a St. Feliu de Guíxols.

Tal com era de preveure, fruita del temps, un dia rebé l'ofici del Governador de Girona demanant-li la inevitable llista de *sospechosos* guixolencs. Amb un cop d'ull en tingué prou i, a la seguida, el lliurà al Secretari per tal que l'arxivés.

Al cap d'uns dies, se li presentà a Casa de la Vila un delegat del Governador, fent-li a mans un nou ofici, reproducció de l'anterior, requerint-li altra vegada la cobejada llista de *sospechosos* guixolencs.

Llegit el plec, l'Avi Patxot digué:

— Però, si aquest ofici ja me'l varen enviar dies enrera i el tinc allà degudament arxivat!

¹ Ara en diuen *desafectos*, qualificatiu que també m'han aplicat, sense dir cap mentida, i que m'ha costat 100 000 pts. vistes, més el ròssec invisible, però tangible.

GUAITANT ENRERA

— Sí, està bé ; no obstant i això el Sr. Governador encara no n'ha rebut resposta i l'està esperant perquè la necessita.

— Ah ! si no és més que això, mireu ! aquí la teniu :

Dit i fet ; agafa l'ofici que li presentava, ne fa bocins i el llença a la paperera.

El delegat del Governador, destarotat, no sabé dir un mot, s'inclinà i se'n tornà per on havia vingut, a informar de l'inesperat resultat del seu comès ; en aquell temps, també es confonia còmodament el governar amb el manar, una errada que no n'ha portat poca de cua. En canvi, encara no era corrent l'antinòmia *depuración*, que ha vingut després, designant des de la persecució sistemàtica, encloent el *chantage* i el robatori, fins a l'assassinat.

És clar, el cap de ben pocs dies d'aqueixa categòrica solució, li compareix altra vegada el delegat governatiu, amb un ofici comminatiu, exigint peremptòriament una contesta escrita i acompanyant la llista debades requerida fins aleshores :

¿ La resposta ? que no la veiereu l'altra dia ? però, ja que la voleu escrita, això rai !

I l'Avi Patxot, agafant la ploma, escriví en el blanc del mateix ofici, sota el segell del Governador, aquesta afirmació negativa :

— *El oficio de delator es impropio de hombre libre.*

Així, després de datat, signat i segellat, el retornà al portador governatiu, el qual s'inclinà una vegada més i devia anarse'n esverat amb aquella categòrica repulsa doctrinal, que li cremava la butxaca.

Fixeu-vos com han canviat els temps i la gent de llavors ençà ! Perquè ara el penell de la « llei escrita », no solament estimula la delació, sinó que àdhuc la premia, la suborna, havent arribat a l'extrem infamant d'imposar als fills la delació dels pares llurs, a favor de governants que han assaltat el poder, sense que ningú, ni cap llei, els el donés.

Aquella lliçó de moral cívica i social, congrià negra gropada damunt de l'Avi Patxot, perquè aleshores, talment com ara, l'autoritat pretenia ésser una tradició dogmàtica, que rebutjava la més lleu contradicció, per lleial que fos. Tant si es tractés del civil, com del militar o de l'eclesiàstic, era *ipso facto* considerada, al menys, un insult, després delictes i, finalment, criminal, per mica que convingués al furor autoritari, sempre disposat a confondre l'amor propi amb la dignitat i l'autoritat amb l'arbitrarietat.

El Governador no es volia acostentar destituint i processant l'Alcalde,

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES: L'AVI PATXOT

sinó que li venien idees de *mayor cuantia*: empresonar-lo, confiscar-li els béns, exiliar-lo a Fernando Poo (estil Napoleó) i àdhuc, un cert moment, se li acudí que podria ésser afusellat per *rebelde*, que és el justificant de totes les tiranies; exactament com en aquesta època franquista: Carrasco, Rahola, etc.

En canvi, el meu Avi no es preocupà gens més de l'incident, puix que ja l'havia resolt en acordança amb la seva consciència.

Però, d'altres s'entusiasbaren amb la feta, que provocà una forta reacció cívica en tota la contrada car, malgrat tot, aleshores hi havia més franca idealitat que avui dia. Per això, molta gent començaren a intervenir espontàniament en el conflicte, retopant decidits l'exigència del Governador, el qual es sentí bentost entrebancat en adonar-se de la força moral d'un civisme exemplar i que no era tan senzill com li havia semblat, d'heure-se-les amb aquell home valent, darrera del qual regolfava tot un poble que es veia virilment protegit. A més, aquelles autoritats, barroerament passionals, moltes d'elles improvisades, eren mers ocells de pas que se sentien cimbrar en capfals quan topaven amb un redreçament justificat i ferm, d'on llur inevitable sorpresa i indecisió en els moments crítics.

Mentrestant, l'Avi Patxot seguia tranquil·lament el seu costum d'anar a plaça els dies de mercat, portant-ne un mocadorat de fruita o bé tornava del Portal del Peix, duent un « peix de figura », agafat per la ganya a l'estil de pescador i tothom saludava el « Sr. Rafel ».

La gropada no desbotava i així passà temps fins que, tal com succeïa a cada dos per tres, sobrevingué una revolçor política amb un novell capgirell que engolí el Governador, sense que hagués pogut heure la pretesa llista venjativa.

I per les cantonades del meu poble, continuava sentint-s'hi el pas del crònic « ehem! » de l'Avi Patxot, simptomàtic de la faringitis que patim els fills d'aquella riba mediterrània, àdhuc els que, com ell, no som pas fumadors, ço que no sembla pas prou just.

III

L'anècdota que segueix, no solament me la contaven quan jo era petit, sinó que, de gran, vaig escoltar-la sovint de boca de tapers vells i me la retregueren els mariners guixolencs.

GUAITANT ENRERA

Durant la darrera carlinada, la nostra família, dones i criatures, entre les quals jo que tot just caminava, fugiren de St. Feliu de Guíxols i s'arredosaren a Palamors, on aleshores devien sentir-se més segurs, potser perquè en aquest poble llavors ja «s'hi parlava en castellà els diumenges», segons corria la brama per les contrades veïnes, fama que, ben segur, ara deu ésser molt més justificada d'ençà de la invasió colonial franquista.

En canvi, l'Avi Patxot romangué en el seu lloc, regint l'Alcaldia de St. Feliu de Guíxols, i el meu Pare també s'hi quedà, fent guardia en la torre de defensa de la pedrera de St. Elm, on sembla que començà a patir del reuma inflamatori que, a la llarga, havia de portar-lo a una mort prematura, Déu l'hagi.

La plana empordanesa, esventada com és per la tramuntana i tan ben encarada a mar, era i és liberal per natura, però, com que encloïa algun oasi carlí, les columnes governamentals s'hi bellugaven força i no els hi mancaven sorpreses que, de vegades, posaven de molt mal humor als seus capitosts.

Probablement devia ésser a la seguida d'un d'aquests encontres que una columna s'acollí a St. Feliu de Guíxols, entrant-hi a pas de càrrega, amb baioneta calada, manada per un Capità enrabiad com mil dimonis i treient foc pels queixals.

En marxa d'assalt s'encaminà a Casa de la Vila, es veu que amb intent d'esbravar-s'hi barroerament, i amb una llengua coenta com un bitxo, fer pagar al poble culpes que no li pertocaven.

En aquest immotivat estat d'esperit, l'irascible Capità que menava la força, embocà la portalada de Casa la Vila, tot esvalotat, escridassant-se, increpant i insultant l'Alcalde, que no coneixia de res, enmig d'una descàrrega de renecs acompanyats d'aquell vocabulari *de cuartel* tan descriptiu, ensiamat de xarbotades escatològiques.

I amenaçant gent que no havia vist mai, ni tenien res a veure amb ell, ni amb el seu comès, ni amb la seva enrabiada, s'enfilà escala amunt, descompassant els graons de dos en dos, com si li escapés el tren, enfurismant-s'hi més i més amb el ritme de la pujada accelerada.

— *Dónde está ese jodido Alcalde? que salga y venga enseguida porque...* etc., etc.

L'Alcalde pla bé que hi era i prou que sortí degudament, massa i tot.

L'Avi Patxot, que s'estava en el seu lloc d'acció amb caràcter representatiu, en oir aquella irrupció insospitada, injustificada i per a ell intole-

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES: L'AVI PATXOT

nable d'aquella mala manera en tal indret, sortí al replà de dalt de la escala que donava entrada al despatx de l'Alcaldia, per tal de veure d'on venia tot aquell desfermament. I s'escaigué fer-ho en el just moment en que el Capità, tot arriat, esbufegant-se i metrellant verbalment l'Alcalde, assolí els darrers escalons, de tal manera que el seu cap resultava a nivell de la mà del meu Avi.

Era un malencert molt arriscat, que l'encegat militar descobrí massa tard, perquè l'Avi Patxot, en acció de funcions, com a autoritat i com a ciutadà que era, se li redreçà al davant, me li agafa la gorra amb la mà dreta i la llençà resoludament per l'ull de l'escala, bo i dient-li severament :

— *El Alcalde està aquí y ante todo se saluda.*

Després, inclinant-se lleument amb la major naturalitat, amb la mà esquerra l'invitava a entrar en el seu despatx.

L'escandalosa tempesta es calmà com per encís i en aquell espaiós lloc, ocupat per tanta gent, no s'hi oïa ni un piu.

L'alliçonat pobre home, que no era pas massa jove i encara que en la seva carrera devia haver-se'n vistes de molt crespes i que, potser, feia poques hores sentia xiular les bales carlines, ben segur que mai no s'havia trobat, ni se li hauria acudit mai que es trobaria, en un semblant cas.

Quedà llampat, esblaimat com traspassat, perdé la paraula i el raonament, sense saber què fer ni què dir i, esmaperdut, inconscient dels seus actes, com magnetitzat, seguí el camí que li signava la mà alliçonadora i entrà dòcilment al despatx de l'Alcaldia.

Però, aquesta escena, tan violenta per als dos actors, provocà la seva contrapartida a l'escala i a l'entrada de Casa de la Vila, ocupada per tota la seva companyia, on esclatà un dringar de baionetes que feia feresa, mes no cregueu pas que fos de ràbia, ni amb esperit venjatiu, res d'això, sinó ben al contrari : era l'altre aspecte humà, el revés del que acabava de succeir a dalt.

Com que dintre d'aquells soldats, constret per la disciplina, hi havia un jovincel entramaliat, aprofitaren l'avinentesa per a expansionar-se i, rebentant-se de riure, sacsejaven talment llur armament, potser exagerant-ho a posta i tot, fent aquell refrec i esmolament de baionetes, aparentment tan esgarriós i realment tan joguiner, solució molt més sàvia que la immotivada provocació de llur Capità.

Si un folklorista hagués estat a l'aguait, prou que ben aviat hauria omplert la llibreta anotant la garlanda d'acudits amb què aquella trepa com-

GUAITANT ENRERA

plimentava la gorra del Capità, que esperava tota soleta allà al bell mig de l'espaiosa entrada.

I ara, que el llegidor avesat a l'ambient dictatorial i ensopit per ell, es prepari per a la decepció que li porta l'acabament, gens tràgic, d'aquesta història.

L'acció del Avi Patxot fou un tal sotrac en l'esperit del militar, en el fons més bona persona del que la seva llengua proclamava, que el féu revenir d'un món i entrar en un altre; un cop refet de la sotragada, havent reprès tots els seus sentits, els deures i les responsabilitats morals, aquell Capità es reivindicà de la manera més noble i meritòria per a ell:

Aquells dos homes es feren amics!

I si, per atzar, algun militar llegís això i se n'escandalitzés, creieu que fóra ben bé de plànyer.

Benvolgut llegidor: repassa les tres fetes de l'Avi Patxot que t'acabo de contar, rumia-les bé, fes comparances i treu-ne les conseqüències. Segurament que elles te portaran a una dreturera explicació de les brutalitats, crims, claudicacions cíviques i aviliment moral, que tots nosaltres hem presenciats i patits darrerament.

I si, com pertoca, tens la voluntat i el coratge de fer a fons examen de consciència, tan de bo no hi trobis que tu també hi has collaborat per inconsciència o bé per amor d'un egoisme imprevisor.

Qui sia confrare que prengui candela.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

IV

Es war einmal...

En Manuel Duran i Bas fou nomenat Ministre de Gràcia i Justícia, en una d'aquelles situacions conservadores de transició entre la vella pràctica del torn pacífic, pendular i convencional dels partits i la novella època que s'iniciava posant-se la gent a votar i, per tant, arreconant el caciquisme tradicional i les seves ficcions electorals. Aquell nomenament, era un reconeixement del fet que començava de capgirar l'escena pública i una mena de concessió aparent al despertar de casa nostra.

Durant l'exercici del seu càrrec, a entrada d'estiu, En Duran i Bas anà a fer una cura d'aigües a Caldes de Malavella i, com a tants d'altres banyistes, això li suggerí el projecte d'una excursió a St. Feliu de Guíxols, on la mar és més vigorosament emmarcada que en els sorral barcelonins.

Conegut aquell intent, els guixolencs li oferiren un trenet especial en aquella via, obra de llur iniciativa i dels estalvis de la contrada. Una colla de representants l'anaren a rebre a Girona, més com a català eminent i juriconsult d'anomenada, que com a Ministre en funcions.

Malgrat tenir aquella excursió caràcter particular, el seu càrrec implicava un cert acompanyament oficial: secretari, guardia civil, etc.

Fetes les degudes presentacions, el nostre tren emprengué la marxa cap a mar, seguint aquell trajecte tan variat i pintoresc.

A la sortida de Girona, la via es fica en el congost de l'Onyar i allà els seus desmunts posen ben al descobert la curiosa estratificació nummulítica del Gironès. Després, entra en el Pla de La Selva, sobre el nivell de mar, clapejat de riberals, extensos conreus, rouredes i vinyes, que en aquell temps de l'any, es feien veure i admirar.

A les estacions principals, Cassà de la Selva i Llagustera, hi havia gros públic, encuriosit per la novetat de l'esdeveniment, cosa sempre d'aprofitar en els pobles. Les brigades de la via també hi eren formades presentant llurs atributs, instruments i eines de treball.

Quan passàvem amb el tren, En Duran i Bas sortia a la diminuta plataforma i saludava els presents, que li retornaven la cortesia amb la major naturalitat, car els catalans no som gaire formalistes — potser massa poc i tot en la vida pública.

GUAITANT ENRERA

Passat Llagustera, el tren davalla la costa de N'Alou per entremig de suredes i, mijançant grans desmunts molt desproporcionats a la estretor de la via, entra en el vessant de les Gavarres, fins al Pla de Ridaura, on reprenen les vinyes i els conreus.

D'allà s'enfila suament cap a la bella Platja de St. Pol i, entallant un collet, el revolta per a davallar finalment a la Badia de St. Feliu de Guíxols, enclosa pels seus penya-segats de granit rosa. Tot aplegat, un viatge verament atractívol, àdhuc pels qui el sabem de memòria i en coneixem cada pedra i cada arbre, de dia i de nits : com que l'hem vist construir !

Tractant-se d'una senzilla excursió de tarda, que escassament deixava un parell d'hores d'estada a la Vila, s'havia fet un itinerari rectilini, per tal de guanyar temps. Per amor d'això, la primera visita d'En Duran i Bas fou al meu Observatori, que li sortia a camí, a entrada del Passeig de Mar.

Ell, amb el seu seguici i tothom que pogué i gosà al darrera, se'm ficaren a casa, m'ompliren l'escala de gom a gom, i cap amunt fins a la torre, dominant les teulades ; naturalment, els calia aprofitar una avinentesa que, altrament, no se'ls hauria presentat.

En el terrat, que era espaiós, vaig compartir la gent en seccions que anaven pujant per torn a la torratxa, car els Observatoris no són pas fets per a encabir multituds i els instruments són massa delicats per a exposar-los a la desconeixença o la barroeria dels forans.

El meu equatorial, per les seves dimensions els féu impressió. Vaig explicar a En Duran i Bas les raons geomètriques i mecàniques d'aquell estrany muntatge, aparentment tan guerxo ; també, una mica per sobre, el servei dels nombrosos jocs de manetes, cercols graduats, rellotgeria, etc., i tothom s'admirà que jo fes moure aquella massa amb un sol dit, en qualsevulla direcció.

El mapa de la Lluna donà peu a no pocs comentaris, algun d'ells prou humorístic, i el rellotge sideral, que senyalava hores del matí malgrat ésser a la tarda, féu dir a un atrevit que anava malament. Aleshores, jo els vaig explicar que, allà dalt, la terra no comptava i que per això aquell rellotge no anava ni amb el sol, sinó amb les estrelles. Això em portà a una breu conferència popular que responia a llurs preguntes, i els vaig ensenyar dibuixos telescòpics de taques del sol, de Mars amb el seu casquet polar, de Júpiter amb les faixes equatorials, de les fases de Venus, etc.

Després d'això, el que més els interessà foren els inscriptors meteorològics, sobretot els anemògrafs perquè es bellugaven continuament i com

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

que feia garbinada, se m'encantaven davant de la ploma del meu gran anemògraf de màxima, que escrivia seguidament la velocitat actual de les ratxades.

Satisfeta una mica la curiositat de tothom, baixaren les colles de la torratxa i finalment En Duran i Bas que aparegué en el replà, quan ja la multitud i jo amb ella érem aplegats en el terrat.

Es veu que, durant la visita, algú s'havia aprofitat del fàcil contacte amb el Ministre, per a suggerir-li o demanar-li quelcom i aleshores ell, amb la seva bonhomia, adreçant-se'm per damunt dels que anaven baixant, em cridà:

— I Vós, Patxot, què demaneu ?

De seguida vaig endevinar el que havia succeït i ja que se m'hi invitava, volguí aprofitar a la meua manera la invitació, responent :

— Si és el ciutadà qui m'ho pregunta, li diré que no vull res, llevat de la reciprocitat ciutadana. Ara, si és el Sr. Ministre qui em fa la pregunta, li demanaré lleialment : que l'Estat no em destorbi o sia, que em respecti en el meu dret, com és el seu deure.

Hi hagué un silenci general, alguns s'escandalitzaren estranyats. En Duran i Bas no digué res, però em somrigué de dalt estant.

Seguírem baixant les escales i vaig posar-me al seu costat. Abans d'ésser al carrer, aprofitant una clariana de la gent, em digué a cau d'orella :

— Ja teniu raó ; tornaré un altre dia sense aquesta cua ; referint-se a l'acompanyament oficial.

Semblant resposta era molt encaixada, tant en el fons com en la forma.

En aquest punt de la meua narració, vull intercalar-hi una confessió perquè ve molt al cas, no solament com a nota personal meua, sinó també com a reflexe d'aquell moment històric.

Feia pocs anys que jo havia tornat d'Anglaterra amb les idees d'aquell país, que lliguen tan bé amb el nostre temperament català.

Allà, el meu mestre de sociologia fou Herbert Spencer, que àdhuc en aquella terra, ja es redreçava proclamant i defensant la personalitat humana, publicant tesis com *The Man versus the State*, rebutjant l'abús d'Estat i profetitzant el *coming slavery*, que ara ja patim amb escreix.

Aquest estat d'esperit, també el vaig trobar a casa nostra, localitzat amb la denominació de « catalanisme », i volguí fer-ho sentir a qui ja sabia que ho entendria, puix que era català com nosaltres. De totes maneres, consti que el meu catalanisme, no era pas après ací, sinó que el vaig portar d'Anglaterra.

GUAITANT ENRERA

Baixàrem de l'Observatori, comentant tothom a la seva manera el que havien vist i oït; molts, probablement, no creient certes explicacions meves perquè no les comprenien, però d'altres creient-les precisament per això mateix: perquè no les comprenien.

En sortir de casa, davant la qual hi havia molta gent parada en el Passeig, se'n destacà un vellet, gorra en mà, i posant-se davant d'En Duran i Bas, li demanà, amb to respectuosament suplicant:

— Pietat pels anarquistes presos a Montjuïc.

Jo era a l'esquerra del Ministre i, en veure l'incident, el seu fill cuità a posar-se-li a la dreta, vigilant, mirant-me amb recel, però jo li responguí amb els ulls, que no tingués temença.

En els pobles tothom es coneix i aquell pobre home era comissionat d'altri, barrejats amb els espectadors del Passeig, aleshores més interessats en l'eficàcia del prec, que no pas en altra acció.

En Duran i Bas li respongué com a Ministre de Gràcia i Justícia, que ja hi havia presentat quelcom al Parlament respecte d'això i que no tingués dubte que es faria justícia estricta.

En aquella època, el nom de Montjuïc era una ombra terrorista encarant-se enfront d'un altre terrorisme amb promiscuïtats inconfessables, com massa clar es veié després. Mentrestant, la nostra terra era víctima d'ambdós.

Aquell vellet donà gràcies i se n'anà.

La comitiva reprengué el seu itinerari; d'altres es feren càrrec d'acompanyar En Duran i Bas i, de moment, jo vaig quedar-me a casa fins a l'hora de marxar el seu tren especial, a fer-hi acte de presència per acomiadar-lo a l'estació.

En el càrrec de Ministre no durà gaire, malgrat la seva paciència i el seu esperit de sacrifici. Àdhuc no pertanyent a la nostra generació i essent un vell conservador, En Duran i Bas era català i, per aquest mer fet, la seva mentalitat resultava incompatible amb la tradició, l'esperit i les pràctiques imperants a Madrid.

Pocs anys després d'això que acabo de contar, en un acte notarial amb nombrosa compareixença, ens retrobàrem ell i jo entre altres. A mida que érem requerits, exhibíem la nostra cèdula, i en tocar el torn a En Duran i Bas, presentà la seva de cara a tothom, dient:

— Heus-ací tot el que n'he tret d'ésser Ministre: cèdula de primera i disgustos a carretades.

Era la seva resporta al meu « que no em destorbin » d'aquell dia de l'Observatori: implícitament, ell el compartia i el ratificava.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

V

Vexilla regis prodeunt

DANTE. INF. XXXIV, 1

No pocs dels que em coneixen, esclafirien una rialla d'incredulitat, si els deien que vaig ésser jo el causant de que En Maragall publicqués les seves «Reyals Jornadas»; no obstant, per estrany que sembli, tal és la pura veritat.

Això era quan Antonio Maura, President del Consell de Ministres, féu un tanteig de Catalunya, passejant-hi el reclam de la Monarquia, ço que, durant uns dies, portà no poc enrenou a casa nostra, cosa que la premsa aprofità, naturalment, comentant, ensiamant o retocant els fets, segons la pròpia conveniència i el gust de la clientela.

Car, Maura, malgrat ésser mallorquí o, potser, precisament perquè era mallorquí, no volgué capir enterament el problema de Catalunya, sinó únicament fins al punt necessari i convenient per a desfigurar-lo i desviar-lo.

Aleshores, jo habitava a la Bonanova i En Maragall a St. Gervasi. Cada matí, jo solia baixar a peu a ciutat i, com que la drecera passava justament per davant de Can Maragall, alguna vegada hi entrava perquè, essent ell redactor del Brusi, me podia assabentar de no poques coses de la vida pública, que jo ignorava correntment per manca de vocació i per culpa del meu temperament «feréstec», com ho posà En Rovira i Virgili en certa ocasió.

Un d'aquells matins de rebulliment ciutadà, vaig entrar a casa seva, per tal que m'expliqués els fets d'actualitat i que parléssim una mica de l'espectacle «en curs», segons frase periodística reflexa.

Em rebé en el seu despatx, on encetàrem el tema i ell me'n parlà amb ple coneixement de l'apuntador i dels actors que representaven l'escena, mentre jo l'escoltava completament desplaçat, baixant de la Lluna, com me sol succeir en casos semblants.

Al cap d'una estona, quan el fil de la conversa ja era desplegat, obrí un calaix, d'on tregué unes quartilles, i continuà:

— Teniu, precisament jo n'estic fent unes impressions d'això que tractem, i us llegiré les que tinc escrites, una per a cada dia i solament com a record per a mi mateix.

Es posà a llegir pausadament, amb aquella veu seva, quelcom entelada i, en acabar, somrient, em demanà:

GUAITANT ENRERA

— Què us en sembla ?

— Francament, li responguí, trobo que un periodista com Vós, no s'hauria pas de guardar això. Ja sabeu que jo sóc partidari de la història escrita « en calent », perquè aleshores els homes hi surten tal com són ; per tant, entenc que aquestes impressions vostres s'haurien de publicar de seguida, de fresc en fresc.

— Voleu dir ? insistí.

— Ja ho crec, responguí, i això que, doctrinalment, jo no sóc pas monàrquic, molt menys a Catalunya, si bé reconec que, en certs pobles, la Monarquia pot tenir l'avantatge d'assegurar una estabilitat i continuïtat, a condició que el Monarca, *rara avis*, compleixi estrictament el seu paper i el deure com a tal, cosa que no succeeix gaire, segons ens recorda la història, passada i present.

Vaig acomiadar-me i reprenguí el camí cap a ciutat, embocant el Passeig de Gràcia tot enflocat de banderes, domassos, penjarelles multicolors i un arc de triomf improvisat, en el qual havien treballat el dijous i el divendres sants, amb permís del Sr. Bisbe, per a complaure un Rei de la terra.

Aquest trencament i derogació eclesiàstics de venerables tradicions, escandalitzà no poques consciències temorenques, ferí doblement els sobrevivents de la carlinada, donà la mar de feina als directors espirituals, mentre, en canvi, oferia arguments a la banda encontrada.

Així fou enllestida a temps aquella disfressa, superposada a la via ciutadana, aparentant una avinguda precàriament triomfal que desembocava a la Plaça de Catalunya, on rematava en un obelisc amb les quatre barres de dalt a baix, cenyides per una bandera espanyola, que hi serpentejava de baix a dalt.

Tot allò, no em lligava gens amb la crònica que m'acabava de llegir. En Maragall, tan gentilment, o almenys, jo no sabia veure-ho. No sé per què, de tota la vida, certes exterioritats em fan l'efecte d'una comèdia, d'una falsia : una mena de parany per partida doble, car no solament enganya els qui el contemplen, sinó els mateixos que l'han armat.

I vaig tornar a casa, penedit d'haver baixat a ciutat, on tot aquell voleiament venturer m'havia esventat la plaent descripció maragalliana.

Perquè, En Maragall, no s'estava pas de dir que ell era monàrquic, si bé el fet és que ho era « poèticament », en abstracte, puig que, de vegades, també afirmava que els reis es serveixen sovint de les baionetes per a seure's damunt dels pobles ; però, el poeta no és mai incongruent.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

A En Margall l'encisava la part espectacular, la riquesa de color, l'aparatositat del cerimonial, la maror de les multituds, en mig de les quals situava ideològicament un monarca ideal, abstracte, envoltat per un poble igualment inexistent.

L'endemà, vaig anar a la impremta de *L'Avenç*, on de vegades ens aplegàvem, abans de dinar, una colla d'amics i coneguts, de molt barrejat caient i procedència. Allà es féu gran conversa d'actualitat, durant la qual es digué, de passada, que havien començat a compondre unes impressions d'En Maragall, que duien per títol « De las Reyals Jornadas » i que es repartirien a les llibreries l'endemà mateix del dia que el Rei se n'anés de Barcelona: eren els originals que En Maragall m'havia llegit el dia abans.

El Rei marxà, deixant un ròssec de promeses i esperances que resultaren fallides com sempre, llevat de la pluja de títols i condecoracions que certs estaments socials copsaren fàcilment, amb llur incorregible fruïció infantívola.

L'endemà mateix sortien les « Reyals Jornadas », la primícia de les quals jo rebia, dedicades, de mans de l'autor.

I de tota aquella forastera bromera transeünt, de tot aquell esclat de fingiment, crec que el més sincer — potser l'únic sincer — que en restà, és l'esmentada visió poètico-monàrquica: les « Reyals Jornadas » de l'amic Maragall.

VI

Intima intimis

No recordo ben bé on vaig fer la coneixença de Mossèn Frederic Clascar, perquè els anys passen i la memòria s'entela, però em sembla que fou a la impremta de *L'Avenç*, aleshores a la Rambla de Catalunya, per on passaren tantes figures de la nostra renaixença, a semblança del que havien fet les de la centúria d'abans, a la llegendària cadira de braços, en el reconet de la llibreria Verdaguer, actualment Domènech.

Mossèn Clascar es veu que havia estat malalt i, per a la convalescència, li recomanaren una cura de repòs en el Montseny, a la Vall de Sta. Fe.

Davallà d'aquelles altures molt refet i començà la impressió de la seva Setmana Santa, raó per la qual alguna vegada entrava a *L'Avenç*, a l'hora en què solíem trobar-nos-hi uns amics de molt diferents idees, procedència i tarannà.

GUAITANT ENRERA

Allà, tots aplegats, discutíem i resolíem a la nostra manera, qüestions de llenguatge que es presentaven a Mn. Clascar i respecte de les quals ell demanava parer. Era l'època en què En Fabra residia a Bilbao d'on, de tant en tant, escrivia escandalitzat de certes solucions ortogràfiques de *L'Avenç*, que ell notava en la publicació dels coneguts llibrets de la « Biblioteca Popular » d'aquella editorial.

Aquests encontres feren que jo intimés la coneixença amb ell, sobretot perquè no defugia mai d'arribar al fons de molts problemes de consciència i d'erudició, que la majoria de la nostra clerecia evita o rebutja, perquè entenen la religió com una submissió i no pas com un convenciment.

Aqueixa intimitat portà que li encomanéssim la Primera Comunió de les nostres filles, Na Montserrat i Na Maria, per a la qual cerimònia ell emprengué el fatigós treball d'escriure, a correuita, el seu « Llibre de la Primera Comunió », que després serví així mateix per a les escoles catalanes i, més tard, fou reimprès en edició de bibliòfil que em dedicà i de la qual, en aquest moment, tinc a la vista un exemplar, bellament enquadrat en pergamí per En Bech, car escapà al pillatge de la meua Biblioteca, víctima de la fòbia tradicional dels pretorians franquistes que violaren el nostre domicili, sense respectar, ni de paraula ni de fet, presents ni absents, ni vius ni morts.

Mn. Clascar era poc enraonador, si bé no tant eixut com jo mateix, de manera que sovint les nostres visites es reduïen a una conversa intermitent, que s'encalmava en una mena d'introspecció recíproca, trencada de tant en tant per alguna manifestació verbal, ço que escassament motivava un breu diàleg, aviat engolit pel callament que reprenia. Com que ell fumava, sospito que, de vegades, les volutes del fum compartien el seu diàleg interior i això ja li bastava.

Tenia gran afició a la música, que dissimulava i combatia tant com podia, provant de complir el consell que li havia donat el Dr. Torras i Bages en certa ocasió, dient-li : « Deixa't de músiques. » Però, no ho lograva pas.

Sabent-ho, jo m'hi complaïa algun cop i per això, quan em venia a veure, jo li feia la dolenteria de posar-me al piano i tocava qualsevol dels temes de Chopin, que regiren els qui saben capir-los i, a la seguida, agreujava la meua intenció amb algun dels estudis el mecanisme dels quals és sostingut pel neguit.

Mn. Clascar es defensava aparentant burlar-se'n amb la llengua i, rient, solia dir-me de bell començament :

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

— Té, ja plora !

Però, el sentiment aviat li esvaïa el propòsit, seguia escoltant i l'expressió de la seva fesomia anava desmentint el que la llengua havia dit.

Temperament hipersensible, no sempre la voluntat reeixia a constrènyer-li prou el sentiment ; llavors, la resultant d'aquesta discordança psicològica era aquella ironia tan seva, enclosa en una concisió i amb un abast difícilment imitables.

Pla bé m'era fàcil d'endevinar i àdhuc de compartir semblant estat d'esperit, perquè aleshores jo també estava passant una d'aquelles crisis en què hi va l'ésser mental i moral de l'home per manca d'adaptació a l'ambient que l'envolta, si bé ja l'anava remuntant gràcies a la fortitud de la meua vida interior que, fins ara, m'ha guardat d'enfanger-me en els tolls de la societat i, majorment, de negar-me en els seus temporals.

Per amor del seu recolliment habitual, a Mn. Clascar no li interessava gaire la Natura fins al punt que, un dia, tot passejant, jo li mostrava les plantes anomenant-les-hi amb llur nom botànic i ell m'ho agraï dient : « que no sabia distingir una col d'una figuera », confessió a la qual vaig correspondre en el mateix to, una mica venjatiu, responent-li que, efectivament, la filosofia encara no s'havia adonat de l'existència de les plantes i àdhuc, de vegades, tampoc del sentit comú que algun cop s'escau en la societat i que la filosofia no sap suportar.

I la veritat és, que el pobre Mn. Clascar no veia gaire, i encara molt deformat, el món exterior en el qual forçosament havia d'actuar, ço que li congrià tragèdies en el seu propi estament, la darrera de les quals, una calumnia, li costà la vida.

Ara, presentats els actors de l'escena, tornem al dia de la Primera Comunió de les nostres filles, acte que havia de celebrar-se en el Convent de Pedralbes.

Érem tots dos en el saló de casa nostra, esperant l'arribada dels pocs invitats, part dels quals ja corria pel jardí. La nostra conversa, pausada, trencada sovint com de costum, s'anava enfondint inevitablement i, per aquest camí, a mida de la nostra involució mental, ens trobàrem en els fingiments i marrades de la comèdia social, quan jo vaig proposar-li :

— No us sembla que la societat guanyaria molt en senzillesa i dignitat, si la gent i les coses es presentessin tal com són, desfent així la falsia social, en la qual àdhuc molts pretesos apòstols de la Veritat, es fan una virtut de disfressar-la perquè, nua, la consideren argument d'escàndol ?

GUAITANT ENRERA

Mn. Clascar no em respongué i seguí passejant l'esguard pels quadres de la paret ; per això, jo vaig creure'l distret, que no m'havia escoltat, o bé — solament se m'acudí aleshores — que, per discreció es malfiava del sentit que es podia donar a la meua lleial pregunta.

No obstant i això, al cap d'una estona, quan Déu sap on ja tornava a navegar el meu pensament, em digué calmosament i com si parlés amb ell mateix :

— Ja veureu, aleshores el viure potser esdevindria insuportable !

Confesso que, de part d'ell, em sorprengué molt tal resposta, car no lligava gens amb la seva idiosincràsia : allò semblava talment una retractació.

Callà novament ; però, poc després, completà la frase amb aquesta punxent reversió personal :

— Ça com lla, tampoc no ens enganyem de gaire els uns als altres.

Amb això, l'amic Mn. Clascar retornava a si mateix.

I no ens diguérem res mes, fins que ens avisaren que tothom estava a punt i l'auto esperava a la porta.

VII

Verba volant, scripta manent

Respecte d'En Maragall, d'altres també en podrien contar coses interessants, perquè jo el coneguí quan ja érem entrats en la maduresa i solament vaig intimar-hi en prendre jo estatge a Barcelona.

Per damunt i en el fons de tot, En Maragall era poeta i aquest sentiment i vocació de poesia era el determinant en tots els seus actes, unes vegades sobreposant-se-li i d'altres essent-ne la pregonia motivació. Àdhuc això mateix era causant de certes incongruències seves aparents car, en la producció d'En Maragall, hi ha moments difusos, deguts a boires de la literatura germànica — que ell coneixia — i que alguna vegada li ennuvolaren la lluminositat i transparència mediterrànies.

Aquest enterboliment, malauradament massa freqüent en la nostra actual intel·lectualitat, és degut a un fet psicològic que, de passada, vull assenyalar als que ens vénen darrera, per tal que se'n malfiïn degudament.

Car, l'esperit germànic podrà ésser tan concordant com es vulgui amb

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

els castellans, però és absolutament incompatible amb l'ànima catalana, puix que la capgira, l'embordereix enterament i acaba per annullar-la.

En Prat de la Riba, l'únic polític d'acció verament català que la nostra renaixença produí, era un talent natural molt ben dotat, però no havia corregut món, ni sabia llengües. Per culpa d'això es deixà malguiar pel seu *entourage* que li malmeté la seva encertada idea d'enviar pensionats a l'estranger, malaconsellant-li de triar l'Alemanya preferentment.

L'experiència encara n'és ben fresca i a la vista de tothom que tingui ulls i vulgui veure-hi, majorment ara que la sedició i la invasió franquistes no han fet més que reforçar i posar en evidència els deplorabilíssims resultats d'aquella errada: una colla d'intellectuals serpentaris i caragirats.

Deixant de banda aquest tema, socialment decevant i negatiu, que ens portaria fora camí i reprenent el rengle anecdòtic, recordo un acte d'En Maragall que no fou pas plenament esmentat quan n'era l'hora, segurament perquè la part més interessant esdevingué en l'ombra i es resolgué en discreta intimitat, sense transcendir al públic, car no he vist reproduït enlloc el document fonamental on En Maragall, tot raonant aquell acte, proclamava i refermava el seu pensar i sentir, que era el de la nostra generació, de la qual, àdhuc sense adonar-se'n, ell resultava sovint un vistós i selecte exponent.

En Maragall formava part de la redacció del « Brusi » — *Diario de Barcelona* — on gaudia de la benvolença i el consell d'En Mañé i Flaquer, el seu director, que cada dia pensava per compte de la nostra burgesia i li servia el criteri tot fet i pastat respecte dels temes d'actualitat, de manera que al matí, després de llevar-se, els nostres burgesos de la passada centúria, tot prenent llur xocolata espessa sucada amb melindros o secalls i diluïda amb xarop, llegien calmosament el davantal del « Brusi », en el qual hi trobaven un criteri tot fet i així ells, subscriptors fidels i sotmesos, no havien d'encaparrar-se a pensar per llur propi compte, per tant, ni a digerir-lo, sinó que, quan venia a tomb, no els calia més que repetir com argument decisiu, ço que el « Brusi » els havia concisament prescrit.

Val a dir, que En Mañé i Flaquer, era verament representatiu del seny català d'aquella època i que per amor d'això, malgrat el seu conservadorisme un xic massa reclus i dogmàtic envers els vents que aleshores començaven de bufar arreu, de totes maneres era prou independent i lleial — ço és català — per a no haver-se volgut sotmetre a les ficcions i *habilidades* de la premsa

GUAITANT ENRERA

madrilenya on havia actuat abans, car això el féu fugir de Madrid i arrecerar-se a la seva terra, a Barcelona.

Mort En Mañé i Flaquer, la salut del qual s'arrossegà precària durant molt de temps, la direcció del « Brusi » passà a En Teodor Baró, d'un conservadorisme més convencional i curt de vista, més interessat, més eixut, gens català d'esperit i enterament infeudat a les ficcions polítiques forasteres imperants, que el « Brusi » d'aleshores s'obstinava a estintolar de totes passades, malgrat que cada dia feia més i més tintines, precursors d'una caiguda fatal, inevitable.

D'aquesta manera, el conservadorisme català, com tantes altres coses d'aquell temps, anava tirant per mera inèrcia, no era un estat de consciència actiu sinó una mena de beatitud passiva que no anava enlloc, ni conservava res, llevat de la pròpia somnolència. Mentrestant, un nou esperit feia el seu camí i aquells refiats conservadors només conservaven el passat, sense parar el degut esment del present, per tal de copsar l'esdevenidor, que trucava a la porta.

Això féu que el « Brusi » s'anés divorciant d'una part del públic i no pas la menys activa. A mida que els vells subscriptors morien, llurs vídues continuaven la subscripció per mera consuetud, però la novella generació no l'acollia, la qual, per la mateixa raó i amb humor juvenívol anonemà el « Brusi », el diari de les vídues, cosa que transcriu amb el degut respecte i solament com a detall documental, revelador de l'esperit d'aquella època de transició.

Sota la direcció d'En Teodor Baró, En Maragall continuà essent redactor preeminent del « Brusi », on per contrast amb l'encarcament de la casa, hi resultava un esperit entremaliat, que al millor obria portes i finestres fent corrents d'aire fresc que reprenien als estadants d'aquell reclus o bé posant-se a saltironar dintre la gàbia del diari, hi produïa estrebades a les quals no estava avesat, que sorprengueren primer i escandalitzaren després el conservadorisme tradicional, però que, en canvi, eren una fruïció i un encoratjament per a la joventut catalana, plena de l'esperit novell i, per tant, gens conforme amb ço que el « Brusi » apuntava i representava o volia representar.

I esdevingué el que era inevitable i just. Un dia, l'esperit d'En Maragall no es pogué contenir més en la reclosió d'aquella gàbia i se'n desexí, sortint-se de la redacció del « Brusi ».

Ja abans d'això, en certa ocasió, En Maragall em féu un raonament que, de passada, també mereix ésser consignat.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

Havent estat denunciats un article seu, el « Brusi », per la ploma del seu director En Teodor Baró, no se'n féu pas solidari i proclamà la doctrina que la redacció no responia de res firmat, car d'això solament n'eren responsables els propis autors. En aquell cas, de no massa brillant companyonia, En Maragall em digué que ell acceptava i compartia semblant proposició, manera cultíssima d'implicar la seva independència dels articles firmats per En Teodor Baró, la discomformitat amb el qual, no solament d'escrit sinó també d'obra, és ço que li féu deixar el « Brusi ».

Abans que el públic no sabès la novetat temps ha prevista i esperada, n'hagué esment la intimitat dels amics.

De seguida, al matí, tot baixant a ciutat, vaig afanyar-me a entrar un moment a casa seva, per tal de felicitar-lo, expressant-li així el sentiment general de la nostra generació.

Llavors m'explicà que havia escrit al director, En Teodor Baró, una carta acomiadant-se de la redacció i raonant la seva decisió, per tal que fos degudament publicada en el diari. Que, de seguida de rebre-la, En Teodor Baró se li presentà personalment a casa seva, i li donà satisfaccions mirant de dissuadir-lo; però que, no havent-hi reeixit, li demanà almenys la concessió de no publicar dita carta de renúncia. I treient-se-la de la butxaca me la llegí.

Més que mai, ara em reca no recordar tot el seu bell contingut, en el qual era clarament precisada i justificada la dalera de la joventut catalana, francament oposada al narcotisme brusià; però sí que en recordo textualment una frase que encloïa la síntesi de l'estat de consciència d'En Maragall que la dictava, perquè deia què: *no respectant degudament el diari tot ço que ell havia après d'estimar*, es veia obligat a sortir de la redacció.

Jo vaig dir-li que no accedís al prec d'En Teodor Baró i que si volia tenir la consideració d'alliberar-ne el « Brusi », podia i devia publicar la carta en altres diaris barcelonins.

Em semblà que dubtava, potser perquè ja s'havia compromès amb En Baró i tinc molta por que aquell memorable escrit seu, on esclatava una novella època de la vida pública catalana, no hagués acabat essent destruït per ell mateix, perquè no l'he vist reproduït enlloc, ni sé que ningú n'hagi resat res.

Per celebrar aquella dimissió, que era una albada, la nostra joventut li féu una edició d'homenatge dels articles seus publicats en el « Brusi », fent constar en primera pàgina que l'edició era filla de l'entusiasme amb què nosaltres aprovàvem i havíem acollit la decisió d'En Maragall, de sortir-se del « Brusi ».

GUAITANT ENRERA

VIII

Indiscrecions

Ço que segueix, s'esdevingué durant la primera dictadura, caracteritzada per la seva galanteria radiofònica, així com la segona, la rebel·lió militar catòlico-colonial, té en el seu *incipit*, les verboses andalusades d'un general que hagué de revolçar abans de decidir-se a aterrar en les glòries del franquisme.

Tornant a la primera, el General Primo de Rivera es rebellà a Barcelona, segons digué, amb velleïtats catalanòfiles, però en cridar-lo el Rei a Madrid, també féu virada i es posà al seu servei — *de sabios es mudar de consejo* — per culpa d'una informació parlamentària que anava massa de debó i que, per tant, descobria coses que es volien enterrar.

Seguint la tradició secular espanyola, el general *Galante*, per tal de distreure la multitud i camuflar aquell enterrament, s'afanyà a perseguir Catalunya, la seva renaixença i els catalans conscients i generosos, fidels a una noble ideologia, que s'anava afermant bellament.

De primer, foren víctimes els catalans individualment, seguiren les organitzacions polítiques no sotmeses a l'arbitrarietat imperant, després vingueren les econòmiques i, finalment, les culturals.

Entre aquestes darreres sobressortia, internacionalment reconeguda i respectada, l'honorable Institut d'Estudis Catalans, un dels molts encerts, potser el més transcendent, de la Mancomunitat d'En Prat de la Riba, el polític vident i més efectiu de la nostra renaixença.

El dictador galant no gosà suprimir d'un cop de ploma, ni d'espasa, l'Institut d'Estudis Catalans, sinó que decidí matar-lo d'inanició i anèmia, llevant-li tota mena de sosteniment.

Com que aleshores jo me trobava en condicions de fer-ho, vaig proposar una avinença a l'Institut d'Estudis Catalans en virtut de la qual, la Institució Patxot oferia continuar pel seu compte, les publicacions de l'I.E.C., amb la condició que ens partíem certes edicions, les quals durien en la portada, el nom de l'I. E. C. o de la I. P. respectivament; per a d'altres publicacions, solament constaria en la portada que eren fetes « a despesa de la Institució Patxot ». D'aquesta manera, l'I. E. C. seguí donant fe de vida a casa nostra i de cara a l'estranger.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

Al cap d'uns mesos d'actuar l'avinença satisfactòriament i de sortir les publicacions convingudes, un dia se m'acostà un acadèmic català el qual, amb tanta pobresa d'esperit com desconsiderada bona fé, em digué :

— Mireu Patxot : pel bé que us vull, vinc a prevenir-vos que la dictadura no vol que l'I. E. C. continuï i com que sou Vós qui el feu viure, tingueu en compte que us exposeu a ésser perseguit, potser empresonat i tot, o exiliat, amb els vostres béns confiscats...

— Molt bé ! us agraeixo l'advertiment, li responguí, i corresponent a la vostra bona voluntat, vull suggerir-vos una idea per si poguéis convenir als qui us envien. Digueu-los que, abans de fer res, sembla que fóra de veritable governant que rumiessin una mica si jo els faria més nosa empresonat o exiliat, que no pas deixant-me estar com fins ara, encara que això els contrariï.

El meu argument devia semblar-los prou raonat per produir efecte o bé la dictadura estava encaparrada en altres coses, però el fet és que aquell correu caragirat no tingué cap conseqüència.

Mesos enllà, hi hagué una represa del tema, perquè se m'acostà un duplicat caragirat, aquesta vegada amb la fatxenderia d'un conqueridor *parvenu*, el qual ja no em serví la inútil amenaça de presó i exili, sinó que em comminà autoritàriament :

— El govern no vol que l'I. E. C. continuï, i, per tant, per culpa de la vostra actitud, es decidirà a suprimir-lo.

La inflor intimatòria amb què es presentava el meu interlocutor, requeria una resposta en el mateix to, de manera que vaig redreçar-me resolutament, dient-li :

— Si ho fa, millor ! perquè així tindrem dos I. E. C., car jo en faré un a Europa i un altre a Amèrica.

Es veu que, ben pensat, s'estimaren més suportar-ne un dintre casa, que dos lluny i fora l'abast, perquè ningú no em parlà més de l'afer i jo vaig continuar la nostra feina.

La dictadura també seguí el seu camí fins a estimbar la monarquia que l'havia criada, sostinguda i compartida.

En conseqüència, vingué la República amb la Generalitat, la qual de seguida es féu càrrec de l'I. E. C. i, alliberant-me de la meva contribució voluntària, jo vaig tornar a recloure'm dintre del domini de la Institució Patxot.

(Resumit de l'Historial [inèdit] de la I. P., pàg. 154).

GUAITANT ENRERA

IX

Ab imo pectore

En una d'aquelles ràzzies d'anti-Catalunya, tan freqüents i recidives en els polítics de l'Estat espanyol, que porten als seus governs la recepta còmoda, contraproduent i negativa, de la suspensió de les garanties constitucionals — una mena d'autorecusació — que fàcilment llisca fins a l'estat de guerra i, al fer sortir els militars de llur propi estament, ha establert un mal usatge, esdevingut consuetud, que ha culminat aportant al vocabulari internacional el mot, tan específicament espanyol, de *pronunciamiento*, en una d'aquelles crisis, dic, fou dissolta i empresonada la Junta del Col·legi d'Advocats de Barcelona, presidida aleshores per En Raimond d'Abadal: un terme més en la sèrie de fòbies governatives. *Quis custodiet ipsos custodes?*

I, vers migdia, els carrers i passeigs de Barcelona pogueren veure aquella colla de ciutadans honorables passant tranquil·lament a peu, camí de la presó, per haver defensat llurs drets com a catalans, a més de llur dignitat professional. L'Abadal ens deia, temps després, que mai no s'havia sentit tan lliure, com en aquell moment que era així agafat.

La nova s'escampà de seguida i ja podeu pensar l'efecte que produí en el poble català, la consciència del qual es desvetllava i vibrava cada dia més.

Com tantes altres vegades, allò era una errada governamental, que si de moment potser satisfieia l'amor propi dels qui la cometeren, fou a despesa del prestigi i la valor moral de l'autoritat, ço que és un preu molt car per a una satisfacció merament accidental.

Sense haver-nos-ho dit, l'endemà, a l'hora de visita dels presos, ens trobàrem gran nombre de visitants en el pati de la presó, coneguts i desconeguts que hi havíem anat, molts a peu, d'altres en taxi i no pocs ben ostensiblement en el nostre propi auto, de manera que la plaça davant la presó n'era gairebé plena. Jo no hi havia estat mai per aquells barris, encara no ben urbanitzats.

Complírem les formalitats d'entrada i demanda de visita als nostres presos, i després ens anàrem desplegant tots en el pati de la presó, car les sales d'espera eren insuficients per a nosaltres.

A l'entrada hi havia el cos de guarda, on un tinent molt jove anava

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

amunt i avall, mirant de fer el distret, sense que pogués dissimular la contrarietat que aquella escena inusitada li produïa.

Un funcionari de la presó ens féu avinent, molt amablement, que ens caldria esperar l'hora reglamentària de la visita, o sia, les onze. Mentrestant anaven arribant més visitants, advocats i no advocats, que eren acollits amb sorolloses manifestacions, les quals assoliren el punt de dalt, quan comparegué En Valls i Taberner, membre de la Junta, que no pogué ésser agafat el dia abans, perquè era fora i aleshores es presentava espontàniament per ésser pres.

L'empleat de la presó venia de tant en tant a dir-nos quelcom, per tal d'entretenir-nos bonament, car el temps passava i ja havia tocat l'hora promesa. La seva correcció, visiblement afectada, no feia més que descobrir el seu neguit, car convé a les burocràcies la quietor de l'aigua entollada.

En tota aquella escena, tan moguda, l'únic que se'n ben aprofitava i complaïa, era l'encarcarat sentinella que, amb baioneta calada, guardava la gran reixa de forts barrots que donava entrada a la reclusió. Per una porteta, hi vèiem passar de tant en tant, sobre rails, una vagoneta curulla de proveïment, ço que ens entretenia, bo i esperant el permís de visita, el retard del qual era fàcil d'endevinar: corria el telèfon amb el Govern Civil i amb Madrid, cercant la solució de l'anormalitat que la nostra presència portava a la presó.

Per fi, aparegué la solució quan tornà el funcionari, quasi excusant-se i ens digué que, essent tan nombrosos, no podíem pas entrar tots a veure els presos, perquè era contrari al reglament i, per tant, calia que designéssim un de nosaltres, el qual, en representació de tots, faria la visita als detinguts.

Per unanimitat triàrem En Bernis, del Col·legi d'Advocats, a qui passàrem tots la nostra targeta en senyal d'adhesió i representació. I ell, amb el grapat de targetes a la mà i seguit de tots nosaltres, s'encaminà a la porteta de la reixa, on el sentinella, amb la baioneta calada, resultà envoltat per la nostra colla, mig somrient, car indubtablement, en esperit, també hi era amb nosaltres.

En Bernis entrà per la porteta en el mateix moment en què en sortia una dona senzilla, ben endreçada i digna, donant la mà a un noieta d'uns cinc anys, la qual en passar davant nostre i signant-nos, digué, amb una sorprendora entonació de justificació per a l'infant:

— Veus, tots aquests Senyors, ara també van a veure els seus.

GUAITANT ENRERA

La manera solemnnial i exemplar com fou dit això, em féu una punyida i un rebulliment de consciència, que els anys no han pogut esmortuir.

No era cap crit de revolta prenyat de venjança, sinó ben altrament, era una dolença heroica, era l'efusió d'una consciència serena, que eixia resignada dels barrots de la presó; més que això, era l'amorós vel maternal cobrint amb unció la innocència del seu fillet.

Cregueu que aquella dona feia i mereixia respecte, perquè s'agermanava al nostre cas, i el meu cor se n'hi anava, i de grat li hauria parlat i preguntat la seva tragèdia, si jo hagués estat sol.

Perquè, qui sap? I si el pare d'aquella criatura no fos verament culpable?

I vaig recordar-me de l'empresonament d'En Prat de la Riba, i el d'En Carrasco, i el cas d'En Maragall, a qui un dia vaig anar a felicitar per un seu article denunciat i ell m'ensenyà el seu maletí a punt per si l'anaven a agafar, i els meus compatricis guixolencs, quan llur protesta per l'afer del « Cu-Cut », exiliats pels matteixos culpables convertits en jutges en virtut d'una llei parcial, claudicació civil d'un govern que es deia liberal, etc. Els defectes i errades de la coixa justícia humana m'anaven revenint en un seguit d'onades que botien en el magí, empenyent-lo vers un pendent al fons del qual s'hi endevinava la dissolució de l'organisme social...

Però, sense arribar tan enllà, en les paraules d'aquella dona ressonava indubtablement el clam de quelcom de greu i tèrbol, que traspuava per les falles de la trencadissa moral pública.

Al cap d'una bona estona, En Bernis tornà de la seva visita als nostres presos, duent-nos llur salutació i gràcies per la nostra companyonia; ens assabentà de llur estat moral i material i de la seva fermesa cívica.

Aquell espectacle, dignificador de la presó, no era cap glòria per als governants, ni els convenia, car llevava i capgirava a la presó mateixa, tota la seva significança.

Per això, les autoritats s'afanyaren a evitar-ne la repetició i, al cap de poques hores de la nostra visita, la digna Junta del Col·legi d'Advocats sortia de la presó, a destinació de diferents indrets a què cada un d'ells havia estat exiliat.

I de tota aqueixa escena, que us conto ara que sóc vell, encara no se m'ha esborrat gens el convenciment de que aquella senzilla dona del poble, era moralment superior a les autoritats que havien empresonat els nostres companys; perquè, ella servava tota la serenor de consciència, mentre que aquelles

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

autoritats, en un encegament passional hereditari, persistien follament a servir-se de la força material per a constrènyer i sotmetre la immaterialitat de la consciència.

X

Tutti contenti

La Renaixença de Catalunya no ha produït fins ara sinó un polític constructor verament català: N'Enric Prat de la Riba, coronament d'una ascensió fatigosa i meritòria, que comença amb «Lo Catalanisme» d'En Valentí Almirall, segueix en la saba dels Jocs Florals, fent brotar l'inici regionalista de les «Bases de Manresa» de la Unió Catalanista, s'aferma en els croquis doctrinals de la ploma d'En Verdaguer i Callís, quan la revista «La Veu de Catalunya» i es desplega finalment en les realitzacions orgàniques d'En Prat de la Riba.

Aprofitant hàbilment l'ambigüitat de la Mancomunitat, En Prat restablí la unitat de Catalunya per damunt del traïdor esquarterament afrancesat de les «províncies», i s'afanyà a fundar l'Institut d'Estudis Catalans, setial bàsic i transcendent per a la nostra purificació i fortitud espirituals. La Biblioteca de Catalunya era el complement de l'Institut i jo vaig trobar-me nomenat membre del seu Patronat.

Mort En Prat de la Riba prematurament, per desgràcia de Catalunya, sobrevingué la rebel·lió Primo de Rivera, recidiva espanyola que l'incorregible infantilisme català d'uns quants volia imaginar-se favorable a casa nostra, però que fatalment es descartejà de seguida en una dictadura anticatalana, encobridora de la catalanofòbia d'Alfonso XIII.

No gosant encara matar aïradament l'Institut d'Estudis Catalans, la dictadura trià l'acció vergonyant de suprimir-li els recursos, a fi que morís d'inanició. Fou llavors que la Institució Patxot tingué l'honor de prendre a càrrec seu la continuació de les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans.

Quant a la Biblioteca de Catalunya, un cop esvanida la servil indignitat dels caragirats que havien pensat fer-ne lots i vendre-se'ls, es resolgué desfer el primitiu Patronat, per tal de refer-lo amb gent entravessada i és en acordança amb aquest intent que es nomenà el nou Patronat.

GUAITANT ENRERA

Malgrat ésser jo del Patronat de naixença, ningú no em féu sabedor de la seva dissolució, segurament perquè el procediment dictatorial comporta totes les volubilitats ; no obstant i això, vaig heure esment del nou Patronat de la manera simptomàtica que segueix.

Els dilluns al matí, la Biblioteca de Catalunya no funcionava per al públic, perquè s'hi feia dissabte i la comprovació i ordinació dels prestatges de la sala de lectura. Jo aprofitava aquell dia per a trobar-m'hi amb els col·laboradors de les meves fundacions, a fi d'impulsar-ne les publicacions en mans i de preparar-ne d'altres.

En un d'aquests matins, el Director de la Biblioteca, En Jordi Rubió i Balaguer, en rebre'm com de costum en el seu despatx, m'allargà per tot bon dia un paperet :

— De baix m'han enviat això perquè us ho donés.

Vaig llegir-lo i era el meu nomenament de membre del nou Patronat dictatorial. Aleshores En Rubió m'explicà la dissolució del veritable Patronat, ço que motivà els comentaris escaients i fou l'extra de la diada.

Davant d'allò, la meva decisió fou automàtica, per mera inducció, car aquella manera topava amb el meu concepte moral i legal de l'autoritat, i prescindia dels drets de ciutadania, dels quals jo no havia pas abdicat, ni volia abdicar-ne, i feria de ple la meva independència intel·lectual de la qual soc molt gelós, i em pressuposava tan vincladís com molts d'altres, etc., etc. A més d'això, la sola forma de la comunicació ja era perfectament grollera i incorrecta.

Vaig ficar-me aquell paperet a la cartera, dient a En Rubió que l'endemà li portaria la resposta.

L'endemà matí, vaig lliurar al Director de la Biblioteca, per tal que el trametés seguint la mateixa via, un sobre obert que contenia el meu ofici-resposta i li vaig pregar que el llegís de primer :

«He rebut la vostra comunicació del 28 d'Octubre passat, i com a membre del primitiu Patronat, crec avinent recordar-vos que la Biblioteca de Catalunya és filla de la intel·lectuïtat catalana i la seva bella creixença deguda a l'amor de la gent nostra, que no hi planyia esforç ni ofrena, generosos.

Mes ara, com que es prescindeix d'aquella espi-
ri-

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

tualitat de naixença, jo he de servir fidelitat a la concepció originària i compleixo el meu deure de refusar el nomenament que Vós me trameteu.

Déu Vós guard molts anys

Barcelona, 19 Novembre 1925

R. Patxot i Jubert ».

— Això és un coet ! esclafí En Rubió.

— Anomeneu-ho com vulgueu, però ja que els militars, segons la consuetud espanyola, tenen pràcticament el dret de rebellar-se, no solament amb impunitat, sinò àdhuc treient-ne honors i copsant-ne avantatges materials, amb millor raó i honrança jo puc redreçar-me, mantenint l'afirmació indiscutible de la meva consciència i personalitat catalanes.

Cal que us fixeu en que us lliuro un sobre intencionadament obert, perquè vull que, seguint l'exemple dels qui us enviaren aquell paperet, pugui llegir el meu ofici de refús, abans d'arribar a destinació, tothom per les mans dels quals passi en el seu camí cap a baix ; talment com ells ho feren, amb tot mancament de respecte.

Alguns dies després, me donaren rebut del meu refús i no se'n parlà més, perquè, en el fons, tots quedàrem contents : amb el meu nomenament, ells me feien una cortesia a la manera llur, i jo vaig tenir peu per a proclamar la meva desavinença amb ço que ells eren, representaven i usufructuaven.

XI

Intermezzo

Poques setmanes després del meu refús d'ésser membre del novell Patronat dictatorial de la Biblioteca de Catalunya, en anar al matí d'un dilluns a la Biblioteca, per a l'assentada de consuetud amb els col·laboradors de les meves tasques, vaig trobar-hi En Pompeu Fabra en la saleta del Catàleg, on estava comprovant quelcom amb les bibliotecàries.

Jo coneixia En Fabra de molts anys enrera, quan en aquell recambró de *L'Avenç*, aleshores a la Gran Via, ell preparava la seva ofensiva contra els plurals en *as*, alçant un enrenou que durà molt de temps i donà força joc,

GUAITANT ENRERA

caracteritzant dues èpoques del Catalanisme, igualment dignes i respectables ambdues, a la manera llur.

Aquella lluita durà anys, i s'hi esmerçà no poca erudició i un devessall de sentiment, car marcava la creixença de la nostra afirmació, fins que En Fabra assolí el triomf dels seus plurals en *es*, amb gran recança de la colla del cavaller-poeta que fou Mtre. Francesch Matheu, preat amic, a qui alguna vegada i en la intimitat, jo vaig anomenar el cacic dels Jocs Florals, estimulant propulsor que retrec ací per tal d'encomanar-lo a la justa honrança dels que ens vénen darrera i no han viscut l'entusiasta alçament ideològic d'aquells temps lloables.

En entrar jo a la Sala del Catàleg, En Fabra s'esqueia estar dret, d'esquena a la taula i de cara a la porta, repenjat a la seva pipa i llançant glopades de fum, amb aquella fruïció distreta i per tant malaguanyada, del fumador que fa una cosa bo i pensant-ne una altra, o bé no pensant-ne cap, segons diuen, puix que àdhuc de vegades deixen apagar la pipa, ço que no manca d'ésser una ingratitud, amb perdó sia dit. Sembla que alguns cerquen en el fumar una mena de Nirvana esporàdic, d'altres, idees que solament els vénen entremig del fum, però no vull pas enfondir la psicologia del cas, ni les seves percepcions directes o reflexes, perquè jo no sóc pas fumador i tampoc no voldria seguir l'exemple d'En Lluís B. Nadal el qual, amb ben intencionat *trop de zèle* i essent solter, escriví el seu « Llibre de la Núvia », que el distret amic Mn. Clascar prefacià amb la Missa ritual de Casament, compartint així la paròdia del títol de l'obra, que havia d'ésser, estrictament, « Teoria de la Núvia abstracta ».

L'encontre amb En Fabra em fou molt plaent, perquè no ens vèiem pas massa sovint: ell treballava en el seu niu de la Secció Filològica, un pis més amunt, on hi menava una d'aquelles escales constrenyides en una falla d'estesa i unes sobres d'alçària, que no la feien gaire temptadora. Jo la pujava solament quan una vera necessitat personal me portava a anar a veure En Fabra.

Després d'un lleu somriure, vàrem encaixar, entaulant tot seguit una conversa sobre temes d'actualitat, que no mancaven mai en aquella època d'afirmació activa, més realment heroica del que s'adonaven les gents superficials, i enormement superior al civisme negatiu dels moments en què estic escrivint.

La nostra fluent conversa fou sobtada per l'aparició d'un foraster, el qual entrà, obrint barroerament les portes d'una revolada, fent-les rebotre

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

violentament i, mig esbufegat, apressat, sense saludar ningú, s'encarà autòriament en castellà a les bibliotecàries i els demanà quelcom.

Nosaltres dos interrompérem la conversa, les bibliotecàries li respongueren negativament no sé què, i l'intrús, esvorat, tornà a fugir amb la mateixa impetuositat, rebotent les portes i fent trontollar la saleta.

Tots ens miràrem, perquè semblants maneres no s'estilaven en aquell amical i tranquil recer d'estudi, i molt menys amb les persones que l'ocupaven ja sia per deure o bé per devoció a la Institució; però, de moment, ningú no digué res.

Mentrestant, les bibliotecàries reprengueren llur tasca de revisió i ordenació de fitxes, En Fabra continuà pipant i jo pensava en la correcció d'una galerada que duia a la cartera. I després d'aquella ratxada forastera, sobrevingué una quietud que tenia quelcom de solemnia i jo m'hi deixava anar amb una certa fruïció deguda al meu temperament contemplatiu, quan a En Fabra, entre dues pipades, se li acudí de trencar l'encís no sé per què, proclamant en alta veu la seva troballa:

— Deu ésser el vostre substitut, em digué.

— Podríeu molt bé tenir raó, car fóra encertat, feu jo.

En oir això, les bibliotecàries, que havien estat molt quietes fins aleshores, però que no devien pas estar distretes, es posaren a bellugar com esvalotades; endevinàrem que feien llur possible per a estroncar unes rialles que els sobreixien i, no reeixint-hi, cuitaren d'anar-se'n discretament a cercar quelcom d'imaginari, que semblaven haver-se oblidat en el saló del costat.

Com que, tant En Fabra com jo, ja hi havíem dit prou la nostra, tornàrem a callar. Ell s'entretenia llançant glopades de fum en forma d'anells, que em recordaven els *vortex rings* del Prof. Thomson quan jo estudiava física a Londres, i jo gaudia d'aquella evocació, que em transportava mentalment a darreries de la passada centúria, el temps que fou l'albada d'un somni intel·lectual, que les cruïses de la vida no trigaren a entelar i que, després, les tragèdies morals anaren esvanint.

Al cap de poca estona, les bibliotecàries comparegueren tranquil·lament, puix es veu que ja havien trobat aquella cosa simulada que anaren a cercar a la sala del costat on, de passada, es deslliuraren de llur riolera.

La calma tradicional dels matins dels dilluns retornà a l'escena. En Fabra i jo ens separàrem, després de dir-nos l'adéu-siau; ell, cap al piset de la Secció Filològica, jo, cap a la Secció de Ciències on m'hi esperaven En Jordi Rubió i En Ramon d'Alòs.

GUAITANT ENRERA

Tal fou la anormalitat del matí cronicat, i d'aquell bufarut del foraster, foren les bibliotecàries les qui més se n'aprofitaren.

XII

Fraternalia

De l'«Historial de la Institució Patxot», inèdit, copio la següent entrada:

17 Febrer 1929 — Misèries misèrrimes. — Fragment d'una conversa telefònica que acabo de tenir amb En Carreras i Candi, President de l'Acadèmia de Bones Lletres:

— Escolteu Patxot, l'altre dia, a la sessió de l'Acadèmia, en repartir la convocatòria dels Concursos Patxot i Ferrer, un acadèmic se sorprengué de veure-hi figurar En Valls i Taberner per l'Institut d'Estudis Catalans, essent així que aquests són dissolts.

— Això és la vella cançó de l'any passat, que aleshores ja vaig respondre com calia.

— És que com que som Corporació oficial...

— Sí, van en mala companyia. Miri, Sr. Carreras, Vostè no ha pas de respondre dels actes d'altri i si algú firma com I. E. C., és cosa d'ell, no pas de Vostès.

— És que l'Institut és dissolt.

— Jo no ho sé pas, ni els de l'Institut tampoc, car fins ara ningú no els ha dit res.

— Vol que ho preguntí a En Milà?

— Home, això fòra un acte de sabotatge indigne. Aquest acadèmic que es mostra tan devot del servilisme oficial, deu ésser algun familiar de l'acció secreta que ara s'estila.

— Doncs, si li sembla, en la vinent sessió diré que ho he preguntat a Vostè i m'ha respost que l'I. E. C. no era pas dissolt.

— Està bé i pot afegir-hi la meua resposta de l'any passat, que Vostè recordarà i que ara repeteixo. Que se sàpiga: l'I. E. C. no ha estat dissolt, però, si ho fos, En Patxot el continuaria, i si pretenien ofegar-lo ací, rebrotaria fora d'ací, perquè jo no sotmeto la intelligència a cap autoritat, llevat de la consciència que Déu m'ha donat.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

- És que amb els temps que correm, tot són conflictes...
- I misèries.

Aquest clixé reproduïx fidelment la mentalitat i la valor moral de certa gent de l'Acadèmia de Bones Lletres a la qual vaig ajudar en moments crítics.

Nota agreujant: En Ferran Valls i Taberner és a la presó, perquè recollia firmes per a un document que s'enviava a Roma amb motiu de les ordres trameses d'allà contra la cristianitat de Catalunya.

Probablement, aquell pobríssim acadèmic causant de l'incident que transcriu, deu tenir per « oficial » d'aquest món i per « eclesiàstico-gubernativa-italiana », de l'altre.

Vet-ací al descobert, una de les tares de la nostra societat contemporània. Això és mal de casa, molt pitjor que el que puguin fer els enemics de fora.

I fixe'u-vos que els que així obren pretenen ésser intellectuals.

GUAITANT ENRERA

XIII

Nulla est redemptio?

Parlant de política, un expert com és Churchill, deia : que « cal saber perdre », i això és una qualitat que difícilment tenim els meridionals sobretot si estem avesats a guanyar, enc que sia per procediments — diguem-ne — aleatoris.

Dintre d'aquesta assenyada tesi, vaig a narrar i comentar una tongada políticament passional i gens exemplar socialment, que comença amb les eleccions municipals de Barcelona, l'any 1908.

Aleshores, després d'una lluita públicament aferrissada, amb vocabulari bon xic massa espès cívica, els republicans obtingueren la majoria de l'Ajuntament, on entraren amb un braó no gaire democràtic, pretenent imposar llur voluntat a d'altri que, val a dir, de temps ha venien fent el mateix.

Per a distingir-los en direm « dretes » i « esquerres », seguint la nomenclatura arbitrària que aleshores s'estilava en la premsa majorment si bé, en ambdues bandes, no mancaven ciutadans honrats, gent que no era manca com d'altres, puix que tenien ambdós braços, el dret i l'esquerre i els manejaven com cal.

Com que no sóc polític, només m'interessa comentar un aspecte de les iniciatives d'aquell Ajuntament i la revolució aixecada per una d'elles, vull dir el famós « Pressupost de Cultura » que desfermà tots els nostres defectes cívics i els mals usatges d'una governació convencional que, en topar-se amb realitats novingudes, perdé els estrepes d'una manera deplorable i exhibí el nostre endarreriment social.

Els esquerrans, aprofitant llur majoria, presentaren un projecte d'escoles neutres amb ensenyament bi-sexual, que escandalitzà les dretes d'una manera de no dir, no solament perquè reprenia llurs tradicions, sinó també perquè atacava posicions preses de temps enllà i per això se n'havien fet un dret que els altres volien compartir.

La proposta republicana era una pedra tirada en aigües mortes i que les enterbolí, aixecant-ne els solatges.

Malgrat això, posant-hi bona voluntat, es calmaren ; es començà per un estudi del projecte i s'hi feren esmenes que el milloraven « en el sentit que poguésser ésser votat per totes les tendències polítiques » diu En Francesc

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

Puig i Alfonso, en un llibre que haurien de conèixer i meditar tots el que pensen intervenir en la cosa pública, car allà hi ha la gènesi de tragèdies molt greus, que tots hem hagut de plorar després ¹.

Com que En Puig i Alfonso era regidor i de la Ponència, em serviré del seu llibre, car és d'un testimoni presencial i actuant.

Després de moltes consultes, «la Ponència, per unanimitat, arribà a un acord» i redactà una formula creient que «amb ella hi estarien conformes els elements catòlics i tots els ciutadans d'idees conservadores». No obstant i això, no fou així, ans al contrari.

L'acord consistia que en les escoles proposades «neutres» o sia laiques, s'hi admetés l'ensenyament religiós com assignatura «voluntària».

Per arribar a aquesta transacció, no podeu pensar el que es remogué de cel nominal i de terra efectiva: collegis, Congregacions, Junes de Senyores, i el Bisbe, Cardenal Casañas al cap, amb una Pastoral condemnant i amenaçant la Ponència, de la qual formava part En Puig i Alfonso, catòlic liberal segons ell mateix es declarava.

Contrastant amb aquells bofaruts passionals públics, hi hagué l'acció més assenyada de gent que, serenament, sense fer remor, miraven de calmar la tempesta.

Entre ells, l'amic Mn. Frederic Clascar vingué un dia a parlar-me del conflicte. El primer que calia era treure de la proposta la forma agressiva «laica», i substituir-la per una presentació de convivència que obrís una mica la porta a corrents inevitables car, altrament, si se'ls barrava el pas, podien regolfar perillosament.

Ell sabia de sobres que jo no sóc polític, però com que entre els regidors d'ambdues bandes jo tenia amics de col·legi, em pregà que fes bonament el que pogués en el sentit de concòrdia.

Sense cercar-les, vaig aprofitar les avinenteses que se'm presentaven i vaig defensar en elles el sentit de la Ponència, car el trobava raonat i àdhuc polític en el bon sentit del mot.

Fou aleshores quan vaig començar a descobrir experiències, que més tard se'm confirmaren en circumstàncies moralment tràgiques: les esquerres, almenys, m'escoltaven amb cortesia i àdhuc, de vegades, discutien amigablement; en canvi les dretes, es giraven d'esquena obstinadament perquè

¹ Francesc PUIG i ALFONSO, *Recordant coses passades*, Barcelona, 1934.

GUAITANT ENRERA

com que elles eren posseïdores exclusives de la raó, la veritat, el dret, etc. no els calia escoltar ningú, ni podia ningú alliçonar-les, tot era d'elles.

Sia com se vulla, els uns en pro, els altres en contra i molts entremig servint de pilota a uns i altres, el Pressupost modificat s'aprovà.

L'Alcalde, Sr. D. J. Sanllehy decretà la suspensió de la Base 5a. que havia estat el cavall de batalla transaccional; la majoria republicana li respongué amb un vot de censura i el Sr. Sanllehy fou obligat a dimitir.

L'esvalotament de les dretes havia fet que la proposta esdevingués una guerra de posicions.

L'Ajuntament recorregué contra el Decret de l'Alcalde, i la Comissió Provincial on les dretes eren fortificades, el va confirmar: basant-se en això i afegint-hi argúcies burocràtiques, el Governador Civil, sense comprometre's del tot, es negà a autoritzar el Pressupost.

El Cardenal Casañas feu pitjor del què no volgué tolerar als altres, perquè aquests, al menys, acceptaven l'avinença proposada per elements de les dretes.

Així fou mort i enterrat el tempestuós Pressupost de Cultura: mostrant la intolerància i la incultura generals.

Epilogantho, glossant la frase de Churchill: les esquerres, per barroer dinamisme agressiu, no saberen guanyar, i les dretes, per inèrcia tradicional usufructuària, no saberen perdre.

Enmig d'aquella turbulència, jo havia perdut de vista Mn. Clascar, quan un jorn el correu em portà impresa una conferència que ell havia llegit en el Círcol de St. Lluc (Abril, 1908).

El fet em sorprengué, perquè Mn. Clascar era un temperament retret, enemic d'exhibir-se i, molt menys en moments públicament tan arborats.

Vaig llegir i rellegir el text i el vaig deixar reposar; el vaig reprendre un jorn i altres, malfiant-me de la meva primera impressió però aquesta em revenia sempre igualment. Aquell acte públic seu, era espontani? Era un veritable estat de consciència? o bé era un sacerdot complint una suggerència? Perquè ni l'enunciat de la tesi, ni la seva exposició, s'acordaven prou bé amb l'esperit del Mn. Clascar que jo coneixia.

Aleshores, me revenia una frase que Mn. Clascar deia sovint quan es trobava encarat a quelcom que topava amb el seu temperament i no convenia prou la seva consciència:

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

— « Es que no sé com embocar-ho ».

Quan ens reveiérem, no me'n digué res ni jo li'n vaig preguntar ; però puc i he d'afirmar que en Mn. Clascar alenava una Cristianitat força superior i més rectilínia que la de gran part de la clerecia que el voltava ¹ ; per això era ben vist en tots el sectors civils.

Amb motiu d'aquesta remarca, un dia que venia a tomb, vaig dir a Mn. Clascar :

— Si no fos que sé que no heu estat a Anglaterra, diria que heu llegit els Comentaristes anglesos de la Bíblia.

Mn. Clascar no em respongué res, ni vaig notar cap expressió en la seva cara.

Anys després em calgué anar-lo a veure a la Maternitat. Em rebé en la seva cambra i, en entrar, per tot « bon dia », em senyalà el recó ocupat per un violoncello abandonat ; era l'instrument que ell havia deixat seguint el consell del Dr. Torras i Bages. Com que, més d'un cop, jo li havia confessat la meva recança de no haver estudiat el cello en comptes del piano, amb el gest Mn. Clascar m'oferia aquella il·lusió perduda per ambdós :

— És massa tard, vaig dir-li, girant full d'un capítol que em dolia.

En un pany de paret, a l'altra banda, una lleixa era plena de llibres gruixuts. De lluny estant els reconeguí i vaig cuitar a senyalar-los-hi somrient : eren els Comentaristes anglesos que jo li havia retret anys abans.

Aquesta vegada la cara de Mn. Clascar traí una lleu expressió, cosa que no li esdevenia pas sovint.

Tal fou la nostra salutació recíproca aquella tarda, abans d'encetar el motiu de la meva visita.

Una de les proves de la seva manera d'ésser, tot passant, i prova de qualitat, és ço que li esdevingué més tard amb la seva traducció catalana del Gènesi, publicada per l'Institut d'Estudis Catalans. Ell havia demanat dos censors jesuïtes, que li entrebancaren la censura, de manera que es veié obligat a publicar, en edició privada, una « Vindicació Documental » de les seves notes a la traducció (Barcelona, 1915), de la qual em féu presentalla

¹ Això es pot comprovar en el seu *Eucologi de Difunts* (Barcelona, 1916), en el qual l'escena de la mort no es presenta pas tràgica, sinó conhortada per el misticisme del traspàs.

GUAITANT ENRERA

amb la següent dedicatòria: «*Intima intimis* a En Rafael Patxot, no del tot estrany als problemes sobre les primeries del món ».

Efectivament, amb Mn. Clascar com exegeta, de vegades escatiem la mítica religiosa oriental, de la qual jo li feia el sincretisme, que a mi m'havia interessat molt quan estudiava a Anglaterra, i que després he anat copsant de temps en temps; de la mateixa manera que, abans, ja ho havia tractat amb el malaguanyat Mn. Norbert Font i Sagué, com a geòleg, en el domini de la ciència experimental. I és curiós de constatar com dos temperaments tan dissemblants — car Mn. Clascar era contret i abstret, mentre que Mn. Font i Sagué era expansiu i tenia el do de gents — no tingué l'encert de triar bé els seus companys o col·laboradors en les tasques que es proposaven, espiritual l'un i científica l'altre.

A mi no m'interessava gens aquella brega política, però sí, el fet sociològic experimental de la topada de les multituds encontrades, aconduïdes més aviat que raonadores.

En l'eufòria del triomf, el Cardenal Casañas s'excedí en la seva «santa intransigència», fins a fer treure la Creu d'una capelleta protestant que hi havia en un carrer de la ciutat: la Creu que el Crist havia llegat a tota la humanitat!

L'ofuscació del Cardenal Casañas no li deixà respectar aquell llegat que, per damunt l'Església, proclama la seva transcendent espiritualitat¹.

Tot això s'esdevenia a la primavera del 1908.

Al cap d'un any, el Juliol del 1909, una part d'aquell dinamisme que s'havia manifestat legalment, i que imprudentment havien bloquejat, s'afegia a l'esclat de la Setmana Tràgica quan, saltant lleis i reglaments, les turbes cremaven esglésies i convents, mataven capellans, profanaven cementiris claustrals.

Apressadament convergiren tropes a Catalunya, per tal d'imposar la força material de l'autoritat, car la força moral s'havia entelat; els catòlics s'arremolinaren culpant el dimoni i la maçoneria, sense voler guaitar més enllà; altre cop hi hagué víctimes, afusellaments barroers, i l'Església espanyolista aprofità l'avinentsa d'efusionar-se per la ploma del P. Ruiz Amado, jesuïta, cantant les glòries de *España salvando a Cataluña*.

¹ Aquí a Suïssa, diverses vegades he oït alludir respectuosament els protestants des de la trona de l'Església catòlica, amb frases com la que segueix i que transcriu literalment: «els nostres germans cristians que viuen separats».

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

Així es restablí, per força el *statu quo ante*: una bomba de retardament que explotà de doble efecte el juliol del 1936 amb resultat doblement negatiu: guerra civil i dictadura militar, fent una sembradura de mines explosives.

Els escriptors catòlics, comentant aquella convulsió social que bé podia ésser una premonició, reaccionaren humanalment, condemnant les malvestats, demanant càstig i redreçament de torts, sense enfondir degudament els fets, ni recercar possibles motivacions vingudes de lluny; no es reclogueren dintre de la pròpia consciència, escoltant bé si aquesta els parlava de quelcom expiatori.

Únicament En Maragall, oint missa sota de les voltes mig enrunades i entre parets socarrades i altars cremats, i petjant les cendres que colgaven l'enllosat, corprès d'unció cristiana, el ràpsode esclatà en aquell poema de contrició que és «l'Església cremada», i inspirat per la revelació que l'envoltava, salmejà una pregària expiatòria retornant al Crist.

Amb percepció profundíssima, el poeta sent que ja és prou castig la mateixa negror del crim consumat i amb veu vibrant trencada per l'emoció, en un doll de pietat compadeix els culpables invocant l'essència mística de l'Església de Crist, que sorgeix enlairant-se d'aquella desferra de temporalitats, purificant-les en ofertori dolent: el clam perdurable d'amor espiritual, nibat per la beatitud de la caritat.

En llur diàleg interior, tots els eclesiàstics i la jerarquia majorment, haurien de meditar la cruenta lliçó magistral d'aquell vident laic, car amb la seva ploma, «l'Església Cremada» parlava a l'Església Temporal.

Igualment haurien de fer-ho, avergonyits, i aprenent d'aquelles cendres, els catòlics consuetudinaris que, des del balcó estant, guaitaven com les turbes desfermades esbotzaven, pillaven i cremaven, la parròquia del barri llur.

Altra vegada, anys després, el 1936, l'errada «no intervenció» de França i d'Anglaterra, deixà via lliure a la «intervenció» activa d'Itàlia i d'Alemanya, les quals feren d'Espanya llur camp d'experimentació preparatòria de la guerra europea, al mateix temps que, per tal de prendre-hi avantatjoses posicions anticipades, s'associaven a la conspiració interior espanyola que esclatà en la guerra civil.

Com que tothom sabia la connexió de l'Església amb els monàrquics, que volien la restauració de la monarquia, i la dels monàrquics amb els mili-

GUAITANT ENRERA

tars, que volien enderrocar la República, vingué un moment crític en que aquesta es trobà debilitada per la defecció de l'exèrcit; aleshores les masses es desfermaren i tornaren a cremar esglésies i a matar capellans, repetint el criminal salt enrera.

Malgrat tot, la lliçó no fou pas enterament perduda perquè, amb la creixent espiritualitat catalana, algú se n'adonà, la recollí i la medità prou bé.

Car, anys després, sorgí *La Moral de la Derrota* del Dr. Cardó, que iniciava el retorn al bon camí¹.

Però, és que costa molt de vencer la inèrcia dels pobles, sobretot si porta de massa lluny l'empenta de mals usatges reblats amb materialitats, i en mala hora sobrevingué la temptació franquista refermant-els, ço que feu caure l'Església en el pregon de l'avenc dictatorial, d'on li serà difícilíssim de sortir, si la Providència no li envia un Angel de la Guarda ben diferent d'aquell sota la cura política del qual, ara l'Església s'exhibeix.

Quousque tandem abutere?

¹ Dr C. CARDÓ. *La Moral de la Derrota*. Barcelona *La Paraula Cristiana*, vol. XXIII, núm. 135, Març del 1936.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

XIV

PARAULA DE REI

Rondalla verídica

Virtus post nummos

HORACI

Aquesta rondalla és anecdòtica, vull dir, copiada del natural. *Honni soit qui mal y pense.*

Vet-aquí que una vègada succeí una cosa no gaire corrent en la reialesa, malgrat les sorpreses que trobem en les seves cròniques, puix nasqué un Rei que ja ho era abans de nèixer. Endevina que endevinaràs.

Això, el mateix podia ésser una sort que una dissort per al reial infantó ; ningú no podia preveure-ho, car pertocava a la història d'aclarir-ho ¹.

Com que en tot ço d'aquest món hi ha cara i creu, aquella criatura tenia la sort d'una Mare exemplar per a conduir-lo en els caminals de la creixença, però, com tots els humans, el menut no podia defugir el ròssec de la pròpia ascendència.

Aquell Rei era o, més exactament, devia ésser, « constitucional » quan hora en fos, designació una mica « envitricollada », que hauria dit Mn. Alcover i que, per això mateix, val la pena d'explicar, perquè les coses com més clares millor.

I ací comencen les dificultats i els entrebancs de la rondalla ; planyeu el contaire.

Quan els reis ho eren per delegació divinal, sempre anaven en popa, però acabaren fent-ne tantes i de tan crespes, que la Providència els desnonà.

Aleshores, sense mainadera, començaren a fer tintines i, per tal d'anar tirant, llurs padrins els ormejaren la Constitució, ço és, una mena de gorra de cop, en previsió de les empentes que els pobles poguessin donar-los.

Naturalment, de « Constitucions » se'n feren de tota llei, amb tota mena de trames i de totes mides, de manera que es podien canviar quan no anaven

¹ D'aleshores ençà la història ens ho ha aclarit, puix ens diu com, abans d'arribar a la cinquantena, aquell rei ja havia enderrocat la seva pròpia monarquia i repudiat la Constitució; tot per no haver volgut seguir l'exemple de la seva bona Mare i Regent.

GUAITANT ENRERA

prou bé o feien nosa perquè estrenyien massa ; però, de naixença, totes duïen sempre el mateix nom, Constitució. D'ací ve que, si remeneu armaris vells, en trobareu de ben embolicades amb paper més que un foc no en cremaria, sobretot a casa de certes reialeses i majorment en certs països ; dit sia això amb perdó i tot respecte.

I com que aqueixa Constitució, per si sola, no vestia prou, ni feia de bon tros l'efecte que calia, en un acte de contrició interessada, sentint l'enyor del passat i volent arrapar-s'hi tardanament, els Reis es pregonaren en llurs monedes, que era el que més corria, « per la gràcia de Déu i de la Constitució », pretença que no lligava gens, ni de nom, ni de fet, perquè era una promiscuitat que no plaïa a la Providència i per això feia fallida de tant en tant.

Bé ; ara que ja sabeu això de Na Constitució, tornem al Reiet, el qual anava creixent sota l'exemplar regent, moral i constitucional, de la seva Mare fins que li trobaren un preceptor, jesuïta, per tal que l'ensinistrés en el difícil i perillós art del viure, que és molt més arriscat per als reis que per a l'altra gent, perquè la reialesa es un esquer que gromeja tota llei de temptacions i de ben traïdores algunes. Ara bé ; com que els reis constitucionals solament han de regnar, però no pas governar, tenen massa lleure per a guaitar i escoltar tot ço que els envolta, que és la manera de caure en aquelles temptacions, pecat que sovint esdevé mortal, puix que a molts els ha costat l'ésser escapçats, i d'altres, si han salvat la testa, ha estat deixant-hi la corona i l'ofici ; almenys així ens ho conten i nosaltres ho volem creure.

Degudament alliçonat pel seu preceptor, el noiet arribà a gran, i llavors s'emancipà, igualment que fan tots els altres jovincels del món, solament que a ell li calgué, a més, jurar la Constitució, com si es tractés d'un casament o d'una declaració judicial.

I vinguen nous entrebancs en la rondalla.

Ja el tenim gran, Rei de debó, havent d'heure-se-les pel seu propi compte i responsabilitat, amb les pretensions de Na Constitució que, de vegades, l'encarava amb els seus Ministres i li portava desavinences, potser ressentint certs atavismes. Aquest punt el deixarem de banda perquè ens faria esgarriar la rondalla.

Vet-aquí que, una vegada, aquell Rei serví d'intermediari benfaent en una gran guerra desfermada per un poble que es deia civilitzat i encara

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

no ho era. Vinguda la pau i trobant-se en la capital d'un dels vencedors, per tal de millorar l'hospital destinat allà als seus súbdits, s'acudí al Sr. Rei d'assegurar-se el dret de dita sobre un terreny mijançant el pagament de mig milió, si exercia a temps el seu dret d'opció.

I com que, en aquest món, ve un moment que tot arriba, àdhuc l'haver de pagar, també s'escaigué que el Sr. Rei hagué de triar entre pagar o perdre la dita. Ja podeu pensar que trià el pagar, en acordança amb el seu primer intent.

Tot engrescat, cuità a dir-ho al seu Govern, perquè ell no governava, sinó que feia governar els altres ; això per culpa de Na Constitució, que tot sovint se li entravessava, i no el deixava manar prou :

- Mireu que heu de pagar el mig milió del tracte.
- I ara, Sr. Rei, què dieu ? d'on surt això ? que nosaltres no en sabem res.
- Sí, homes, és per a millorar aquell nostre hospital de l'estranger.
- Bé dieu, Sr. Rei, ja ho esbrinarem.

I cerca i busca, mira i remira ; vinga fullejar actes endarrerides, sense trobar enlloc res que tractés de l'enutjós pagament ; perquè, aleshores, els Governos ja tenien més cura de cobrar que de pagar.

Els Ministres començaren de sospitar algun malentès, com succeïa una vegada sí i l'altra també. Amb això, deixaren de banda aquella reial dèria, seguint la usança del país, on tot esperava l'endemà que, de vegades, no arribava mai i és la solució menys comprometedora.

Però, el Sr. Rei no parava d'insistir, perquè se li escapava la dita si no pagava en temps degut, obligant així els seus Ministres a obrir la boca :

— Perdoneu, Sr. Rei, li digueren per fi ; el cas és que en tota la nostra paperalla, ni en la dels nostres predecessors, no hem trobat res d'acordat sobre del que Vós dieu, ni res que ens hi obligui ; per tant, això degué ésser un bell impuls personal de la Vostra Reial Caritat, que nosaltres som els primers de lloar i de respectar, a compte Vostre : « el bou per la banya i l'home per la paraula ».

Res ; una murriada de Na Constitució en servei actiu, que probablement així es rescabala de d'altres d'endarrerides que n'hi havien fetes. Això, cal que no ho feu pas córrer.

— Bona l'hem feta, Jeroni, respongué el Sr. Rei, tot pensant ara sí que m'heu ben hagut, car, je sabeu, el pagar sempre fa una mena de cosa, sobretot si es tracta d'una mota com la del nostre cas i s'ha de treure de la pròpia butxaca.

GUAITANT ENRERA

Sortosament, la Providència, que sempre vigila per a apedaçar els disbarats dels humans, féu sorgir un *Deus ex-machina*, vull dir, un desllorigador que, amb la seva inesperada intervenció, desféu aquell nus.

I ací entrem a la segona part de la rondalla; pareu-hi bé esment, perquè hi aprendreu coses que no sabeu i, si ho rumieu bé, n'endevinareu moltes d'altres.

De moment, deixem estar el Sr. Rei, tot concirós, car ja tindrà prou cura de comparèixer al nostreencontre, més endavant.

Vet-aquí que un fill d'enllà de la Mar Gran, morí sense successió i deixà a la seva Vídua tot el que per dret li pertocava; féu nombre de llegats i la resta la condicionava en mans de tres jerarquies eclesiàstiques: un Arquebisbe de la seva llunyana terra i dos Bisbes del país on ell havia finat.

Aquell testador, en previsió de casos d'absència, tenia nomenat un administrador que rumbejava títol nobiliari, era senador del Regne, etc., etc., i s'esdevingué que els remolins d'aquell plet successoral portaren en surada uns títols del Deute Exterior, dels quals es tenia notícia, però que no compa-reixien enlloc.

I mireu el que són les coincidències; en heure esment d'això, aquell administrador nobiliari, senador del Regne, etc., etc., justament s'adonà aleshores de que els dits títols li havien quedat arreconats en un calaix.

Es clar; de seguida cuità a lliurar-los a l'advocat defensor, que els reprengué amb tota cortesia i li'n donà gràcies, perquè es veu que ja estava avesat a aquesta mena d'oblits i sorpreses tardanes.

Per molt que us estranyi i més que ens dolgui, aquelles jerarquies no agraïren com devien la inesperada deixa, ni es contentaren amb ço que així rebien d'una persona que no tenia cap obligació de donar-los res.

Després d'haver mancat al respecte a la Dama en el seu propi domicili; prescindint de clàusules testamentàries prohibitives, volgueren minvar afer-rissadament el dret de la Vídua, la perseguiren, li embargaren béns propis d'ella i àdhuc intentaren fer-la agafar per la policia: és que el dimoni de la cupiditat havia fet presa sobretot en l'arriat Sr. Bisbe que tenia la represen-tació legal dels altres dos i la conducta del qual no es pot justament quali-ficar sense sortir-se del vocabulari culte. Si hagués conegut la nostra dita preventiva:

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

Diner fa l'home bo,
diner fa l'home mal,
diner fa l'home infernal,

potser s'hauria malfiat una mica de si mateix i no hauria somniat un capell cardenalici que, si de cas, mereixia per divisa la del Sr. de Vulpellach: *ego sum qui peccavi*. Es clar, no tothom té el cap prou fort i serè per a guaitar el món des d'un balcó sense baranes.

Mentrestant, els seus poderdants, un Arquebisbe i un altre Bisbe, tot fent el desentès, el deixaven esvorar-se així lliurement.

Amb aqueixa dèria, afavorits per mals usatges que els venien consentits de lluny, ja podeu pensar si en feren d'embolics entorn d'aquella picossada de diners, dels quals volien arreplegar més dels que els pertocava.

La maltractada Dama no tingué més remei que deseixir-se d'aquelles inqualificables lletjors, deixant-les en mans d'un apoderat, que després d'haver-se negat a intervenir per raons que Déu sap, acabà ficant-s'hi de cap, per amor de la Llei Moral que els dits Srs. Bisbes devien predicar amb llur alta exemplaritat, no pas rebregar-la i esquinsar-la fent pràctiques de corsari judicial.

Aquell pobre apoderat, que solia estar sovint a la Lluna, defugint les terrenyines terreres, prou que me'l feren baixar a ran de terra, en mig del fanguer, tan poc com li agradava, i on no vulgheu saber amb tot çò que empassegà i les experiències que s'apuntà, car era molt observador¹: des d'encobertes amenaces eclesiàstiques d'ultra tomba, seguides d'una desvergonyida proposta de suborn², fins a l'amenaça directa de mort³, puix que, en aquell temps, es

¹ Sense voler-ho, es trobà confessor de casos semblants al que tenia entre mans, si bé de *menor cuantia*.

² Una dignitat eclesiàstica que intervenia accidentalment en aquella història, gosà plantejar el suborn a aquell intractable apoderat, dient-li a cau d'orella:

— « Vós podrieu cobrar de l'Església i de la Vídua ».

Tal proposta, era l'expressió lapidària de la duplicitat moral de tots aquells que intervenien en aquella tèrbola actuació, moguts per la cobejança i la cupiditat.

³ No era pas cap mal home ni molt menys, però sí que era un d'aquells capellans frenèticament fanàtics, tan abundosos, que creien que Déu feu la terra per al domini i l'usdefruit de l'Església llur: un inconscient ressò morent del *dominium mundi* medieval.

Molts sacerdots són eclesiàstics ans que tot, çò que, de vegades, els fa entelar la transparència de la veritat.

GUAITANT ENRERA

corria la pólvora pels carrers de ciutat ; ho feien dues càbiles encontrades i també l'autoritat entremig d'elles, decantant la balança d'un costat o de l'altre, segons convenia al compliment de la missió pertorbadora que els governants li havien encarregat.

Tot fou debades, perquè aquell apoderat no era home de carrer, sinó de vida interior i, per tant, avesat a pensar amb el seu propi cervell i a guiar-se per la consciència que Déu li havia donat, car per quelcom la hi havia donada : no hi havia manera de junyir-lo mentre no se'l convencés i aquells enlluernats Pastors, no més l'havien convençut que no mereixien, ni la confiança, ni els diners, que el testador — Déu l'hagi — els havia atorgat.

El pobre apoderat que, professionalment, tenia una disciplina experimental, hagué de veure fins a quin punt la cobdícia del diner empeny i afina la dolenteria ; així anotà com, d'esquena a la moral cristiana, hom podia burlar-se d'una prohibició testamentària, i com, amb argúcies advocàcies, es vulneraven llegats pregats i condicionats ; en aquest tripijoc, fou esqueixat i desaparegué el full d'un registre del Govern Civil, que desfeia fonamentalment les pretensions de la part contrària ; també hi hagué una acta simulada endarrerida, etc., etc. Sembla com si, de cara a l'Església, el dimoni prengui sovint la forma del diner. Déu mos en guard !

I, si volgués anar fent recordances, l'escandalitzat apoderat diria com, havent demanat a la Jerarquia superior als Bisbes que els deturés en llur esbojarrada carrera, li respongué que no podia travar llur autonomia. Això era quan es creien poder atrapar tot el que volien i no els pertocava, però, més endavant, quan llur castell de cartes perillava d'ensorrar-se, prenent-los tot el que ja tenien en mà, ben bé que cuità a deturar-los. Per amor de la moral i la doctrina cristiana, orella sorda ; per amor del diner, acuitat i diligència. Quin món era aquell, fillets de Déu ! malfieuvos de trobar el dimoni en forma de diner.

A un cert moment, l'actuació de la part eclesiàstica terrejà tant, que aquell apoderat la definí dient : que els Srs. Bisbes s'havien conduït talment com agents d'una societat anònima per a l'explotació del cel ací en la terra. Car, el Bisbe actor arribà a dir a la Vídua que « no escoltar les paraules i els consells del Bisbe, era desobeir Déu » ; entre altres, les paraules del Bisbe foren que la dama es deixès prendre part del que el testament li llegava i que la llei també li assignava àdhuc sense el testament ; entre els consells, *que se*

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

hiciese un hotelito en un dels carrers aristocràtics de la ciutat residència del Bisbe i d'on la Vídua no era pas filla, sinó d'una altra terra lluny, on vivia.

Com que, amb motiu de tot aquest enrenou, aquell inquiet Sr. Bisbe es ficava personalment en les escribanies per tal d'impressionar-les i això molestava el Sr. Rei, aquest el féu ascendir a Arquebisbe d'altre lloc, ço que us semblarà una estranya manera d'expressar una reconvenció, però es veu que això és costum corrent de govern, perquè la qüestió és que no surti la veritat en la cosa pública, encara que la gent ja la sàpiga o l'endevini.

Com a símptoma de l'estat social de l'època, val la pena d'afegir que, temps després, un d'aquells Bisbes peninsulars, havent esdevingut Cardenal-Arquebisbe d'altra diòcesi, impugnà judicialment i demandà de nullitat una avinença notarial, firmada pel seu propi Bisbe apoderat i els tetimonis de la qual eren: un Ex-president del Consell i dos Ex-ministres. Es veu que, en aquella terra, la doctrina, la moral i la llei, canviaven segons l'indret i el color del vestit que portava el demandant.

L'intent de la demanda era prendre a unes Congregacions ço que ja tenien rebut, per tal de donar-ho a d'altres que ho cobdiciaven. La qüestió morí ofegada en una incompareixença, ço és, un suïcidi judicial, solució habilitosa imposada, segons sembla, per una jerarquia eclesiàstica superior, a prec d'un Bisbe contrademandant.

Encara hi ha més, perquè una trentena d'anys després, un successor d'aquell deplorable Bisbe apoderat — Bisbe « blau » com gairebé tots els d'aleshores — seguint el mal exemple del Sr. Cardenal esmentat que es recusà ell mateix, tornava a gratar i a furgar, amb intent de fer *tabula rasa*, no solament de l'actuació, sinó àdhuc dels compromisos notariais firmats pels seus predecessors; per tant, es reproduïa el trencament sistemàtic de consciència provinent d'aquell *something is rotten* que digué Hamlet. *Abyssus abyssum invocat*, havia exclamat el salmista centúries abans. El tradicional color morat dels Bisbes s'havia rebaixat fins al blau, que no es gaire permanent.

Ara, girem-nos d'esquena a les lletjors i cuitem vers el Sr. Rei de la rondalla, que hem deixat amorrat, esperant el cap de treure i aquest el tenim nosaltres.

Anys després, finava aquella Dama — que Déu l'hagi — i el que fou apoderat es trobà ésser un dels seus executors testamentaris.

GUAITANT ENRERA

Un interessat *in partibus* els parlà del cas del Sr. Rei, el qual, en certa ocasió, s'havia condolgut de les fetes d'aquells Srs. Bisbes, car havia vist com hi ha escàndols en les directives de la vida pública, que roseguen la jerarquia i s'expien amb tràgiques conseqüències a llarg terme.

Tenint això en compte i que la Dama — que Déu l'hagi — era molt reialista majorment d'aquell Sr. Rei, els executors testamentaris oferiren pagar el mig milió que fa estona tenim entre mans, puix que així mateix venien obligats a fer beneficència precisament en la capital estrangera que havia pensat el Sr. Rei, però, llur oferiment fou amb una condició *sine qua non*.

Ço és, que en l'Hospital afavorit devien reservar-se alguns llits preferents, per als compatriotes que no parlaven la mateixa llengua del Sr. Rei. D'ací un novell entrebanc que, per poc, malmet el bon intent de la proposta.

Perquè, d'una banda, l'apoderat havia hagut esment de que alguna vegada aquells compatriotes seus havien estat preterits i, de l'altra, l'Ambaixador del Sr. Rei en aquella capital, compartint una fòbia secular, volia esmunyir-se de la condició imposada, mirant de negar-la en aigua de roses.

L'apoderat que, segons com, no era pas de fàcil tractar — per raó de la seva « independència », tal com digué En Prat de la Riba en certa ocasió — no estava pas per brocs i, de seguida, reduí l'ofertament a allò tan expeditiu de : pren o deixa.

Aleshores, l'Ambaixador signà un compromís diplomàtic, o sia, dels que es redacten d'una manera, tot pensant-ho d'una altra i encara amb reserves mentals.

— I aquell apoderat tan rectilini s'hi deixà caure ? direu.

Sí ; perquè no es feia cap illusió respecte del compliment i de qualsevol altra manera, el resultat hauria estat igual, mentrestant així ell feia constar una protesta escrita contra la preterició esmentada ; això, no venia del Sr. Rei, sinó de la malvolença hereditària que enverina aquella terra.

Per fi, havent lligat caps, els executors testamentaris de la Dama — que Déu l'hagi — pagaren en nom i recordança d'ella, el mig milió promés pel Sr. Rei, alliberant-lo així de la tossuderia de Na Constitució i permetent-li realitzar el seu propòsit de millorament hospitalari.

I acabat, amén Jesús, i darrera la porta no hi ha cap fus, sinó una postilla, que orla degudament la rondalla.

Convençut de que la temença de veritat i el conreu de la mentida són grans malures que fan tornar mesella la consciència de la nostra gent, l'autor

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

repeteix que la seva deplorable història, simptomàtica de tota una època, és copiada del natural, i en dóna fe amb la mateixa mà que signà l'ordre de pagar el mig milió que fa estona dringa i rodola entre ratlles *ut supra* i que tregué a vores el Sr. Rei, fent-lo quedar com un home.

Igualment que els seus Ministres, cosa que no es pot pas dir sempre.

Malgrat que, tant el Sr. Rei com els seus Ministres, no duien gens de benvolença a la Terra de la maltractada Dama, que Déu l'hagi.

I ara surt el fus de darrera la porta :

Malfieu-vos d'aquella errada, socialment mortal, que consisteix en escandalitzar-se de que es diguin certes veritats, *però no pas de que es cometin*, perquè els que això fan n'esdevenen còmplices i, amb l'agreujant de premeditació, són mantenenedors de la mala dita « pecat amagat és mig perdonat », que és l'explosiu de no poques revoltes així provocades.

LLIÇÓ :

Un generós testador donà liberalment a l'Església tot el que restava després de salvar el dret de la seva Vidua.

En comptes d'agrair-ho, els representants de l'Església, temptats pel dimoni de la cupiditat, violant moralment i materialment les disposicions testamentàries, discutiren a la Vidua el seu dret per tal d'augmentar el llur. A tal fi, després d'esgotar les amenaces de l'« enllà », s'acolliren a les argücies judicials de l'« ençà »¹. Amb això, bona part del diner destinat a benjaença, passà a mans dels curials. Finalment, l'Església hagué de sotmetre's a una avinença imposada.

La Vidua morí i un dels firmants de l'avinença, pujat de jerarquia eclesiàstica, recusant-se ell mateix, atacà alguns dels hereus de la Vidua. Aquesta nova contesta acabà amb una incomparescència, també imposada, o sia, un desestiment.

Després de totes aqueixes malifetes, encara un Bisbe eixí d'una sublevació militar, tornà a la brega, prescindint de les firmes solemniais dels seus antecessors, així com aquests havien volgut prescindir de les disposicions del generós testador.

¹ S'arribà a demanar la detenció de la Vidua, però la Policia tingué més seny i dignitat que aquell engegat Sr. Bisbe i el barroerament servil Jutge que acollí i cursà la demanda, puix que el Cap de Policia trobà manera d'entretenir l'ordre de detenció fins que ja no podia tenir efecte. Fou més cristià que els Bisbes actuant.

GUAITANT ENRERA

Si els que fan aquesta mena de deixes sabessin el resultat que massa sovint donen i que les torna contraproductes, pla bé que es guardarien d'ordenar-les de tal manera, perquè, a més de convertir-se en un escandalós sarcasme al nom i a la recordança del testador, fan gran mal moral a l'Església i encara més a la Religió.

Dit això, el fus s'entorna a darrera la porta, tot rondinant :

« Diner fa l'home bo,
Diner fa l'home mal,
Diner fa l'home infernal ».

I la rondalla ens mostra com els eclesiàstics, qualsevol que sia llur jerarquia, també són homes terrenals tots ells, però més responsables moralment per raó de la professió que han adoptat i del vestit que porten.

Aquesta rondalla verídica que us acabo de contar, no és pas del temps de la Picor com moltes altres ; s'esdevingué durant la primera guerra europea, i resultà tan allargassada, que es pot dir que el seu escenari encara fou il·luminat per les rojors del Juliol del 1936.

Malauradament, aquella cruel i alliçonadora experiència, ha estat debades, car la fallida espiritual pública del Juliol del 1937, proclamà altre cop la represa de la mala tradició i la recaiguda en els esgarriaments i les transgressions seculars.

Dies iræ, dies illa !

XV

Business is business

Vet-aquí que, d'un testament generosíssim envers l'Església, en comptes d'agraïment n'eixí un plet successoral que, durant anys i panys, aixecà no poca polseguera, que arribà fins a la reialesa, per culpa de l'escandalosa actuació dels Bisbes interessats.

Per fi, vingué el moment en què l'apoderat d'una de les parts hagué de passar comptes amb el seu advocat.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

Aquestes coses, sempre són de mal arreglar, majorment a certes altures i amb l'arrencada dels mals usatges que vénen de molt lluny.

Naturalment, sorgí l'inevitable problema de retallar considerablement la desmesurada pretensió de l'advocat ; però, parlant la gent s'entén, i després de molt raonar i enraonar, se li féu acceptar el rebaix d'una milionada rodona ; així tal com sona : una milionada !

Durant la discussió, que fou atapeïda, l'apoderat de referència, avesat — per tradició de família, per temperament i per disciplina intel·lectual — a dir les coses per llur veritable nom, no pogué menys de rebatre un dels arguments morals de l'advocat, que aquest aplicava immoralment :

— *Pero, oiga Vd., D. J., si el pagar abogados también es hacer beneficencia !*

Temps després, l'apoderat, havent portat el plet a port, s'afanyà a deslliurar-se del seu feixuc càrrec i se'n tornà tranquil·lament a casa seva, fastiguejat i escandalitzat de la podridura social que havia vist i patit en certes directives, civils i eclesiàstiques. I a fe que aquell home, ja de molt jove, havia corregut món i havia experimentat en tots els estaments socials, de baix a dalt i de dalt a baix, en terres diverses.

Després d'això, les circumstàncies feren que, per a acabar la materialitat del plet, dit advocat passés a ocupar el lloc del primer apoderat.

Com que era home públic, usufructuant l'etiqueta conservadora, segurament volgué fer-se absoldre la seva actitud anterior, encarada als eclesiàstics. El cas és que amb els PP. J., participants de la successió, féu un conveni que era un veritable parany — per no usar un nom més descriptiu — en virtut del qual, per poc que badessin els altres interessats, els PP. J. quedaven automàticament propietaris d'uns immobles, tan solament per una part alíquota de llur valor real.

I la cosa hauria estat jurídicament ferma, malgrat ésser, no solament una injustícia, sinó cosa molt pitjor, amb plenitud d'agreujants : *Virtus post nummos*, deien els romans i d'aleshores ençà, ni la societat, ni les societats, no s'han corregit gens.

No obstant, com sempre en tot aquell plet, la Providència vetllava i no pas a favor del mercantilisme eclesiàstic, car la part contrària s'adonà de la traïdoria del parany, i l'habilidosa premeditació no es pogué cometre.

Així, la història de totes aquelles reincidents lletjors, hagué d'afegir una indignitat més, digna de les indignitats del seu començament : ofensiva espiritual, suborn material i amenaça de mort corporal.

GUAITANT ENRERA

En el plet *ut supra*, intervingué igualment un altre advocat, que fou qui l'inicià, catedràtic ja molt vellet i bella persona en el fons, que cobrà així mateix, degudament, la part d'honoraris convinguda particularment amb ell.

Malgrat tenir una edat en què el mot matrimoni no té aplicació, perquè la natura ja se l'ha deixat pel camí, el bon vellet es mullerà en plena posta, amb una dama que coneixia de temps.

Consumat el fet, aquest advocat hagué esment de ço que era esdevingut amb els honoraris del seu col·lega, que ell mateix havia recomanat en altre temps.

En conèixer la quantia encaixada pel seu company i recomanat, el nostre vellet, potser rejuenit pel tardà casament o, més probablement, induït per la seva muller, semblà oblidar que ja tenia ben saldat els seus honoraris segons tractat i per això es decidí a demanar un suplement, fora de lloc, de temps i de raó.

No vaig pas amagar-li la sorpresa que em causava la seva pretensió, puix que el seu compte ja havia estat saldat temps enrera, de manera que, per tal concepte, jo no podia afegir-hi res.

Però, tot repensant-me i recordant amb benvolença que, malgrat el seu arcaic conservadorisme dogmàtic, aquest advocat s'havia portat força més lleialment que el seu recomanat forà, se m'acudí que, mijançant una certa ironia elegant, podia pagar-li el suplement sol·licitat, complaent així la novella parella, si bé, no pas com honoraris, sinó com un « escreix » liberalment fet al seu mullerament senil.

I, en la intimitat, n'haguérem una bella enriolada, que ens revenia tot sovint.

No obstant, cal consignar que el lleig plet en què intervingueren aquests dos advocats i que fou promogut per Bisbes, Arquebishes i àdhuc un Cardenal, acabà no havent-n'hi un pam de ben net enlloc.

Tot per culpa del diner, que despertà les cobejances dels qui tenien fet vot solemniat de renunciar-hi.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

XVI

Minima de malis

En aquell temps, l'esperit de Catalunya rebullia i, sobreeixint de la ideologia doctrinal predicada per la Unió Catalanista, que recomanava esperar la maduresa, es llançà prematurament a l'acció política.

Malgrat la imprevenció de les gents, aquella irrupció fou com un tirar pedres a l'estany llotós de la vida pública convencional, els usufructuaris de la qual es sorprengueren i esveraren en veure's torbats i esquixats de tal manera en llur, fins aleshores, propi domini.

Per tal d'entrebancar i castigar aquell atreviment, els governants tradicionals s'afanyaren a somoure a casa nostra, l'ingrat pòsit de la immigració, mijançant agents comanditaris del centre, afavorits per la indulgència de les autoritats forasteres i àdhuc, algun cop, amb llur promiscuitat, segons aparegué més tard.

Aleshores, començà a Catalunya aquella època, vergonyosa per a tothom, de malanances i sotrac socials provocats: vagues a desdir, bombes, crims i repressions guexes, supressió de drets individuals i collectius, etc., etc., en compliment de la pertorbació sistemàtica concebuda en el centre i executada a Catalunya.

A Barcelona, cada empassegada d'importància — i no en mancaven — implicava el desprestigi i gastament del governador enviat de Madrid; d'ací, substitució i canvi de persona, ço que feia que en veiéssim i patíssim un rengle de tota llei, des del minúscul polític o buròcrata ignot, fins a títols nobiliaris de l'aparatositat espanyola; però, res no hi valia, perquè la irrupció esmentada, no solament feia el seu camí, descompassant-ho tot, sinó que s'agreujava prenent altres dreceres.

Dintre d'aquell mostrari de governadors venturiers, cada un d'ells exhibia la seva característica que, tant per la procedència com per l'entreboliment de la missió encomanada, no era pas per a honorar la noció de jerarquia, força malmesa a Catalunya i no pas sempre per culpa del nostre Poble.

Aqueixa passada de governadors portava a fer comparances, d'on resultaven efectes de contrast, en els quals els menys dolents semblaven millors del que eren realment.

GUAITANT ENRERA

Com que l'home s'avesa a tot, àdhuc a ço que és dolent, malgrat les onades populars i romponents força més greus, nosaltres, una colla d'amics, no trencàrem pas el nostre costum de trobar-nos, uns moments abans de dinar, a la impremta de *L'Avenç*, aleshores a la Rambla de Catalunya, on havia de finir pocs anys després, si bé deixant petja de marca en la nostra Renaixença.

Allà es comentaven els esdeveniments del dia, es garbellaven i s'intentava preveure el que succeiria l'endemà; algun vident, fundant-se en precedents històrics, començà a pressentir les dictadures que sorgirien més endavant.

El dia de què vull parlar, dintre del marc que acabo de descriure, duia per tema el novell governador, arribat de pocs dies, que les comparances damunt dites afavorien considerablement. En Maragall s'esqueia ésser de la colla, perquè havia entrat a corregir unes seves proves d'impremta.

Tothom hi deia la seva, mentre En Maragall, fumant tranquil·lament, escoltava sense badar boca, raó per la qual un dels presents se li adreçà:

— I a Vós, Maragall, què us en sembla?

Llavors, En Maragall respongué amb la major naturalitat, com enunciant un axioma:

— Ja veureu, com que no fa, ni toca res, per això tampoc no espatlla res.

I subratllà la seva afirmació amb aquella rialla entelada, però d'entonació infantil, que tan pròpia era d'ell i que a mi sempre em feia pensar en la lluminositat mediterrània dels seus escrits, algun cop ombrejada per les boirades de la literatura germànica, que ell coneixia, potser malauradament, car l'eixart germànic malmet el peu català.

XVII

El fi justifica els mitjans

Venint del barri gòtic de Barcelona, en un d'aquells venerables carrers, vaig trobar-me amb el Canonge Dr. C., i ens posàrem a fer-la petar camí del Foment de Pietat Catalana, que encara no havia començat la muda de títols i, per tant, no havia arribat a dir-se *Fomento de Piedad Española*.

Estàvem parats en una cantonada, quan s'escaigué passar un sacerdot i el Dr. C., senyalant-me'l:

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

- Es el P. C., el coneixeu ?
- Personalment no, vaig respondre.
- Voleu que us el presenti ?
- No cal, perquè el conec prou *de facto*. Des de l'ombra estant, malparla de mi sempre que pot als meus coneguts, amics, parents i sobrevinguts, sens perjudici que, l'endemà, de dia i a ple sol, m'envii els seus jovincels a demanar diners per a certes tasques. Es allò, tan clàssic, d'el fi justifica els mitjans, si cal, enc que sia per partida doble, a sol i a foscòr.

I aquest incident fortuït encaixava d'allò més en la conversa que teníem amb el Dr. C., i que reprenguérem després del meu aclariment provocat.

XVIII

Tabú

La Biblioteca de Catalunya era tancada al públic els dilluns al matí, perquè es destinava a fer neteja i, sobretot, a l'ordenació i comprovació dels llibres servits durant la setmana.

Precisament per això, uns quants que hi treballàvem en tasques especials pròpies, ens havíem apoderat d'aquest matí, puix que, a estones, necessitàvem la col·laboració del personal de la casa i, naturalment, no podíem destorbar-lo els dies que estava de servei.

En un d'aquells matins, ens trobàrem a la Secció de Ciències, En Jordi Rubió, Director de la Biblioteca, i el Canonge Dr. Llobera.

Era en temps de la primera Dictadura — la de Primo de Rivera — i, entre altres coses, es parlà, inevitablement, de les arbitrietats del moment contra l'esperit i els sentiments del nostre Poble, de la catalanofòbia secular, s'esmentà la col·laboració inconscient, però efectiva, que la passivitat dels covards portava als nostres enemics, a la qual s'afegia la complicitat especulativa dels caragirats, suggeridors i causants de no poques coercions aparentment vingudes de Madrid i realment nades a casa nostra, etc.

Per aquest camí, la conversa es tornà analítica i, en conseqüència, s'anà enfondint, sense per això deslliurar-se del tot del sentiment provocat pels fets del dia, amb els quals, de passada, els governants subversius de

GUAITANT ENRERA

llavors, bo i satisfent llur passió tradicional, distreien el públic de coses consumades que, als militars i al monarca, convenia d'amagar i finalment colgar, si fos possible.

El diàleg esdevingué animat i, al fort de la conversa, un dels meus interlocutors, encarant-se'm sobtadament, em surt amb això :

— Però, Vós, Patxot, hi creieu en Catalunya ?

— Mireu, vaig respondre-li amb no menys vigor, aquesta pregunta, jo mateix no me la vull fer i, per tant, no admeto que un altre me la faci...

D'aleshores ençà, ha passat temps i han succeït moltes altres coses semblants però força més greus ; sense que jo li ho demanés, la meua consciència me l'ha dita, ampliada i tot, aquella resposta que llavors vaig negar, i miro de no sentir-la, perquè no vull pas escoltar una resposta que jo no he demanat.

XIX

Racconto, mesto

Una vegada, l'amic Revnd. Mn. Frederic Clascar em vingué a veure en la nostra casa pairal i, tot dinant, sortírem a parlar del Baix Empordà i de Palafrugell, on resultà que aleshores ell tenia una coneguda, monja novícia en un col·legi d'ensenyança.

Com digué que no havia estat mai en aquella contrada, de seguida em vingué la temptació de fer-hi una escapada, perquè aquells indrets són plens de recordances de la meua infantesa, car la Mare, que Déu l'hagi, era filla de Palafrugell.

L'endemà de la conversa, de bon matí, agafàvem un cotxe i cap a Palafrugell i a St. Sebastià falta gent.

Aleshores fèiem la ruta per una bona carretera, però, mentalment, jo la veia tal com nosaltres la passàvem de petits : un camí veïnal estret, ple de fotges, trencat per rieres i a estones amb mals pujants de rocam ço és, una veritable carrera d'obstacles que, malgrat tot, es feia i amb quina illusió !

Jo m'imaginava els plans del Ridaura, com en aquells temps ; bronzint de cigales que fugien esverades de les marginades d'alocs, i se'ns ficaven a la tartana quan nosaltres passàvem trotant, aprofitant les curtes tirades de bon

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

camí. Després, venia la mal famosa costa de Traumal, on ens calia baixar i anar a peu ; més enllà, els sorrals de St. Antoni de Calonge on la tramuntana, davallant desfermada del Coll de Sa Ganga, a l'hivern s'obstinava a bolcar-nos.

Així arribàrem a la vella carretera de Palamors, que proclama la seva oficialitat amb la reglamentària renglera de plàtans, que no lliguen gens amb el paisatge sinó que el malmeten.

En un girant del mal engravat, se'ns aparegué el Campanar de Palafrugell, conegut arreu amb el nom ben marescut de « La Xocolatera », perquè és talment la reproducció en gran d'aquest estri de cuina, però també té altres qualitats : pregona als palafrugellencs l'arribada del peix, la classe i el preu a què es ven, ço que no es pot pas dir de tots els campanars ; a més, quan tritlleja a bateig, senyala si és noi o noia.

Entrats a la Vila, passant per aquells carrers que, de petit, sempre m'havien fet trist, enllà de la Creu Ratinyola, el cotxe es parà davant de la portalada del Convent que Mn. Clascar havia dit.

Segons la usança conventual, la porta s'obrí al cap d'una estona de trucar i aparegué una monja que acollí molt amablement la pretensió de Mn. Clascar i ens conduí, sempre reverent, a una saleta on calgué esperar bon xic més, perquè la nostra inesperada visita portava trasbals, ço que Mn. Clascar havia d'haver previst, avesat com estava a coses de monges.

Per fi, comparegué la Mare Superiora que, després dels compliments i excuses del cas, ens ensenyà detalladament el Col·legi, i acabà fent-nos desembocar en el pati central, cobert, voltat d'arcades a tall de claustre, on ens esperaven, aplegades, la Comunitat amb totes les deixebles. No ens podíem pas queixar de la solemnitat de la recepció, que justificava de sobres l'estona que ens havien fet esperar a la saleta.

La Superiora cridà la novícia coneguda de Mn. Clascar, la qual sortí dels rengles : una vera criatura, tota avergonyida, però també somrient. Mn. Clascar tingué amb ella un curt diàleg, digué quatre coses a les alumnes, donà gràcies a la Mare Superiora i a la Comunitat, feta la qual cortesia nosaltres tornàrem al cotxe, per tal d'arribar a l'Ermita de St. Sebastià, que jo volia ensenyar a Mn. Clascar i, més que això, perquè em dalia per reveure, d'allà dalt estant, la platja de Llafranch i la costa de Calella, escenari de tants bells moments de la meva infantesa.

Tot just asseguts en el cotxe, Mn. Clascar es posà els dits als llavis fent-me senyal de mutis :

GUAITANT ENRERA

— No vull pas que badeu boca, continuà, perquè ja sé com parlaríeu en havent vist aquella colla de mongetes, encara criatures i que, no obstant, abans de conèixer el món, ja pretenen disposar de la persona i la vida llurs.

— I els ho permeten i àdhuc estimulen, vaig interrompre jo ; car la meva experiència de mariner em feia veure les xarxes calades en aquells rengles.

« — Calfeu, si us plau, trencà ell, car jo no hi sóc per res en això i per la mateixa raó, vull explicar-vos un cas que em donà no poc a fer i encara molt més neguit.

Essent capellà d'un Convent de Monges, vaig trobar-me amb una noieta que volia fer-se monja. La vaig sotmetre a un interrogatori molt travat : com li havia vingut tal propòsit, si algú li ho havia suggerit, si ja ho sabien els seus pares i ella tenia llur consentiment, ço és, jo anava posant-li entrebancs, per tal de guanyar temps i ben assegurar-me del seu cas.

Mentrestant l'estudiava i per la manera com escoltava la meva argumentació i la barroeria de les seves respostes, que no paraven esment de res, sinó que s'aferraven a la cançó enfadada de voler ésser monja, vaig convèncer-me de que no era cap vocació i més aviat una mena d'obsessió, potser agreujada per uns costats no prou al cas.

No us podeu pas pensar el neguit que em donà aquella criatura i el temps que durà aquella lluita ; m'exhaurí tots els raonaments, familiars, morals, sentimentals, doctrinals, religiosos, etc., res no hi valia, car la noieta ho rebutjava tot amb la fermesa de la inconsciència. Jo estava desesperat, perquè el meu deure era impedir aquell evident disbarat.

Vaig acabar encaparrant-m'hi, fins que un dia la Providència me vingué en ajut, fent-me adonar de la meva errada primordial, que consistia en tractar aquella noieta com si ja fos persona gran i assenyada, essent així que encara era una criatura i, per tant, em calia convèncer-la amb raonaments infantívols.

Així, més exactament situat, un dia que la noia em tornà amb la seva dèria, vaig dir-li molt seriosament :

— Escolta ; tantes coses com t'he dit, encara m'havia deixat la principal i ara vull que la sàpigues. Tu et penses que en el Convent, la Mare de Déu se t'apareixerà cada dia i amb això sí que t'erres completament. La que se t'apareixerà serà la Mare Superiora i més sovint del que tu voldries.

— Vol dir ? féu ella tota sorpresa i esverada.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

Aquest estirabot desféu el nus ; aquella noia volia el Convent, però no pas la Superiora ; no es parlà més de la seva pretesa vocació i la meva consciència es tranquil·litza.

Per tant, rematà Mn. Clascar, gardeu-vos el que anàveu a dir i acontenteu-vos amb la meva contarella, car ja en teniu ben bé prou ».

El consell de Mn. Clascar me fou tant més fàcil de seguir quan, en aquells moments, el nostre cotxe passava al costat de la vinya del meu avi matern, tancada amb una vorada d'ametllers entreteixits i em reprenia l'enyor del passat.

De petit, jo anava allà gairebé cada tarda, seguint el meu avi matern i un company seu, que s'hi entretenien fent gàbies de canyetes per als canaris novells i debanells que regalaven a la família i als amics. Jo gambejava pel meu compte, cercant forats de cadell o bé m'enfilava a una morera temptadora, que solia costar-me faldades de renys, perquè em tenyia els davantals d'una manera que no tenia adob.

Absorbit per la plaent dolença d'aqueixes evocacions, vaig oblidar Mn. Clascar i em vaig trobar a l'Ermida i al Far de St. Sebastià.

I allà em revingué la visió poemàtica, veient a baix aquell Llafranch que, per a mi, sempre havia estat tan rioler, com Palafrugell m'era tristoi ; aquella platja romania plena de l'esperit de la Mare, que Déu l'hagi, embolcant daurats estius de la meva infantesa, quan amb ella hi cercàvem pedres de Sta. Llúcia i sabatetes de la Mare de Déu.

De dalt estant, jo contemplava la caseta que ens acollia sota la espessa ombrera de brancam de pi, flairosa de roentor reïnosa, com mai més no he sentit enlloc. Vora seu hi havia el rieral, fistonejat dels tamarius que esbrotàvem per a tapar els cistells de peix, i les mates de llentiscle que mastegàvem i les ginesteres que ens omplien de pugó ; més enllà, el rieral s'endinsava en l'arbreda, cap al fonal de la Font de Can Xeco, estatge dels rossinyols a la primavera i lloc preferit de les nostres berenades.

Als meus peus, hi havia la pineda esclarida, trencada per marginades que m'havien esgarapat sovint les mans i àdhuc m'estripaven els mitjons, quan jo anava esbufegat per aquells davallants, perseguint les perdius darrera del meu oncle, que era bon tirador.

En aquell escenari, jo hi reveia el recolliment solemniat de les nits estellades, amb el Far giravoltant, escombrant la fosca amb la blancor de les seves aspes lluminoses, mentre a terra els grills ritmaven pausadament llur

GUAITANT ENRERA

estrident simfonia, sostinguda pel rogallós sincopat de les granotes, i en mar flamejava el fester de la xàvega cercant la mata de peix per a fer « sogai », que consistia a brandar una estella encesa guspirejant. Aleshores, sorgia d'en terra el « Ja va, ja ! » i l'altra barcada varava per a anar a cenyir. Alguna vegada, nosaltres volíem esperar l'eixugada, però ens trobava vençuts per la son, adormits en el pedrís, amb el cap a la falda d'algú.

L'encisadora represa mental de fets i coses que el passat m'havia robat, fou sobtada per una taca en el paisatge estimat: un burgès, ignorant i bàrbar, havia fet rejuntar i emblanquinar la venerable « Torra dels Moros » de Calella, violant-la i llevant-li tota la seva dignitat secular.

Esvaït l'encís, vaig tornar en mi i vaig recordar-me de Mn. Clascar, que també anava guaitant, probablement sense veure res perquè la natura no era pas el seu fort, i més aviat havia d'ésser en involució cercant la dreturera traducció dels seus textos bíblics.

Fent jo de *cicerone*, entràrem a l'Ermita, una construcció primitiva i austera, escaient a un desert oriental i ens encaminàrem al gran terrat cara a mar, esplèndida miranda dominant l'estimball.

Efusivament, vaig anar dient a Mn. Clascar la lliçó del meu passat, fent-lo víctima del meu sentimentalisme: el Cap Roig, les Illes, camp de collita dels corallers de Bagur, el brut de l'Ullastre, on fèiem les calades de nanses per a la llagosta, Cala de Gents; li mostrava « Els Frares », un morro de rocam fosc que sembla talment una colla de frares petrificats tornant a la Ermita; li desgranava detalladament la nomenclatura i senyes marineres de la costa: Cala Pedrosa, sense sorra i plena de pedrals; la plàcida Aigua Xelida, Aigua Blava; li signava els braços encarcarats del Semàfor de Bagur, etc., etc. En aquelles mars, jo també era a casa, car en coneixia el fora i àdhuc el fons, i el pobre Mn. Clascar anava escoltant, mirant, però no sé veia res del que jo li deia.

Tot allò era en el seu lloc de sempre, la meva infantesa se n'havia prou gaudit, els anys seguien respectant-ho, com no havien respectat la meva infantesa.

Després, entràrem a la Capella, on el Patró, St. Sebastià, havia estat substituït a l'Altar Major per un ninot articulat, duent tricorni, calça curta i espasa, joguina del públic irreverent, que el feia bellugar segons la fantasia del moment i Mn. Clascar es va escandalitzar, com tothom, de que les autoritats comportessin semblant escàndol tradicional.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

De la volta de la Capella, pendolejava el magnífic bergantí i, en un recó del pedrís, encara hi havia l'ou d'estruç i la costella de balena, que feien la nostra admiració quan érem petits.

Sortírem enllà pel corriol dels Frares i vaig portar Mn. Clascar al « salt d'En Romaboira » : un angle de paret, just al caire del penya-segat fins a mar, on en altre temps un beneitó es jugava la vida per dos quartos, fent-hi l'arbreforç.

Passàrem la Capelleta en la qual, de fora estant i per un forat, les noies que cerquen casador tiren cèntims i, si cauen dintre el platet del Sant, tenen fiances de trobar parella. No vaig portar el meu company a la Font dels Frares, perquè la buidor d'aquells estimballs feia cap-rodo a Mn. Clascar.

Encara em temptaven aquelles planasses de granet, tan ben ajaçades en el tou de garrigues del cim, des d'on se'ns desplegava l'extesa de l'Empordà amb el turó de Montgrí al mig, les Gavarres a ponent, afitant la Selva, el muntanyam de la Garrotxa al fons i la serralada pirenenca, tancant l'horitzó. Jo no me n'hauria mogut, però se'ns feia tard, érem lluny de casa i ens calgué reprendre el cotxe i desfer el camí, tots dos abstrets, cadascú a la seva manera.

I així com a l'anada, jo anava solament recobrant recordances de en terra, de tornada, vaig posar-me cara a mar, assajant d'endolcir l'enyor de la diada, veient-m'hi també allà de pescador, tornant de palangre o de la tonyina, com en altre temps, a la popa del meu bot — el gussi « La Griselda » — amb l'arjau al braç i l'escota a l'altra mà, fent apuja amb la vela tesa, xop, embarcant cops de mar amb l'orla sotaiguada, en proejar el tràngol espès d'aquelles garbinades que ens havien costat tan dures treballades per a remuntar la Punta del Mulà i la traïdora Llosa, abans de deixar-nos amorrar a la nostra badia.

Durant tota la tornada, Mn. Clascar i jo gairebé no ens diguérem res i, asseguts a quatre pams l'un de l'altre, ben segur que divagàvem per móns tan distints i inconnexes com vulgueu. Això ens succeïa prou sovint i ens ho toleràvem de grat, perquè ambdós érem reclosos i eixuts, ço que, socialment, potser sia un defecte, però que, individualment, no poques vegades també resulta una qualitat.

En arribant a casa, vaig córrer al piano per contar-li la diada ; Mn. Clascar es revingué amb la música, i aleshores sí que s'adonà degudament de l'excursió i en compartí fraternalment la sentimentalitat. *Quantum mutatus ab illo.*

GUAITANT ENRERA

XX

Cæli enarrant gloriam Dei

Els romponents de la vida m'allunyaren de les platges on jo era nat, ensorraren un ideal i m'esbandiren cap a ciutat, que no m'ha agradat mai, perquè no s'acorda gens amb el meu temperament contemplatiu i no vol fressa ni trasbals; per això vaig triar novell estatge fora ciutat, al peu de la muntanya, aleshores ben poc poblat sobretot a l'hivern. Era a darreries de la passada centúria.

Una caseta ben suficient per a nosaltres acollí la nostra família; part davant, un trosset de jardí ens separava del carrer que dominàvem, i un altre tros de jardí amb hortet part darrera, ens encarava a les vinyes que s'estenien cap a muntanya.

En aquella caseta, o torreta segons la dita barcelonina, hi teníem dues peces privatives per a mi.

En els baixos, un despatxet on malgrat la seva petitesa hi passava molta gent i les onades del nostre viure material.

L'altra peça, en una cantonada del segon pis; poquíssima gent hi estigué mentre nosaltres ocupàrem la casa, perquè allò era l'estoig del meu ésser intel·lectual, monument de recança a una vocació incompresa, que la riuada de la vida també m'havia colgat sense ni prendre'n esment. Ço que han vist, oït i sentit aquelles parets esfondraria moltes mentides curosament servades en la nostra vida social, perquè l'home estima la veritat, però la societat s'ufana en les ficcions i per això conrea la mentida.

La finestra de migjorn, deixava veure una llenca de mar blavenca, massa esmortuïda, a través de la boirina fumada damunt les teulades de ciutat. Aquella mar em recordava els meus esplais i algun perill mariners d'altre temps en la nostra costa empordanesa; però, com una intrusió de la vida real, la plàcida vista de l'horitzó resultava trencada i tacada per la fatídica silueta de Montjuïc, clapejada d'ombres del passat i de la nostra època.

Tal era el meu recer d'estudiant vitalici, on jo em recollia i assajava de conhortar-me de quelcom impossible. Les parets, cobertes de llibres a tot volt damunt de prestatges, llevat en el pany central, davant la taula de treball, que era presidit per un dels cossos de la meva biblioteca de St. Feliu de Guíxols, testimoni d'altre somni igualment desfet. Allà hi havia, a més de la meva

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

cadira de braços, dos seients destinats a possibles visitants, però que no podien servir perquè eren encimats de llibres.

Tots aquests llibres, estadants de dret i de fet de la cambra, eren companys fidels, els meus consellers i confidents en els bons i els mals moments. Entre ells, n'hi havia una colla que jo havia comprat a Londres amb els estalvis de la meva mesada d'estudiant i que ompliren dues grans caixes, quan la mort de la Mare (a. c. s.) em tregué sobtadament d'aquell país i, potser, de l'òrbita més avinguda amb les meves facultats i el meu temperament.

Excuseu i acolliu amb indulgència l'efusió d'aqueixes intimitats, reservades per als qui encara es recordin de la ideologia i la sentimentalitat de la nostra època que — vull afegir — no té pas d'averkonyir-se de certes coses del present, les quals té l'honor de no haver compartit i de rebutjar.

Entre els pocs visitants del recés que acabo de descriure, figura el Canonge Dr. C. al qual un dia que em vingué a veure, vaig proposar de fer visita en el meu reconet del segon pis.

Allà, drets tots dos perquè els llibres ens havien pres les cadires, començarem a inquietar prestatges. De primer, triant d'ací d'allà sense altre guiatge que els títols, els lloms o l'enquadrernació: una mena de tast, empolsant-nos degudament perquè la pols és amiga dels llibres sobretot a casa nostra.

Així veiérem venerables exemplars d'atapeïda composició gòtica i esplèndides edicions medievals, amb aquells coures tan ben treballats i ocupats, perquè llurs autors no admetien buits en els gravats i per això, els angelets bufadors hi surten en els angles, tafaners, desplegant gallardets plens d'inscripcions prou pretensioses de vegades, i animals quimèrics en els mapes i aquells instruments el fonament geomètric dels quals s'amaga sota la feixuguesa dels ornaments barrocs.

Per aquest camí, la conversa s'anà enlairant i calgué disciplinar l'examen d'aquell fons força especialitzat.

Aleshores, ens endinzàrem en les admirables intuïcions i concepcions de la ciència grega i encetàrem un seguit d'*editiones principes* que les presenten dignament, ço que em féu lluir la meva collecció « Euclidiana », nombrosa i triada, perquè la geometria euclidiana mereix més respecte del que solen tenir-li certs modernismes entravessats de matemàtica i metafísica.

Fullejàrem l'«Almagest» de Ptolemeu amb els seus epícles, que el *De Revolutionibus* de Copèrnic simplificà, perquè la veritat sempre és senzilla, però també perillosa massa sovint. A la seguida, trobàrem Kepler subjectant

GUAITANT ENRERA

les planetes a la geometria, i després els *Principia* de Newton, integrant en la mecànica de l'atracció universal totes les descobertes anteriors. I deixant la matemàtica, ens trobarem amb l'astorador univers que l'astrofísica ens va revelant.

Això ens portà al malaurat Galileo, que hagué de sofrir les dissorts de les quals s'havia deslliurat Copèrnic amb la seva prematura mort. I el Dr. C. pogué veure i tocar les primeres edicions duent l'*imprimatur*, que després negaren i recusaren a l'autor, malgrat l'apologia del P. Foscarini en apèndix. L'Església, massa casada amb Aristòtil, i empesa de l'ombra estant per gelosies de prioritat que enverinaven la qüestió, repetí amb major ressonància l'errada que ja havia comès a Salamanca contra Colom, tot per culpa del dogmatisme empedreït dels tèologs.

Passàrem després a la física, la mecànica, l'anàlisi infinitesimal, etc., en exemplars antics i moderns.

Així la cosa, el meu esguard es fixà per atzar en els dos impretensiosos volums del Prof. Barnard, que feia poc m'havien arribat dels Estats Units, editats per la *Carnegie Institution of Washington* (1927) i que per això eren damunt la taula. Contenen els seus admirables positius de la Via Làctea; un monument de tècnica i paciència. Allò era bellament específic i suggestiu per a canviar de tema.

Pausadament, contemplatiu, ens posàrem a girar fulls, endinsant nos en aquella presentació astoradora de l'infinit, dintre del qual l'home s'anorrea.

En aquells soralls del Cel, es destriaven eixams d'estels, s'espaiaven o s'agrumollaven, feien rosaris seguint corriols invisibles o bé afitaven caminals immensos. En indrets, la corrua es desgranava regalimant sols; hi endevinàvem trossam de cataclismes estellars, vèiem clapes de lluïssors nebuloses, mena de protoplasma sideral de formes regulars o esfilagarsades; lleus ombres informes solcaven o entelaven d'ací d'allà la radiança general del camp; també hi havia deixies còsmiques, que seran llevat per als univers novells.

« I cels amb cels mes amples s'escalonan
y sols que s'hi coronan
de jerarquies de satèlits reys,
y seguint uns als altres s'estalonen
per la brida guiats d'eternes lleus ».

VERDAGUER, *Al Cel*, pàg. 66 (Barña., 1905)

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

La vistosa imatge de la nebulosa d'Andròmeda amb les seves espirals, ens recorda que és una Via Làctea forana vista d'escorç, exterior a la nostra, la que tenim més a prop, i ens introduí a la Metagalàxia, on gravita un univers superior, les unitats del qual no són pas mers sistemes de sols, sinó d'altres Galàxies ja organitzades, gradació d'estructures estellars més complexes encara, que ultrapassen les nostres facultats.

Al cap d'una estona, sadolls d'infinít, ens calia descarregar el nostre esperit, ço que em féu exclamar :

— Heus-el ací el *Cæli enarrant gloriam Dei* cantat pel salmista amb força menys coneixement de causa.

I el Dr. C. em respongué seguidament amb la següent sorpresa :

— Sí, però aquest Déu no fóra humà !

Resposta que em recordava Platò i la teogonia grega, quan anava perfilant el difús antropomorfisme asiàtic.

Era que ell no responia pas precisament a la meua invitació, sinó que, probablement, ell mateix es resolía en veu alta els raonaments que aquell espectacle li havia somogut i els defugia embolcant-se en la teologia, que vol « un Déu a semblança de l'home ».

Aquest Déu humà, terrenal, és el que ha donat naixença a les esglésies, a les confessions i a les sectes que, volent-lo monopolitzar, s'han combatut fins al crim i a la destrucció mútuals en les « lluites religioses » — mal anomenades — car no eren més que eclesiàstiques, confessionals o sectàries ; perquè cal remarcar com els cismes i les heretgies són concebuts per la humanal teologia, i per això mateix, preposats per autors de provinença eclesiàstica. La mateixa Reforma, no fou pas inspirada per cap raó religiosa, sinó merament per preocupacions i escrúpols teològics.

La ràpida resposta del Dr. C. alenava un formidable problema de consciència enclòs en la trilogia descendent : Déu, Església, Home, que ha omplert les biblioteques de volums farcits d'especulacions, congriant tempestes dialèctiques que traduïdes en obra, si han il·luminat la humanitat amb l'esclat de les exemplaritats heroiques que hi han inspirat, també l'han negada en les foscors sangonents dels crims que hi han provocat i comès i fet cometre.

En aquelles paraules perdurava el ressò de la vella dalera antropocèntrica, amb la seva pretença transcendent d'apropriarse Déu, llegat de la misteriosa i venerable Àsia, bressol de religions i de teosofies millenàries.

GUAITANT ENRERA

La resposta del Dr. C., sentimentalment poemàtica, mereixia gran respecte pel que deia i majorment pel que pressuposava, car era el bell clam de la nostra relativitat, volent abraçar-se amb l'Absolut ; per això vaig callar.

No obstant, la meva consciència completà mentalment aquell raonament amb l'afirmació :

— Sí, però un Déu humà, no fóra Déu !

Feu la volta al món i en trobareu una colla de Déus humans, que els pobles s'han fet a mida de llur intel·ligència, de llurs necessitats morals i sentimentals, també de llur egocentrisme o àdhuc, merament, de llurs conveniències governatives, com els antics autòcrates asiàtics, els faraons egipcians, els emperadors romans, etc., un relleix del qual encara perdura en retirada, aigualit en forma vergonyant, en la tradicional reial pretença « per la gràcia de Déu ».

La meva pensa romania en el reialme metafísic. Cosmològicament espiritual, ella enunciava, reverent, la inversió igualment formidable dictada per la trilogia ascendent : Home, Religió, Déu.

Car, en la humanitat primitiva, la visió i contemplació del cel despertaren un sentiment de temença que el sabeisme resolgué en religió deïfificant els astres, per tal de propiciar-se'ls. Nosaltres, amb una major justesa de coneixement, sabem que els astres no són sinó arguments, una providència de la Divinitat.

Les nostres dues afirmacions no eren pas oposades, sinó que, ontològicament, àdhuc en les altures de l'abstracció, sorgia l'essència dual de l'home amb les seves consegüents incongruències, presentant-nos un parallelisme que, de temps enllà, debades s'ha volgut conjugar i fer convergir mijançant postulats que, essent arbitraris, reverteixen a l'origen i no resolen fonamentalment res, sinó al contrari, que entrebanquen la seqüència lògica i torcen la dretura de les deduccions.

Des d'aquell moment, callàrem ell i jo.

Seguint el fil de les nostres abstraccions respectives, anàrem girant els fulls on era fotogràficament reproduïda aquella eloqüent immensitat, dintre la qual l'home solament pot ésser desincorporat, o sia, amb la seva intel·ligència, llegint i compartint el *Caeli enarrant gloriam Dei*, allà proclamat amb guspireig de sols, en el fonal insondable...

D'ençà de la visita que acabo de comentar, han passat moltes coses en aquella meva cambra d'estudiant, fins aleshores tan recaptada.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

La Generalitat de Catalunya, sabedora del seu contingut, se'n féu defensora mentre pogué; però, quan el Govern de la República Espanyola envai Catalunya, els seus militars es ficaren en el nostre domicili amb l'excusa de custodiar-lo millor, segons paraules d'un general que no foren complides, perquè en fugir aquests ocupants, empaitats per llurs col·legues de la sedició franquista, se'n portaren i malmeteren tot el que els féu peça.

Els « blancs » d'alta graduació que els substituïren, s'hi instal·laren a tall de conqueridors colonials. Cridaven, amenaçaven tothom; ni de paraula i molt menys d'obra, no respectaren presents ni absents, ni vius ni morts, car àdhuc el retrat d'una de les nostres filles mortes (a. c. s.), anà a les escombraries, on el recollí una mà piadosa.

Sentint-me en un món per a ells inassolible, llur instint primari els féu urpar la matèria i em denunciaren a la caterva de què eren part, d'on nasqué una *depuración* que durà dos anys, història impura, digna de les *glorias* de tots els que les cometien i representaven.

I quan vingué el dia en què aquells invasors deixaren la nostra caseta, abans reliquari de la nostra família, aparegué una llar violada pels croats-corsaris que duïen la religió a la boca i la practicaven amb la espasa: portes espanyades, armaris forçats, vells i estimats records de família desapareguts, arxius, documents i correspondència destruïts o esbarriats; faltaven mobles, vestits, joies, parament de casa i grapat de centenars de llibres, manuscrits, incunables, etc., triats no pas amb una coneixença que els lladres no tenien, sinó ben guiats per les meves pròpies fitxes on constaven els preus de compra, etc., etc.: fôu la meva part en l'aurèola *imperial* franquista.

Aqueixes gestes, em feren revenir i perdurar l'indefinible menyspreu compassiu, que vaig sentir a Mosqueroles quan uns altres, que tampoc no parlaven la nostra llengua, després d'haver foguejat la meva casa del Montseny, hi entraren per assassinar-me.

Val a dir que les turbes desfermades eren moralment menys responsables que els autors de totes aquelles premeditacions i recidives seculars.

Abans del robatori, la meva collecció científica, que jo havia anat recollint durant tota una vida a mida de les meves possibilitats i que motiva aquesta anècdota, era destinada a un *Fons Patxot*, que devia guardar-se en la Biblioteca de Catalunya, quan ja fos en l'edifici de l'Hospital de Sta. Creu. El Director de la Biblioteca, l'amic Dr. Jordi Rubió i Balaguer, ho sabia perfectament i àdhuc m'havia parlat d'una sala que pensava reservar-me.

GUAITANT ENRERA

Jo volia deixar això a la meua Terra, en recordança d'un estudiant català donat a aquests estudis i, al mateix temps, per posar a disposició dels que tinguessin vocació, uns materials de treball, orientació i disciplina, difícilment a llur abast.

La Institució Patxot projectava, a més, una Biblioteca-museu infantil que havia de contenir llibres destinats als infants, publicats en qualsevol llengua, i maneres i instruments d'ensenyament infantil, usats en els diferents països, arreu del món. Per la seva part, la Fundació C. R. C. preparava una sala contenint les obres escrites per dones o referents a la dona, exclusivament.

En el moment en què escric això, dues fronteres físiques em separen de Catalunya, de la nostra llar, que morí en ésser violada i dels meus llibres restants; però, el que és molt pitjor, les indignitats i els vandalismes comesos a casa nostra, hi han afegit dues fronteres més, aquestes morals i, per tant, impassables: la consciència i el sentiment, cavant-m'hi un abim de separació que solament la mort pot colgar i descompassar.

Mentrestant, lluny del *servum pecus*, encara sóc Home: no serveixo per a titella, ni per a autòmata, ni, molt menys, per a esclau.

Laus Deo.

ADDENDA:

La contemplació de la immensitat i les meravelles de la nostra Galàxia, produeix impressions i provoca reaccions ben diferents segons sia el temperament, la capacitat intel·lectual o l'estament de la gent.

Una altra vegada, anys després, quan ja expatriat, jo ensenyava a uns amics benvolguts el magnífic Atlas de Ross i Calvert, que acabava de rebre a través de les canonades de la guerra europea. Davant d'aquella magnificència, ens extasiàvem i la comentàvem amb un entusiasme reverent, que ens aplegava religiosament en l'inevitable *Cæli enarrant gloriam Dei*.

Quan així estàvem encelats i encelant-nos amb espiritual vidència, en plena beatitud, de sobte, un dels assistents, eclesiàstic, exclamà:

— Sí, però i la Redempció?

Aquell clam antropocèntric trencà la rapsòdia de la nostra contemplació i religiositat supremes i, des de les excelsituds on érem, ens estimbà fins al nostre granet planetari.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

Ningú badà més boca.

En callament solemnial, anàrem girant fulls, mentre la consciència de cadascú seguí el propi raonament i davant la radiança d'aquelles platjes estellars, estic segur que, venint de províncies diverses, ens retrobàvem tots mentalment, en el ritme perennial del *Cæli enarrant gloriam Dei*.

Els homes haurien de guaitar més sovint tot ço que hi ha escrit en la nit estellada, prenent bé esment del que allò diu, significa i revela ; per aquest camí, la humanitat s'averkonyiria del seu egocentrisme en considerar l'home com a rei de la Creació i, contrita, deslliurant-se d'absurdes pretences, s'enaltiria en la conscient humilitat, talment saviesa, de la seva vera essència.

XXI

Semblança

Quan se m'esqueia de passar pel Carrer de la Canuda, molt sovint feia parada obligada a la Llibreria Babra, lloc prou conegut de tots els bibliòfils de casa nostra.

Una estona de conversa, cara a cara, en el diminut reconet del seu despatx, a tocar la finestra, sempre resultava molt agradable perquè, En Babra, era home planer, molt ben situat dintre del seu ram, naturalment força comerciant, però també bon català.

A part de les temptacions amb què hom de vegades pagava la visita, sempre hi havia quelcom de profitós i no poc de plaent en aquelles parades.

Un dia, després de remenar catàlegs estrangers, allà força abundosos, em vaig posar a revisar un piló de llibres que hi havia al caire de la taula, entre els quals algunes primeres edicions en molt bon estat, car En Babra n'era molt curós. Mentrestant, anàvem parlant segons ens inspirava el llibre que jo anava fullejant.

En trobar-me amb la Crònica del Rei En Jaume, la vàrem comentar ambdós seguint el nostre humorisme del moment i, entre altres coses, se m'escapà de dir un pensament que em revenia de tant en tant, ço és: que jo m'imaginava el Rei En Jaume com una mena de bastaix de la Riba i arruixat com ho són molts d'ells.

GUAITANT ENRERA

Aleshores, En Babra, sense dir res, allargà la mà a un prestatge vora seu, n'estirà un llibre i me'l presentà :

- Aquí en teniu un altre d'arruixat.
- Era un bell exemplar antic de Ramon Lull.
- També m'hauria agradat de conèixer-lo, feu jo.
- I ell, reprenent-me de seguida :
- Però, home, si tots l'hem conegut i Vós també.
- No us entenc pas.
- Sí, home, sí : En Sampere i Miquel.

XXII

Summum jus, summa injuria

No sóc pas advocat, però les trangolades de la vida m'han portat entre-mig de lleis escrites i àdhuc a l'haver de discutir amb juristes d'anomenada, de casa nostra i forasters, sobre qüestions d'aquelles en les quals el simple bon seny i la finor moral, resulten més clars i expeditius que certes pudingues jurídiques.

Naturalment, aqueixa experiència, persistent i repetida, no m'ha pas corregit el concepte que tinc de moltes lleis escrites, les quals he definit alguna vegada, en públic i tot, com essent merament la voluntat dels uns imposada als altres, donant per resultat qualsevol cosa altra que justícia; en el moment que estic escrivint, es poden collir arreu grapats de justificants de la meva definició.

Dintre d'aquest tarannà, potser un dia explicaré per peces menudes, un cas que em passà per les mans, que em ferí el cor i em revoltà la consciència, en el qual, per virtut de les lleis escrites, una germana gran, que moralment havia robat la seva germana petita, quan aquesta morí deixant fills menors, que després també perderen llur pare, aquella germana, que era una collegiala clàssica, arxicatòlica, pogué a més, robar « legalment » als menors de la difunta. Però, anem al cas, perquè tractant de lleis, hom fàcilment es torç el peu.

Per culpa i a favor d'altri, he hagut d'intervenir dues vegades en casos de divorci que, en el fons, sempre són un fanguer, per no usar un mot menys literari i, en la forma, difícilment s'escapen d'esdevenir una grolleria o àdhuc una brutalitat, perquè la bèstia humana acaba per surar-hi.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

En tals casos, la muller es sol fer víctima de la seva manca de preparació, per culpa d'aquella ignorància que se li manté i se li inculca puix que, a casa nostra, es fa passar correntment per virtut, oblidant que la virtut és una volició suprema de la intel·ligència, i se la deixa així abandonada al seu instint, entrebancat per ensenyaments guersos i tèrbols. Per això, ella comença la seva tragèdia íntima carregant-se heroicament d'injustícia i de paciència, colgant-se en el silenci, fins que un dia li sobreix el sentiment i, no podent aguantar més, malfiant-se d'ella mateixa, fuig resoludament del mal costat i torna a casa dels pares, d'on en mala hora havia sortit. I aleshores, perd « legalment » la gran pesada moral del seu sacrifici, car es presenta jurídicament en la falsa posició d'haver abandonat el marit. Aquest és el cas usual de la muller honrada.

Un dia, jo sortia de casa l'advocat d'una d'aqueixes víctimes, amb el cap ple de semblants cabòries i arborat per la injustícia que el meu temperament rectilini trobava en la manera de certes lleis, que manejàvem si us plau per força.

Malgrat haver-me desfogat a plena llengua contra la bastida professional del meu interlocutor, que no hi tenia cap culpa, sinó que, al contrari, complia la seva missió d'adobar-ho en el possible, encara em restava corda de sobres per a esmerçar contra algú altre quan, en el carrer de la Portaferrixa, me deturà l'amic notari En Pere Mentrut, qui em saludava ostensiblement de lluny estant, sense que jo me n'hagués adonat.

En Mentrut, que jo coneixia de jove, havia fet cursos en el seminari de la seva contrada lleidatana, després s'encaminà cap a les lleis, i finalment obtingué una notaria que exercia a Barcelona. Religiós, esperit conservador i contrari al caient social contemporani que apedregava amb llatinades, sovint reblava els seus arguments confessant : « perquè jo sóc de la crosta de baix ». L'edat i la solteria n'havien fet un tipus força original. Bon conseller en el seu domini, amic lleial i honrat a tot estrop, semblava que la Providència me'l portés, invitant-me a un diàleg en el qual em lleuria de vessar tot el que jo encara duia al pap i, a més, comptant amb l'assegurança que En Mentrut seguiria la meva rauxa de sol pujant, si de cas jo perdia el buf.

— On aneu, home, així tan distret ? me féu per salutació.

— Distret, dieu ? molt al contrari. Escolteu.

I vaig assabentar-lo breument del meu encaparrament, desfermant-hi tot el que em rebullia en el cervell, cosa que escoltà amb una mena d'estoïcisme expectant, més aviat que no pas amb l'aprobació que jo esperava.

GUAITANT ENRERA

No en vaig treure res, ni una manifestació de simpatia, de consol, de compassió o el que fos, perquè En Mentrut estigué bona estona sense dir mot, guaitant-me fit a fit, fins que, posant bruscament les seves mans damunt les meves espatlles i sacsejant-me fortament, bo i somrient m'enjegà a la cara el següent retret :

— Però, home de Déu, que no ho sabíeu Vós que la major part dels juristes ho eren d'adúlter ?

Aqueixa resposta, que en aquell meu estat d'esperit semblava que havia d'esvorar-me com un coet, em resultà una dutxa glaçada ; pitjor que això, car em desfeia el castell de cartes mental que jo venia encimant de tot aquell matí.

No tinguí esma ni per a respondre-li i ell, visiblement satisfet del seu triomf, donant-me un darrer cop indulgent a l'espatlla :

— Vaja, adéu-siau, ara ja ho sabeu !

I tirà tranquil·lament cap a la Porta de l'Angel.

Allò era una lliçó veritable, com d'altres ja n'havia rebudes i moltes més me n'han tocat després, perquè, d'aquella ignorància que jo retreia a la dona, En Mentrut me n'acabava d'adjudicar un bon crostó i, de passada, em feia recordar el meu defecte social de viure massa endintre, ço que no es pas la manera de sotjar el que hi ha defora.

Al cap i a la fi, la societat és com les rimes que el ventitjol fa sobre l'aigua, però, dessota, hi ha tot el fondal de la humanitat, amb corrents ben diferents dels de la superfície.

Aleshores, sentint-me culpable a la meua manera, sobtadament s'operà una reversió en el meu moment psicològic, i vaig començar a descarregar contra mi mateix aquell mal humor que jo havia destinat a d'altri.

Sortosament, el meu subconscient — que diuen ara, perquè som en temps d'inconsciència general — en ésser a la Rambla viu les parades dels ocellaires que prou me coneixien, car m'hi deturava sovint i algun cop m'hi havien sorprès amb certa estranyesa, amics com En Rubió, En Montoliu i el Dr. Cardò, ignorant segurament que la meua ornitofília era compartida per col·legues força més vistosos que jo, per exemple, En Maluquer.

I el bellugar de les innocents i violades bestioles, sense tara de falsia, em deslliurà, momentàniament, de les humanoteries que aquell matí em perseguïen.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

XXIII

Ende gut, alles gut

El Dr. Joaquim Torras Pujalt era un metge casolà, com els de la darrera centúria d'on provenia ; bellíssima persona, bon amic i molt honrat, car no explotava les malalties, ni comerciava amb els específics, ni comanditava cap cirurgia, ni era agent de cap establiment termal, ço és, en un mot : continuava essent fora d'època, puix que tenia consciència i un sentit d'humanitat que ara manca sovint en la professió per culpa de la seva industrialització ; per això era molt estimat dels seus malalts de l'Hospital, als quals mirava d'assegurar el millor tracte possible.

Aleshores es començava la construcció del nou Hospital de St. Pau, una de les seves il·lusions, i tenia gran cura d'ajudar-hi bonament sempre que se li'n presentava l'avinentesa.

En ocasió que assistia al meu sogre, ja d'edat, aquest li demanà parer sobre un seu intent de beneficència i el Dr. Torras li suggerí una donació per a la construcció d'un pavelló en el novell Hospital.

El meu sogre acollí la idea i un cop estigué bo, lliurà al Dr. Torras un xec important per a la realització del seu consell, imposant al nou pavelló que així naixia, la denominació de St. Rafel, en recordança del fill difunt i d'ell mateix, que també es deia Rafel.

Com sol succeir generalment, la construcció de l'Hospital de St. Pau no anava pas de pressa, però s'anava fent i, com sol succeir igualment amb els arquitectes, l'obra costava bon tros més del que s'havia previst, l'excedent essent cobert per la Junta de l'Hospital.

Així arrossegant-se les coses, morí el meu sogre i després, la seva filla gran, vídua i sense fills, emprengué l'acabament del pavelló començat pel seu pare.

La meva cunyada morí també quan encara el pavelló no era ben llest, puix hi mancaven la calefacció i altres detalls. Llavors, els executors testamentaris de la difunta, decidírem fer-nos càrrec de tot el complement de l'actual Pavelló de St. Rafel, destinat als homes.

Mentrestant, es veu que la Junta de l'Hospital, a prec del Dr. Torras i com expressió del seu agraïment, havia iniciat gestions a Madrid, per tal que fos atorgada a la meva cunyada una distinció de beneficència.

GUAITANT ENRERA

Aquests tràmits són tan o més cançoners que la construcció ; passà temps i temps, nosaltres no sabíem res de tal gestió i em penso que la mateixa Junta de l'Hospital, cansada d'esperar, ho deixà córrer i acabà per oblidar-ho.

No obstant i això, la veritable història començava aleshores.

Vet-aquí que un dia truca un desconegut en el nostre domicili, pretextant que era enviat de Madrid per a una missió especial respecte de nosaltres.

La nostra portera, molt experta i hàbil en el seu càrrec, començà per malfiar-se de semblant estranyesa a casa nostra, majorment en oir-ne la procedència i li negà cortesament l'entrada, com solia fer amb gran encert a tanta gent. L'altre s'exclamà i insistí de tal manera, amb la llengua, el gest i prenent per testimoni un maletí que, deia, contenia el seu secret, que la portera es decidí a consultar-nos el cas.

Per les mateixes raons, jo vaig aprovar la seva resposta i, per tant, que no se'l rebés, decisió que destarotà talment el pobre enviat especial, i li féu fer una cara tan llarga i desencaixada, que la nostra mateixa portera, malgrat estar-hi avesada, mig se'n condolgué i tornà a venir per dir-nos que li semblava que potser valia la pena d'escoltar aquell desconegut.

L'home entrà per fi, mig esmaperdut d'aquell rebement que no arribava a comprendre, i jo vaig sortir al seu encontre.

Era baixet, prim, pèl a la cara, molt senzillament vestit ; segurament un petit empleat, que havent d'anar a Barcelona, l'havien aprofitat per a encomanar-li quelcom, que duia dintre d'un maletí força atrotinat i molt buit visiblement.

Saludà amb aire oficinesc i digué que acabava d'arribar de Madrid i de part de no sé quin Ministeri em duia una condecoració.

Sense pensar-m'hi gens, el vaig aturar quan anava a descobrir el seu secret :

— *Perdone Vd., pero es imposible ; debe de haber algun error.*

Car, ni de paraula, ni d'obra, ni d'omissió, ni tan solament de pensament, jo podia haver comès cap dels actes que a Madrid es marquen amb una distinció.

— *Si, Señor, aquí tengo su nombre y su dirección que me han dado.*

I es posà a obrir decididament el seu maletí, d'on jo creia que treuria algun document que pogués aclarir la cosa ; però, en tregué a grapats, sense ésser embolicada, un doll de cinta blava, ampla, rematada per un gran serrell d'argent, que li omplí tota la falda. Llevat de l'opulència, allò em recordà les

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

bandes de les collegiales del Sagrat Cor, quan jo hi anava a veure la meva germana.

No poguí aguantar-me el riure :

— *Ve Vd. como hay error ; esto es un adorno para señora.*

— *Si, Señor, es la Banda de Maria Luisa, destinada a una dama que resulta fallecida, però que me han dicho era de la familia de Vd. y por esto se la traigo.*

I anava mirant aquell bé de Déu de blavor que li omplia la falda i que comprenc devia ésser prou temptador per als ulls femenins.

Aleshores i sense saber-ne res, vaig sospitar que la cosa podia molt bé ésser una iniciativa del Dr. Torras Pujalt, avalada per l'Hospital de St. Pau i que allà es presentava reeixida amb el retard de consuetud.

— *Oiga Vd. — vaig dir-li — jo no entiendo nada de formalismos burocráticos, pues vivo en otro mundo donde impera sencillamente la razón. En consecuencia, Vd. comprenderá que nosotros no podemos, ni debemos, i por tanto, no queremos, aceptar cosa alguna destinada a tercero, o sea, que no nos corresponde.*

— *Si, Señor que les corresponde, como de la familia.*

— *Dispense Vd. — vaig insistir — pero las buenas obras no se heredan nunca, aunque si las malas a menudo, con sus consecuencias y todo. De consiguiente, agradeciéndole su buena intención, Vd. se lleva esto y lo devuelve a su procedencia, segun corresponde.*

Es veu que aquesta resposta devia ésser per ell un gran disbarat, perquè es redreçà escandalitzat protestant.

— *De ninguna manera ; esto no se devuelve nunca, no puede ser. Me han mandado aquí para hacer la entrega y yo debo cumplir el mandato que se me ha confiado.*

Ja érem a allò de sempre : dues mentalitats diferents, que no lliguen, ni es comprenen.

I el pobre home es llançà a etzibar-me un discurs apologètic cantant les dignitats que enclouïen aquella faldada de cintes i els privilegis que conferien, entre els quals revenia sovint *la entrada en Palacio* com el pinyol de la seva argumentació, i així animat, embaland-se, seguí desfogant-se una bona estona, que estic segur li serví per a rescabalar-se i consolar-se, a la seva manera, de la meva fredor incomprensible per a ell.

Per a mi, el remei fou pitjor que el mal, perquè, inevitablement, m'esdevingué el de sempre en casos semblants : em distrec, no sé escoltar i el meu

GUAITANT ENRERA

pensament se'n va per les seves, i així, com més ell parlava, més lluny era el meu esperit, bressat per la salmòdia del seu discurs.

Solament quan s'hagué estroncat la seva inspirada peroració i callà, el silenci em tornà a la realitat, perquè em mancà la música de la seva verbotat, que ensopia la meua divagació i aquesta sentí el sotrac.

El vaig mirar i estava extasiat, fitant-me amb els seus ulls, talment com enartat : devia ésser l'auto-suggestió del seu propi discurs.

L'acte mereixia respecte, indubtablement, però vaig adonar-me de la parella arxi-ridícula que fèiem en aquell moment malgrat tot i, per acabar-ho d'espantillar, se'm acudí la riallada que hauria esclafit — si ens hagués pogut veure — aquella meua cunyada empordanesa, que riu tan a pler i fins a les llàgrimes enmig de les coses i situacions més paradoxals, les desbarata i així les resol sovint.

No obstant, per culpa d'aqueixa evocació intrusa, me costà molt de contenir-me i això em féu perdre temps abans de reprendre el meu paper.

Mentrestant, l'escena anava evolucionant. La cara de l'enviat, en veure que jo no responia al seu ditirambe, prengué un tal posat de commiseració, no sé si de mi o d'ell mateix, que em passà com a la portera : començà a fer-me llàstima i volguí plànyer-lo ; però no se m'acudí res de moment, perquè jo tornava mentalment de lluny i, a més, un revirament d'esperit no es fa pas així com així, demana el seu temps, majorment si hom ha de canviar de llenguatge.

Per això fou ell qui repregué la conversa i amb un to de decepció i decaïment, encobrint una mena de retret, i remenant curiosament aquelles malaurades cintes, com aquell qui demana socors, sospirà aquest plany :

— *I que hago yo ahora con esto?*

— *Pues lo lógico, ya se lo he dicho : devolverlo a su procedencia desde el momento que no existe la destinataria.*

I ell vinga tornar igualment a la seva :

— *De ninguna manera ; esto no puede devolverse, ya que me han mandado expresamente para hacer la entrega.*

Evidentment, jo em movia fora dels reglaments a què estava disciplinat el meu visitant ; això ens havia portat a una fotja i ens hi mancava l'expeditiva riallada d'aquella cunyada per a sortir-ne.

Potser sí que un bon somriure hauria amorosit l'escena còmico-sèria, però la incomprensió prèvia no encoratjava pas a provar-ho.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

Tots dos callàvem. L'home seguia mirant-me amb esguard mig acusador, jo li corresponia mig compadint-lo i així tots dos ens miràvem plenament, però la cosa romania parada.

Per sort i per desgràcia, jo sóc sentimental i el sentiment es paga molt car en el viure extern, perquè procura grans fruïcions a la vida interior.

I des del moment que s'hi ficava el sentiment, calia tenir fiances que, d'una manera o altra, ens treuria del mal pas.

Segurament, per amor d'ell, me vingué una idea lluminosa, que podia desenrocar la situació.

— *Oiga Vd. Si entiende que su sola misión es hacer la entrega y librarse del mandato, estoy vislumbrando una solución, si a Vd. le parece bien.*

— *Vamos a ver, hombre, si me saca Vd. de apuros.*

— *Mire Vd. ; en este barrio vive una dama que se consagra personalmente a la acción benéfica y por tanto, ciertamente merece la distinción que tiene Vd. en la mano ; no dudo que ella la apreciaría debidamente. Por consiguiente, si Vd. cree que ello llena su cometido, podría ofrecérsela.*

El meu interlocutor s'hi arrapà com un nàufreg :

— *Hombre, esto al menos es un principio de solución para mi descargo. I dónde vive la dama?*

— *Lamento no poder decírselo, pues nunca he tenido vocación para acordarme de las calles, ni aun las de mi pueblo natal ; por otra parte, sólo he visto esta señora una sola vez. Sin embargo, sé que vive en el barrio y como es conocidísima por su buen obrar, fácilmente diran a Vd. su domicilio con sólo nombrarla. Se llama X.*

— *Muchas gracias ; se lo agradezco de veras y dispense Vd. la molestia.*

— *No hay de que, ya que así nos descargamos los dos de la responsabilidad respectiva : material la de Vd. y moral la mía.*

L'home plegà aquell piló de cintes, que no em presentà justificades per cap document, les ficà a grapats en el maletí que em semblà no tancava, i es despedí amb una reverència oficial, davallant l'entrada del jardí tot alleugerit d'esperit.

Jo també ; satisfet i admirat d'aquella solució tan senzilla, inspirada per un generós impuls, vaig acompanyar-lo a la porta :

— *Vaya Vd. con Dios.*

I a correuita cap a explicar a la muller la inesperada visita i el seu acabament, de la qual treguérem una bona estona de comentaris i rialles.

GUAITANT ENRERA

És clar ; durant uns dies serví d'entremès a la parentela i als amics íntims quan els ho contàrem, de manera que tothom n'hagué la seva part i àdhuc no mancà algú qui em digué, francament, que no em creia prou habilitós per a resoldre casos semblants amb tanta elegància.

Passada aquesta primera impressió, no se'n parlà més i ho oblidàrem completament.

Però no era pas ben acabat, perquè hi mancava la cua.

Al cap d'unes setmanes, ens vingué a veure la cunyada empordanesa i tot d'una, enmig de la conversa, surt :

— Escolteu ; que no vàreu veure en els diaris aquella Banda de Maria Luisa que s'havia concedit a una dama barcelonina ?

— No ; ja saps que no som gent de diaris.

La nova em féu un surt, tement alguna indiscreció o embolic d'aquells propis dels periodistes.

— Vols-te jugar que era la vostra Banda ? insistí ella.

— Com es deia la dama ? vaig fer jo.

— La Senyora X.

— Justa. No et pots pas pensar el pes que m'has tret de sobre.

I l'empordanesa s'enriolà a la seva manera fins a les llàgrimes, i el seu riure sempre era encomanadís, llevat de les llàgrimes, car no tothom arriba a una tal intensitat, però sí que tots els presents en participàrem, inevitablement.

Amb això, la història quedava bellament arrodonida.

La dama afavorida obtingué una distinció ben guanyada, perquè l'esforç personal és més meritori que una senzilla donació pecuniària ; l'agent així es deslliurà del malaurat encàrrec i jo vaig sentir-me gojós d'haver atorgat la banda, a tall de personatge, a aquella dama benvolguda.

Per tant, tothom content, ço que no es pot pas dir sempre.

XXIV

Dolença

La Junta de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya al començament es reunia periòdicament en el Casal de l'Orfeó Català, fins que tingué estudi propi.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

En aquella Junta tenien representació altres entitats catalanes afins o bé complementàries de l'Obra i, entre les moltes coses a tractar, hi hagué de bell començament la manera més eficient de dur a terme la nostra llarga tasca.

A part d'altres accions concurrents, el procediment bàsic i sistemàtic adoptat fou la tramesa de «missions», compostes d'un músic i un literat, per tal que recorreguessin totes les contrades on es parla català i en recollissin les cançons encara existents. En alguns casos, aqueixes missions anaven proveïdes d'un fonògraf per a la millor transcripció de l'entonació i modulacions de certs cantaires remarcables.

Algunes de les nombroses missions foren femenines, ço és, encomanades a noies entusiastes, capacitades i valentes que, per raó del sexe, obtenien un major rendiment — menor desconfiança — de les dones amb les quals es posaven més fàcilment en contacte.

Per tal d'accelerar la recollida, i d'alleugerir la feina de les missions, també es feren diversos Concursos amb premis de diner, a fi d'estimular els qui ja tinguessin cançons recollides, a cedir-les al Cançoner mijançant una compensació material, a més de la satisfacció moral de col·laborar així a la nostra Obra patriòtica.

D'aquests Concursos en férem tres i, en la sessió d'atorgament dels premis, era inevitable l'incident següent, del qual sempre n'era dignament causant el Mtre. Lluís Millet.

Teníem la taula plena de plecs rebuts i, en judicar cada plec presentat a Concurs, cadascú donava el seu parer i proposava el premi que li semblava adient, però el Mtre. Millet no s'hi avenia mai perquè no el trobava suficient i sempre ens el feia estirar.

Jo apuntava dòcilment la suggestió del Mtre. Millet i passàvem a un altre plec amb els mateixos treballs, car m'obligaven a anotar igualment la contradicció del Mtre. Millet.

I així successivament, fins haver exhaurit tots els plecs damunt la taula.

Aleshores, la Presidència, que mentalment ja havia tret comptes que sobreeixien dels premis proposats, es girava amb dolença vers el Mtre. Millet, a la seva dreta, demanant-li :

— Bé, ja som a terme ; que heu fet la suma Vós ?

I el Mtre. Millet no responia, perquè en l'expressió de la seva cara es veia prou bé que no havia parat esment en el lligat del nostre Concurs, que

GUAITANT ENRERA

era molt diferent del batre compassos i tot el nostre cas no passava d'un sol compàs.

Llavors, jo sumava les apuntacions que m'havia dictat i comprovava el resultat que, naturalment, era força lluny d'osques, puix que passava i no poc de la quantitat disponible per al Concurs.

— Tanmateix, Mtre. Millet, ens haveu ben mal dirigit ! i com ho arreglarem ara això ?

— Sí que l'hem feta bona ! responia el Mtre. Millet, sense proposar cap solució, ni mostrar gens de penediment.

I, fent mutis, encenia un altre cigarret, embolcava el seu callament en la fumera i s'encongia en el seient, posant-se a guaitar les parets.

Aleshores, el Mtre. Pujol i jo, resignadament, entràvem en funcions i encetàvem la malagradosa tasca d'anar retallant, si bé consultant-ho tot al Mtre. Millet, com una mena de retret verbal però sentimentalment laudatori, que el Mtre. Millet acollia tornant a les seves lamentacions enmig de la fumera i regatejant-nos, impenitent, el nostre ajustament forçat per la Convocatòria.

Era la part més laboriosa i desagradable de la sessió, perquè tots compartíem de sobres l'intent del Mtre. Millet : la coral efusió del començament finava així en defallença, grinyolant, per culpa d'una limitació material inevitable.

Feta la retallada, fins que tot era encabit dintre la mida i les condicions del Concurs, alçàvem la sessió.

I el Mtre. Millet, decebut, moix, se'n pujava al seu estatge de l'Orfeoó ; jo donava la bona nit als companys, i me'n tornava a l'auto, amb una doble recança : primer, la d'haver hagut de contrariar insistentment el bell impuls del Mtre. Millet i, després, la de no haver pogut premiar més generosament els plecs vinguts a Concurs.

Però, jo no podia desfilar la meva corda, car, altrament, no hauria suportat el pes feixuc que ja començava a tenir-me-la tesa.

En moltes ocasions, aquests conflictes morals, que resten a l'ombra, són la tasca més agre i, per tant, la més meritòria.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

XXV

Veritas odium parit

Era un caient de tarda d'estiu, a San Sebastián, durant la *semana grande*, quan els trens de l'interior hi abocaven gent i més gent, que s'allotjaven alleument com podien, de qualsevol manera, amb un cert fatalisme, estibant-se en les cambres, menjant pels carrers, dormint en els corredors i fent cua cada matí per a anar-se a rentar a l'únic lavabo del pis a disposició de tots els estadants, segons la usança de la contrada.

Érem a l'època de l'èxode central madrileny, complint l'escapada anyal cap al Cantàbric, sense prendre esment de les incomoditats d'estatge, merament relatives per als costums de la major part d'aquella invasió, que les trobava compensades amb el canvi d'escenari, la visió i l'aire de la mar i la vanitat de fer-se veure en els passeigs i soralls de la *Concha*, çò que els omplia d'una afalagadora illusió de superació.

També els atreia l'abundor de *corridas de toros*, pregonades cada matí amb l'insistent esclat dels petards i les contínues passades de la música pels carrers; a més, aquella gent gaudia certament de l'acció refrescant dels xàfecs propis de la costa, sense els quals, ni el país, ni els seus habitants, no sabrien viure.

Fugint del bell passeig de tamarius vora mar, on adollava la parlara d'aquella gernació, que no s'acordava gens amb el nostre temperament i ens hi feia enterament estrangers, nosaltres ens refugiàvem cap a l'interior de la vila quan, en una de les *avenidas*, tinguérem l'agradable sorpresa de trobar-nos amb Mn. Frederic Clascar, acompanyat del seu amic i nostre En Nicolau d'Olwer, encontre ben insospitat en aquell temps i en aquell lloc:

— I ara, d'on sortiu per aquestes terres?

Mn. Clascar ens explicà que feia un viatge de vacances, que ja venia de Burgos i ho havia aprofitat per a estirar-lo fins a Cestona, on sabia que En Nicolau amb la seva mare feien una cura, però que, essent al fort de l'estiu, Cestona no podia donar-li allotjament puix que era tot ple i ells dos havien vingut a San Sebastián comptant trobar-hi cambra per a Mn. Clascar; que ja estaven cansats de rodar inútilment i per això, decebuts, En Nicolau acompanyava Mn. Clascar a prendre el tren d'Irún, car allà segurament seria fàcil resoldre la dificultat.

GUAITANT ENRERA

Com que nosaltres havíem llogat un pis gran i malgrat ésser aleshores sencera la nostra família, encara ens sobrava una cambra, vaig oferir-la-hi; Mn. Clascar acceptà i s'acoblà amb nosaltres. Llavors, tots aplegats, canviant de direcció, acompanyàrem En Nicolau a l'estació, de retorn cap a Cestona.

En aquell temps, nosaltres teníem auto, ço que em permeté de fer veure a Mn. Clascar l'esquerpa i trencada costa basca, on la trangolada, que ve lliurement de la Mar Gran, llisca de biaix llepant la riba, fins que topa en el rocam i es replega botint rondinaire o bé s'engolfa per les badies, fent-hi carreres de blancalls.

No vaig pas intentar encomanar-li el meu entusiasme mariner, perquè coneixia prou la manera de Mn. Clascar, més semblant a aquelles roques, que no pas a la insistent ressaga que hi batia i estic ben segur que ell no veïé res d'allò que a mi m'encisava.

L'hoste amic romangué amb nosaltres un parell de dies solament, perquè se li acabava el billet i, de tornada a Barcelona, encara volia deturar-se a Pamplona i algun altre lloc.

La seva breu estada entre nosaltres, motivà converses molt interessants i profitoses, que confirmaven no poques impressions velles meves. La narració que ens féu del seu viatge contenia incidents pintorescs en el seu dir i segons el seu particular punt de vista, car, com tots els temperaments retrets i consirosos, Mn. Clascar badava força menys del que aparentava i, de vegades, enfondia massa i tot.

D'això ja fa molts anys i em dol no recordar prou bé els temes encetats en aquella ocasió, particularment els referents al seu estament, però en puc transcriure un que s'ho mereix, que jo vaig provocar, perquè el podia judicar plenament amb el meu propi testimoniatge.

Es tracta de la inevitable i merescuda visita a Loyola. Jo vaig afanyar-me a fer la conversa sobre aquell lloc, no dubtant que en sortiria quelcom, majorment si jo li anava demanant precisions.

Havent-li concretat el tema, no vaig dir res més, esperant que l'aniria desplegant; però ell, capgirà la posició i començà a fer-me preguntes com si es volgués situar de primer.

Sabent que jo hi havia estat, em digué:

— Ja la veiéreu Vós, l'esquerda de la paret per on fugí el dimoni tot esverat?

— Sí, i ben fumada que resta encara, però sense fer pudor de sofre, segurament perquè el temps l'ha esventada.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

— I aquelles figures al natural, reproduint una escena de l'interior de St. Ignasi, que us semblen ?

— Home, francament i amb el degut respecte, varen recordarme el Museu Grévin de París i el Mme. Tussaud's de Londres, però més mal fetes.

— També us degueren ensenyar aquell bé de Déu de reliquiariis ?

— Sí, els vaig veure ; n'hi ha de molt bonics. El que no m'agrada és la manera de presentar-los, car em féu més l'efecte d'un davassall de riquesa, en parada de cara al públic, a tall d'exposició, que no pas una concreció o un recer de pietat. Us recordo la meua rigidesa d'idees pel que respecta al culte i a la litúrgia.

Així, com que el seu interrogatori s'allargava i no em semblava prou del cas, perquè jo ja tenia fet el meu judici i el que jo cercava era que ell me digués el seu, vaig decidir iniciar el meu torn de preguntes :

— Perdoneu Mn. Clascar, ara em toca a mi d'examinar. Us fixàreu en el projecte general de la construcció, on l'actual Església seria al centre ?

— No, on era això ?

— Sí, home ; és exposat en un quadre, a l'entrada de la Capella i també es troba en algun corredor.

— No ho recordo.

— Tanmateix i amb el vostre permís, sou un mal excursionista. L'Església actual resultarà emmarcada per una columnada en corba abraçant la gran plaça del davant, a semblança de St. Pere de Roma o, si voleu, per tal de retreure-us un detall que sou capaç de no haver vist tampoc, per l'estil dels pessics d'aquell artístic llobregant, tan ben executat en ferro forjat, que hi ha allà a la font del davant.

— Francament, d'això no me'n vaig pas adonar.

— I doncs, per què hi vàreu anar allà, què hi vàreu fer ?

— Vaig anar a veure la Capella de St. Ignasi.

— Expliqueu-vos, car això m'interessa.

— Havent demanat per a visitar la Capella, m'hi feren acompanyar per un jesuïta, que em serví molt amablement de *cicerone*, explicant-me'n la història, assenyalant-me els detalls i la riquesa de l'ornamentació, fent-hi jugar la il·luminació i, naturalment, invitant-me a la admiració de consuetud.

— Així, vaig insistir jo, contemplàreu la luxosa Capelleta, amb l'altar ple de bombetes elèctriques i fistonejat de borles i serrells, enclòs dintre parets, sostre i sòl, tot d'argent veritable ?

GUAITANT ENRERA

— Jo ho crec i bona estona que estigui mirant-ho, car me feia rumiar no poc.

— Fóra indiscret demanar-vos què era ço que Vós rumiàveu ? Per tal d'encoratjar la vostra resposta, ja sé que allò és concebut d'aquella manera en vistes a la multitud i de cara a un poble altre que el nostre, perquè « cada terra fa sa guerra ».

— El jesuïta que m'acompanyava, es veu que em repetia senzillament, gairebé d'esma, la mateixa lliçó que diuen a tothom i per això, no fixant-se prou que jo era sacerdot i un sacerdot desconegut. Àdhuc em descobrí que aquell davassall d'argent era presentalla d'un Bisbe del Perú.

— I què fèieu Vós mentre ell parlava ?

— Què voleu que fes ? Jo escoltava, mirava i remirava tot el que ell m'anava inventariant, però a estones em distreia, perquè m'anaven revenint idees que no lligaven prou amb l'eufòria del meu acompanyant.

— Bé, però, en acabar, almenys devíeu dir-li quelcom per cortesia ?

— De moment no se m'acudí, perquè les idees que el seu parlament havia fet sorgir en el meu esperit s'anaven complicant i aclarint al mateix temps. Jo seguia pensant i prou, fins que el meu acompanyant es bellugà, potser impacient, ço que em tornà a la realitat de la meva situació i em semblà que, efectivament, esperava els compliments a què devia estar avesat però, francament, tot aquell enlluernament em distreia i feia nosa. Vaig tornar a mirar aquell estatge d'argent, de dalt a baix, a sobre i a sota, ofrena d'altri, i tot d'una, donant un cop de peu a l'argent del sòl, el meu pensament eixí concrecionat en aquesta afirmació :

— *I con que gusto se pisa aquí el vil metal !*

— Molt bé ; ell us tractava com a públic vulgar i Vós li responguéreu en sacerdot veritable, proclamant amb unció i en una imatge lapidària, aquell retorn al Crist, tan necessari a tothom i a l'Església orgànica en primer lloc. Segurament que una frase tan cristianíssima com la vostra no havia pas ressonat sovint en aquell clos argentat però, malgrat això, el vostre *cicerone* devia compartir l'austera exclamació, encara que no fos, potser, ço que ell esperava i al que estava avesat ?

— No ho sé pas, perquè no em digué res. La meva visita essent així acabada, tots dos ens n'anàrem cap a la porta, ens acomiadàrem, no l'he vist més i aquí em teniu.

— Ara, jo us hi diré la meva, en justa correspondència i responent a

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

una pregunta, encara que no me l'hàgiu feta. Amb la muller, visitàrem Loyola i oírem el parlament de consuetud. Diferentment de Vós, jo vaig callar, però aquelles paraules també m'alçaren un eixam d'idees i connexions, que es posaren a voleiar en el meu magí, proclamant-hi una mena de glossa, força més desplegada que la vostra concisa exclamació i reforçada per fetes aleshores molt fresques, gens dignes i absolutament anticristianes, on també figuraven els Jesuïtes; tot per amor d'aquell metall, allà tan abundosament exhibit i que, àdhuc trepitjant-lo, fàcilment pot fer relliscar si hom no se'n malfia prou, com esdevingué als mateixos Jesuïtes en la participació alludida.

Vull creure que, en els moments de recolliment interior, la consciència d'aquell jesuïta *cicerone* vostre, li devia retreure cristianament la lliçó del sacerdot foraster.

Havent arribat a conclusions implícitament concordants tots dos, el capítol quedava clos i seguïrem el nostre passeig contemplatiu.

Mn. Clascar reprengué els seus soliloquis i jo vaig encantar-me guaitant el potent respir d'aquella mar, on havia copsat el famós «raig verd», un dia que el sol s'hi colgava ben nu de celatges i boirina. Mar més seriosa que la nostra lluminosa i joguina Mediterrània, que sap dissimular amb tanta manyagueria les seves geniades i traïdories.

XXVI

Simptomàtic

La Festa Major dels Pobles, fa que s'apleguin a casa del Sr. Rector altres sacerdots veïns, per tal de contribuir a la major solemnitat de la Festa i ajudar el Sr. Rector.

Amb motiu d'això, durant la temporada que nosaltres passàvem a la Masia Mariona de Mosqueroles, en el Montseny, ens posàvem en contacte amb els forasters de la contrada i així fèiem noves coneixences, que ens permetien assabentar-nos de molts aspectes, íntims i tradicionals, dels pobles i poblets que teníem a l'entorn.

I, com a seqüència d'aqueixes coneixences, després, quan nosaltres fèiem excursions pels diferents indrets, corresponíem tornant la visita als hostes de la Festa.

GUAITANT ENRERA

Un dia, en ocasió que devallàvem del poble de Montseny, aprofitant la carretera, nova aleshores, vaig aturar-me a la Rectoria de Palautordera, per saludar un vicari, la cultura i el criteri del qual m'havien sorprès a Mosqueroles, car les idees que exposava molt raonadament aquell sacerdot, malauradament no són gaire corrents entre la nostra clerecia i, menys encara, en la jerarquia eclesiàstica.

Vaig pujar a la Rectoria on fuí rebut pel Sr. Rector, que jo no coneixia, en una sala gran, capaç per a un nombrós aplec. Al cap de la sala hi havia un balcó donant a l'hort, ple de verdor en aquell temps, i on un altre sacerdot estava distret guaitant el paisatge, daurat pel sol ponent en aquella hora.

Mentre esperàvem la vinguda del vicari conegut, que era fora, encetàrem conversa i, per correcció envers el sacerdot del balcó, el Sr. Rector em digué :

— Permeteu que us presenti el Canonge X.

El cridà, aquest vingué cap a nosaltres i, en oir el meu nom se m'abalançà i, abraçant-me amb daler i cara enriolada, exclamà :

— I quin goig tinc de conèixer l'home que s'ha fet tornar els diners !

Es referia a l'acabament de la deplorable història d'aquell proposat Benifet de les malifetes, descobrint així una vegada més, amb aquella exclamació tan espontània, el divorci latent entre la clerecia parroquial i la jerarquia eclesiàstica infeudada a l'Estat, que li ha encomanat no pocs dels seus vicis i passions, desviant-la de la seva missió doctrinal.

XXVII

Quo vadis?

Un amic de col·legi, parent meu, que tingué la dignitat de morir, darrement, exiliat voluntari prop de nosaltres en el país on escric això, anys abans es trobà ésser executor testamentari d'unes parentes, seves i meves que, no tenint successió directa, repartiren la fortuna a llur albir entre diverses fundacions, la major part d'elles de beneficència moral i material.

Com que les testadores havien viscut a Itàlia durant llur juvenesa, disposaren que un cop acomplertes les deixes ordenades, la resta fos lliurada al Sant Pare.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

De conformitat amb això, arribat el moment, aquell amic cuità d'anar a Roma, acompanyat de la seva muller, per tal d'acabar el seu comès.

Un cop allà, demanaren audiència al Sant Pare, la qual els fou concedida de seguida.

Com sol succeir generalment, després de l'entrada protocolària, el Papa inicià la conversa preguntant a la Sra. d'on venien i què eren.

La Sra. li respongué :

— Venim de Barcelona i som catalans.

Aquesta lleial i espontània afirmació, el Papa s'afanyà a condicionar-la com segueix :

— Catalans, bé ; però, no pas catalanistes !

Amb aquesta limitació, aquell Papa ratificava l'obra del seu homònim que, cinc cents anys enrera, havia venut Catalunya a Ferran d'Antequera.

La Sra., sobtada per una desautorització tan inesperada, perdé l'esma i, no sabent de moment què dir, callà com era just i digne ; perquè, ni la seva consciència, ni els seus sentiments, no s'acordaven amb aquella minva, ni molt menys, no li permetien sortir del pas amb la solució farisaica d'una frase mentiderament complimentosa o protocolària.

El marit, que justament era un ferm i erudit catalanista, es veié obligat a intervenir amb intent d'aclarir una mica aquella escena deplorable, ben poc falaguera per a tots els presents i majorment per a la Veritat, talment estraqueta.

Amb el seu temperament i dicció acadèmics, l'amic en qüestió, portador de la resta de l'herència, s'esforçà a explicar al Sant Pare, ço que realment és el catalanisme : la reivindicació de la nostra personalitat i llibertat humanes, per tant, l'afirmació i reclamació d'un dret natural, de conformitat amb la Doctrina Cristiana, que prescriu donar al Cèsar ço que és del Cèsar i a Déu ço que és de Déu. Precisament aleshores també hi havia — com ara — un Cèsar il·legal, mellor dit, perjur i transgressor.

Cal afegir per a major justesa del cas, que aquell Papa havia passat per Madrid i de Catalunya, com es veu, només en sabia la tradicional falsia oficial i les clàssiques *imparcialeries* centrals, xopades en la roenta catalanofòbia secular, que també s'inculca en més d'un Col·legi espanyol d'Itàlia. D'ací aquella resposta, tan genuïnament constantiniana. Posteriorment, el parent de referència, rebé una distinció honorífica papal, segurament com agraïment a la donació i potser també per tal d'atenuar la dissortada exclamació transcrita.

GUAITANT ENRERA

Aquesta narració, contada ingènuament més d'una vegada per la pròpia Sra., confirmada i ampliada pel seu marit, és un document crítico-històric que cal consignar, com a testimoni fefaent de la posició i consegüent actuació de l'Església oficial a Catalunya, o sia, les d'una burocràcia político-religiosa, a sou i a servei de la Monarquia, pricipalment d'ençà dels mítics Reis Catòlics amb llur tèrbola personalitat real, i tostemps a servei de l'Estat, actuant per compte d'aquest com instrument descatalanitzador, persistentment i encoberta, mijançant l'ensenyament lliurat a les Congregacions i, per coacció i torcement de judici, essent un constant reforç d'invasió i d'ocupació a casa nostra.

Sense anar-ho a cercar tan lluny, retreint les lletjors famoses del mercadeig político-eclésiàstic de Casp, n'hi ha prou amb recordar que la introducció de la Inquisició castellana a Catalunya, convertí la religió en una imposició per la temença i estengué el fariseisme, en comptes de fer-ne un conveniment per l'exemple de caritat, tal com el Mestre ho predicava i practicava.

La imposició assolí i afirmà el monopoli confessional, que encomanà hàbits de domini i possessió a l'Església oficial espanyola, obrint així les portes als marxants del Temple. I no fou pas el dimoni el qui portà Luther, sinó que foren els marxants del Temple, mellor dit, fou la Providència, per tal de posar una travessa en la davallada de l'Església, o sia, fou una mena de glossa d'aquell primitiu *Quo vadis?*

Cenyint-nos a coses viscudes en el nostre temps, posteriorment a la malaurada frase transcrita, trobem aquella pretesa informació Tedeschini-Magaz i en realitat traïdor espionatge de compte-meitat a complaença de la dictadura Primo de Rivera, el resultat de la qual fou que Roma, mijançant ordres secretes, trameses no pas en català, ço que hauria estat cristià; ni en castellà, ço que fóra polític; ni en llatí, que podria dir-se catòlic; sinó en italià, o sia, imperialista, ratifiqués i agreugés la consuetud practicada de temps, d'entrebancar en els Seminaris les vocacions cristiano-catalanes i de col·laborar a llur preterició per i per a la jerarquia eclésiàstica.

La segona dictadura militar ha heretat i explotat amplament aquest caire constantinià, sollicitant primer i imposant després, la Carta Collectiva de l'Episcopat espanyol a favor del General Franco; obligant implícitament, via Roma, a dimitir el cristianament basc Dr. Múgica, Bisbe de Vitòria, per haver-se negat a firmar-la; obtenint el nomenament d'un nou Bisbe foraster a Barcelona, i fent morir en exili el cristianament heroic català Cardenal F.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENDATES

Vidal i Barraquer, Arquebisbe de Tarragona, el qual també refusà de firmar aquell document.

Per aquest camí, prèvia oblidança de la Doctrina Cristiana, que no concorda pas amb les fetes i pretensions de la dictadura, s'ha devallat a l'Església nacional franquista. Semblant falliment ha permès recobrar posicions, privilegis i avantatges materials, però condicionats fins al punt, per exemple, que en el Catecisme imposat a les escoles, s'hi ha enclòs, amb aprovació servil de la jerarquia eclesiàstica, proposicions terrenals tendencioses, dictades per l'arbitrarietat imperant.

I en la davallada, les nostres esglésies ens han estat usurpades materialment i malmesa espiritualment llur cristianitat en lliurar-les als forasters, proclamant *de facto* una vegada més, que l'ànima del Poble Català n'és exclosa i foragitada executivament per uns Pastors sobrevinguts.

No obstant, el Crist anava amb el Poble predicant-li i orant per ell en la seva pròpia llengua i era igualment en la seva llengua que el Poble li responia, aclamant-lo i glorificant-lo.

Per això mateix, St. Joan ens digué que Déu és amor, o sia, donació, no pas domini, ni monopoli, ni, molt menys, negoci o *modus vivendi* o *vanitas vanitatum*.

Consumat el divorci del Poble per culpa del desviament i la consegüent minva de prestigi de l'Església estatista en el cos social, què té d'estrany que arribi un dia en què la discordança esclati de la manera brutal que nosaltres hem presenciada ?

Cal ésser ben orb per no veure com s'està congriant nova tempesta, que desbotarà més furient en l'esdevenidor, si aquesta Església burocràtica persisteix a arrapar-se en terra, fora camí de la seva missió espiritual.

Perquè, el Crist es donà generosament a la humanitat : no és monopoli de ningú i pertany a tothom.

Malgrat això o, potser, per això mateix, l'Estat de primer, ja condemnà el Crist i, després, volgué associar-se'l, segons conta la història.

I que en feres de mal Constanti, o si voleu, en les paraules del Dant :

« Ahi, Constantin, di quanto mal fu madre,
non la tua conversion, ma quella dote,
che da te prese il primo ricco padre. »

DANTE, *La Divina Commedia*
Inf. XIX, 115.

GUAITANT ENRERA

La segona dictadura espanyola vol manar el Crist i servir-se'n, i l'Església orgànica oficial s'hi ajup còmodament, junyida al jou polític i material que porta de naixença i que l'encorba cap a terra ; perxò, es guaitant en terra que ha estat escrita la malaurada « Carta Collectiva », i que aquells milers de lliures esterlines, que el Cardenal Irlandès recollí a destinació de la clerecia espanyola necessitada, fossin habilidosament desviades a profit de la guerra franquista.

Però, el regne de Crist « no essent d'aquest món », el poble català el trobarà arreu, per damunt de l'Església estatista que l'ha deixat, l'ha preterit o se l'ha tornat a vendre.

Ara, la consciència de cadascú té la paraula i la pròpia decisió.
Jo ja hi he dit la meva ¹.

XXVIII

The right man in the right place

Quan la mala bravada d'Espanya ens féu deixar la Cerdanya francesa, on ens havíem acollit a l'estada d'estiu de la nostra filla, cuitàrem a posar-hi una frontera més entremig i no paràrem fins a Ginebra. Allà trobàrem una humanitat organitzada i un repòs com feia anys no havíem gaudit. Era ple de fugitius i refugiats de la nostra terra, ço que, en aquells moments, tenia el seu inconvenient, car els molls i els jardins de la riba del Lemán, resultaven una mena de Pla de la Boqueria, amb la cridòria i tot.

A entrada de tardor, ens hostatjàrem en el Ticino, a Lugano, amb vistes a l'aclimatació per al nostre primer hivern en aquest país ; a la primavera,

¹ L'Emperador Constantí es serví de la puixança dels cristians però sense esser-ne ; promulgà la tolerància religiosa i afavorí els cristians ; vers l'acabament, se'n féu. En posar la Creu davant dels seus exèrcits, invertí la doctrina cristiana que és d'amor i no pas de guerra i mort : fou el primer heterodox cristià. Féu matar el fill de la seva primera muller, creient que li volia prendre el tron, i en saber la part que, en escampar tal falsa suposança tenia la seva segona muller, l'emperadriu, la féu matar igualment. Aquests crims, els ignoren curosament els escriptors eclesiàstics, però l'Església els sap prou bé, i per això no l'ha canonitzat. En casar, políticament, l'Estat amb l'Església, Constantí engendrà el Poder Temporal.

Més tard, Teodosi, completà la tendència constantiniana proscriuint tota religió altra que la de l'Estat : fou el precursor i es féu padrí de la Inquisició.

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

férem estada a muntanya, a Château-d'Œx i, després de passar el Setembre a Genève, on la Societat de Nacions procurava avinenteses de retrobar coneixences internacionals, en entrant a l'Octubre posàrem pis a Modern City, a La Rosiaz, en un dels ravals amunt de Lausanne. Des del nostre piset gaudíem un panorama magnífic dominant el Lemán, encaixat en el seu bell muntanyam i escenari on s'apareixien unes postes de sol talment indescriptibles.

Malgrat que a mi m'atreia molt més l'avetosa i les torrenteres, que teníem a quatre passes del nostre estatge, de vegades me calia baixar a ciutat, a Lausanne, i per aquesta raó, aviat vaig conèixer una colla de cares i personatges del veïnat, amb els quals em trobava repetidament en el tram.

Entre ells em cridava l'atenció un simpàtic vellet, eixerit, complimentós, que portava lleugerament els anys i tenia nombrosa coneixença en aquells indrets, car saludava tothom familiarment com un antic resident. Les seves maneres eren finament distingides i, en el seu port, s'endevinava un cert deix de rigidesa militar.

Com que de bell començament em cridà l'atenció, vaig fixar-me en la seva conversa per tal de deduir-ne la nacionalitat, però resultà que parlava indistintament francès, anglès o alemany, segons fos la persona amb qui enraonava.

Un dia que ens trobàrem enfront l'un de l'altre en prendre el tramvia, ell s'obstinà cortesament a cedir-me la preferència i jo vaig dir-li intencionadament:

— *Thank you Sir, much obliged!*

D'ençà d'aquell dia, parlàrem sempre en anglès quan ens trobàvem, però continuàrem sense saber qui érem l'un per l'altre, ni ell, ni jo. Estic ben segur que aquest problema ens intrigava igualment a ambdós, però la discreció imposada per l'educació dificultava la solució, altrament prou senzilla.

Una tarda, vaig fer-me la il·lusió de resoldre'l, perquè jo estava amb la meua néta Cecília assegut en un banc que tenia molta demanadissa per la seva situació atractiva en un prat de cara al Lemán, quan veírem venir el meu personatge donant el braç a una dama, visiblement hemiplèxica, puix caminava amb la dificultat característica. Indubtablement venien en quest del nostre banc, però, en trobar-lo ja ocupat, saludaren amablement i anaren continuant.

Aleshores jo vaig intervenir:

— *Please, Sir, come on, there is room enough for us all.*

GUAITANT ENRERA

Acceptaren la invitació, s'assegueren vora nostra, deixant un espai on la Cecília jugava amb sorra fina dels reguerots, fent jardins, caminals i àdhuc túnels.

Amb la seva habitual expontaneïtat, la Cecília s'afanyà a oferir-los unes margaridoies que anà a collir a la prada i el senyor hi correspongué, cavaller, treient-se un paper de la butxaca i retallant-hi amb els dits una airosa nina, que oferí a la nostra menuda.

Em presentà la seva muller, retregué la nostra coneixença merament visual pel barri, parlàrem de coses indiferents, del llac, de les muntanyes, del panorama i finalment ens acomiadàrem quan el sol ja s'acostava al Jura, sense haver-nos tampoc aclarit la nostra respectiva personalitat.

La solució fou provocada per un fenòmen físic, ben adient a tots dos.

Un dia, pujant de ciutat a l'hora de dinar, en baixar del tram, trobo el meu desconegut el qual em saludà signant-me el cel. Jo ja ho havia vist feia estona, car estic avesat a guaitar enlaire, ço que té molts avantatges i no pocs inconvenients. El celatge era bellament assoleiat i el paisatge duia el vel opalí de la boirina, tan sovint mestressa d'aquestes terres.

— *Look there, how fine and beautiful*, feia ell.

— *Yes it is the halo of 22 degrees. I had noticed it already*, vaig respondre-li.

— *Oh ! You seem to know much about these things*, continuà ell.

— *I know something because I am meteorologist and astronomer. Since it pleases you to watch the sky, you might come to me some day at leisure and I will show you our International Atlas of Clouds to which I am a contributor.*

Pocs dies després, un pic de telèfon em demanava si jo podia rebre el Baró A. de Freedericksz, i d'aquesta manera tan prosaicament automàtica se'm resolgué la persistent enigma del seu nom.

Vingué a la mateixa tarda, malgrat un torb de neu desfet ; duia botes i un llarg abric llis, tirat, negre, forrat de pell cara endintre i una gorra d'Astrakan : tot ell un vestit genuinament rus.

Tinguérem llarga i agradosa assentada, que començà pel nostre descobriment mutual. Ell era rus finlandès, casat amb una nord-americana ; havia pertangut als cossos especialitzats de l'exèrcit rus durant l'època del Tsar, i m'explicà treballs seus de geodèsia a l'Àsia i d'hidrografia a Nova Zembla. Jo vaig declarar-me català, que també havia fet tasca científica i cultural a la meva terra i en el camp internacional dintre les meves possibilitats, però

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

que m'havia refugiat a Suïssa perquè allà baix, després d'haver-me robat els d'ambdues colles, els uns em volien matar el cos i els altres l'esperit ; per això era resident ací amb tota la família, perquè encara sóc home i, per tant, no serveixo per a autòmata, ni per a titella, ni molt menys per a esclau...

En oir això, s'alçà, es quadrà i em saludà militarment ; a la seguida em donà una forta encaixada amb ambdues mans.

De jove, ell havia estudiat amb els *cadets* russos i precisament en el mateix curs del, aleshores, Tsarewitch, el futur i malaurat Tsar Nicholàs II del qual, tot passant, digué amb no dissimulada recança :

— Nosaltres ja vèiem i sabíem que el nostre imperial company no serviria per a Tsar de totes les Rússies.

— I en que fundàveu aquest mal auguri ?

— Molt senzillament, respongué, i de seguida ho comprendreu. Quan tot jugant, li donaven una trompada, *ell no s'hi sabia tornar*.

La història ha confirmat, ben tràgicament, el pronòstic d'aquells *cadets*.

Me contà així mateix moltes altres coses interessantíssimes del substratum oficial i de la vida social de la Rússia del seu temps i aleshores jo vaig recomanar-li, com faig sempre a tothom, que escrivís totes aqueixes experiències que li havien passat pels ulls o per les mans, perquè són documents més fefaents i revelatrius que l'entatxonada literatura protocolària. Em digué que ja ho havia fet, que tenia 27 llibretes escrites, però que eren a Nord-Amèrica.

Vaig ensenyar-li l'*Atlas Internacional dels Núvols* a la publicació del qual havien contribuït : la Fundació Concepció Rabell i Cíbils, de Barcelona, i la Institució Patxot de Catalunya ; examinàrem, discutírem o glossàrem, els problemes que allà es presenten i, com que vaig veure que el llibre li interessava molt, li feu presentalla de l'únic exemplar que em restava de l'edició anglesa, amb la següent dedicatòria :

*« With Compliments to
Baron A. de Freedericksz
as a remembrance of a friendly conjunction
amongst the turmoils of life. P. »*

Ell me guaitava mentre jo l'escrivia i vaig adonar-me de l'esforç que féu per a contenir-se, car s'emocionà i els ulls se li enaiguaven ; novament

GUAITANT ENRERA

s'alçà, quadrant-se'm militarment i romangué així fins que jo haguí signat. Aleshores, m'encaixà efusivament amb les seves dues mans, sense dir mot, i vaig adonar-me que una llàgrima indiscreta li regalimava galta avall; els dos expatriats, el del nord i el de migjorn, ens havíem reconegut part damunt de nacionalitats i ciutadanes, en la vera i plena i lliure humanitat.

En acomiadar-nos, encaixàrem fortament; no volgué que la minyona li calcés les botes, puix digué que encara era prou àgil per a fer-s'ho ell mateix, malgrat que tenia alguns anys més que jo, *on the wrong side of seventy*.

I vaig acompanyar-lo fins a la porta, guaitant com se'n tornava i es perdia en els remolins de neu que feien les ratxades del torb i que no deixaven veure res poques passes enllà.

XXIX

Das kommt nur in Spanien vor

Proverbi alemany

Quan la reunió a Barcelona de la C. I. E. N. (*Commission Internationale pour l'Etude des Nuages*), el Juny del 1929, malgrat no ésser membre de la Comissió, comparegué el Director del Servei Meteorològic Espanyol, coronel M., al qual s'admeté, naturalment, per cortesia, igualment que el seu dependent a Barcelona, el Dr. J. Alcobé, Professor de Física de la Universitat i Director de l'Observatori Meteorològic d'aquell Centre.

La reunió de la C. I. E. N., es feia precisament a Barcelona per amor de la Secció Nefològica de la Fundació C. Rabell i Cibils que, d'anys enrera, en temps de la Mancomunitat, havia organitzat a la propia despesa una Secció especial per a l'estudi dels núvols, hostatjada en el S. M. C. (Servei Meteorològic de Catalunya), i l'Arxiu de Núvols, el qual ja havia estat prèviament visitat per una Comissió de la C. I. E. N., presidida pel General E. Delcambre, Director del Servei Meteorològic de França.

Amb motiu de dita reunió, el Dr. Fontserè, Director del S. M. C., projectà una Exposició de Fotografies de Núvols, a la qual concorregueren els Serveis Meteorològics Estrangers i alguns particulars, a més de la Fundació C. R. C. Una de les grans sales de la nostra Universitat Industrial — Can Batlló — exhibia gran munió de fotografies de totes procedències, degudament

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

classificades, i les finestres llüen per transparència una selecta de diapositius amb les diferents classes de núvols o accidents de llur formació. Hi havia magnífics *ensembles* de *Cunb.* — *Cumulo-Nimbus* — mijançant l'acurat aco- blament dels clixés complementaris, que mostraven senceres llurs encluses característiques.

El Sr. M., Director del Servei Meteorològic de Madrid, també pre- sentà una sèrie de fotografies, retolades com de la *Aviación Española*.

L'aparició de dites fotografies fou una sorpresa xiroia per al nostre jove personal encarregat de situar-les.

Quan el Dr. Fontserè, Director del S. M. C., passà a revisar el treball de distribució, quedà esmaperdut en adonar-se de l'aportació del Sr. M.

L'endemà, en anar jo a veure com avançava la instal·lació, el Dr. Fontserè em digué :

- Que ja heu vist les fotografies de l'Aviación Espanyola ?
- No ; encara no he vist res. Per què ? és que hi ha quelcom de nou ?
- Sí i no ; aneu a veure-ho Vós mateix.

I vaig anar passant pels rengles de muntants, fixant-me en les que eren retolades *Aviación Española*.

— Tanmateix, vaig fer, si no és que hom talment ho veu, hom no ho creuria pas. I la nostra jovenalla també se'n deu haver adonat ?

— Ja ho crec i de quina manera ! no rigueren poc ahir tot clavant-les al costat de les altres, que eren exactament iguals.

— Està bé ; una estona passaré amb el General Delcambre i veurem el que ens hi diu.

L'endemà matí, estant ja llesta la instal·lació i abans d'obrir-la al públic, vaig invitar el Gl. Delcambre a donar-hi una ullada ; en el local no hi havia ningú més que nosaltres dos.

Anàvem passant davant del parament de fotografies quan, tot de cop, el Gl. Delcambre esclafeix una riallada i, mirant-me, em preguntà :

- *Sans doute vous connaissez cela, n'est-ce pas ?*
- *Certainement, mon Président, et notre personnel s'en est aussi bien aperçu.*

La cosa no passà d'aquí i continuàrem la inspecció.

Al cap de poca estona, en un girant, se'm torna a aturar davant d'una altra fotografia d'aquelles i, prenent un posat seriós, féu :

Hein ! sense riure ni dir res més aquesta vegada.

GUAITANT ENRERA

Seguirem passant i, tot d'una, torna a aturar-se i, donant un fort cop de peu que retrunyí per tota la sala, esclatà amb veu irada :

— *Ah! non! on peut en gober une, mais pas toutes!*

L'endemà aquelles fotografies havien desaparegut i nosaltres haguérem d'omplir llurs buits amb positius de la Fundació C. R. C.

Suposo que el Gl. Delcambre féu retirar aquell material vingut de Madrid, perquè eren senzillament còpies de la sèrie de fotografies de núvols, tan coneguda, del nostra col·lega Mr. Quénisset.

No crec que el Sr. M. tingués res a veure en aquella criaturada, llevat de la seva deficiència documental, que li costà ésser víctima de l'entremaliadura d'algun subaltern el qual, en trobar-se que l'Institut de Madrid no podia presentar res, mirà de sortir barroerament del pas sense amidar-ne les conseqüències. Àdhuc la feina havia estat tan inconscientment feta que una fotografia de *Cumulus* s'exhibia al revés, aparentant un *Mammatus* fenomenal, com no se n'ha vist mai cap.

Semblava que aqueixa empassgada, tan fora de temps i de lloc entre gent professional i representativa, havia d'haver alliçonat el seu autor, però es veu que és « qüestió de carnadura », com deia l'amic Mn. Clascar ; car, si en l'incident esmentat hi hagué més ignorància que altra cosa, no es pot pas dir el mateix de la reincidència que segueix.

Perquè, més tard, el propi Director del S. M. E. assistí a la reunió de Copenhaguen, proveït d'ordres pidolades a la dictadura Primo de Rivera, significant que s'excloués del Comité el Prof. Fontserè i a mi.

Havent-ne hagut esment, el Gl. Delcambre reptà severament el Director de Madrid i cuità a desfer el seu mal intent : d'una banda, amenaçant-lo amb comunicar telefònicament amb el Govern de Madrid i, de l'altra, desfèu la nuvolada amb un refinat *savoir faire*, induint el Sr. M. al desgreu de oferir un ram de roses a la filla del Dr. Fontserè que l'acompanyava, elegant penyora que fou degudament acomplerta.

Temps després, per una d'aquelles revolçors pròpies de les trangolades burocràtiques, el Sr. M. fou substituït en el càrrec de Director S. M. E. i passà a un altre departament.

Jo ja no em recordava d'aquelles entremaliadures, quan un dia rebo uns mots del Dr. Fontserè trametant-me una carta del propi Sr. M. dient « que no podia anar a consultar l'*Atlas Internacional de Núvols* en el seu antic

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

despatx i per això ens agrairia molt que li-n volguéssim enviar un exemplar».

Com que la Institució Patxot s'havia fet càrrec de la edició de l'*Atlas*, jo en tenia alguna existència en les seves diferents llengües : català, francès, anglès i alemany.

Confesso que em vingué la temptació d'enviar-li un exemplar català, que el Sr. M. coneixia prou bé per haver viscut i crescut a Catalunya, però em semblà més generós fer-li presentalla d'un de l'edició francesa, si bé cobrant-me'l, discretament, amb una carta-dedicatòria en la qual es sentia prou la diferència climatològica que hi ha entre el planell continental castellà i la riba mediterrània catalana.

Desaparegut de l'escena nuvolosa el Sr. M. amb la seva dèria anticatalana reflexa, entrà en acció un representant més perfidiós.

El substitut del Sr. M. fou un tal Marín, interí, que havia estat deixeble del Dr. Fontserè i àdhuc havia passat, accidentalment, pel S. M. C.

Aquest, mal agraït i ple de gelosia, quan les tropes del Gl. Franco ocuparen Barcelona, s'afanyà a aprofitar-ne la rubinada i féu destruir vandàlicament el S. M. C.; cuità a endurse'n a Madrid el meu Arxiu de Núvols que hi era dipositat; féu malmetre i esbarriar així mateix els meus instruments, registres, meteorogrames, etc., igualment que l'Arxiu del meu Observatori de St. Feliu de Guíxols, que també era custodiat en el S. M. C. i a la meua disposició, com tota la resta.

Comesa aqueixa *gloriosa victoria*, el Sr. Marín assistí a la reunió de Berlín (Juny, 1939), on, amb frase sibilítica i premeditada duplicitat, donà compte de la usurpació, fent constar que els meus Arxius estaven en « seguretat definitiva », bo i pensant « definitivament robats », conducta representativa de la novella moral envaïdora.

Tant si fou espontània, com si fou realment ordenada, la feta Marín i el seu cinisme, han procurat a l'Espanya franquista una indignitat integral : intel·lectual, moral i material, actualment ben coneguda de la collectivitat científica internacional.

Mentrestant, m'havien tallat previsorament tota comunicació amb Barcelona, de manera que jo no tinguí coneixement de ço esdevingut fins molt de temps després.

La frenètica interinitat Marín, trobà la seva fi en un accident d'auto ; Déu l'hagi perdonat !

GUAITANT ENRERA

El successor del Sr. Marín en el S. M. E. de Madrid, és un comandant d'aviació que es diu basc pel seu primer cognom Azcàrraga, i és castellà pel seu segon, Pérez-Caballero.

Suposant-li una major serenor i no concebint que es pogués fer solidari del que acabo d'explicar, vaig fer demanar-li la devolució del meu dipòsit pel President O. M. I., el Prof. Hesselberg, d'Oslo, a qui respongué el Sr. Azcàrraga dient que li sorprenia la demanda per quant els meus Arxius sempre havien pertangut al S. M. E., o sia, que el Sr. Azcàrraga endossava les fetes Marín.

Aleshores, vaig decidir-me a intervenir per primera vegada directament i escriví al Sr. Azcàrraga assabentant-lo dels antecedents i les realitats del cas, per si els ignorava.

El Sr. Azcàrraga em contestà embolcant-se en formalismes i argücies burocràtiques i, al mateix temps, ratificant que l'acte Marín havia estat « en compliment d'ordres que mereixen respecte per raó de la noble intenció amb que foren dictades ».

Tot passant, el gelòs espanyolisme del Sr. Azcàrraga es ressentia que un estranger — el President de l'O. M. I., de la qual el S. M. E. forma part — gosés intervenir.

Vaig insistir en una altra carta, invitant-lo a venir a veure'm quan li escaigués bé, per tal de resoldre l'afer privadament en les altures de la consciència i de la dignitat científica, cosa — li deia — que jo creia tant més faedora car ell no havia intervingut en la usurpació.

Efectivament, al començament de la guerra europea, quan el Gl. Franco anava de bracet amb Mussolini i Hitler, el Sr. Azcàrraga, venint d'Alemanya, se'm presentà en el meu despatx de Fribourg (Suïssa), el Juny 1942.

Tinguérem una llarga assentada de dues hores, completament inútil, però molt interessant psicològicament, puix que era el contrast transcendent de dues mentalitats: no hi havia *convivència*, ni tan solament *conllevància*; tot era domini, pura tradició colonial espanyola, per part d'ell, i independència per part meva.

Com que, en un moment de la conversa, s'expressà d'una manera massa arbitràriament autoritària, vaig interrompre'l:

— *Por lo que veo, se trata de un robo ? En este caso ya no pido la devolución de mi depósito, sino su restitución.*

ALGUNES ANÈCDOTES COMENTADES

— *Yo no soy jurista* — em respongué — *de esto se ocuparán otros.*

Es veu que tampoc estava per conflictes de consciència.

El Sr. Azcàrraga m'insinuà propostes de vanitat i de materialitat, segurament considerant-ho un obsequi en el seu pensar i, naturalment, a condició que jo em posés al front la divisa franquista, invitació que a mi em resultava insultant i que per això vaig rebutjar amb un somrient *non serviam*.

Davant de la inutilitat del seu comès, i prèvia afirmació del seu catolicisme, s'acomiadà dient: « que aconsellaria al General Ministre, que no em retornessin els meus Arxius i que ja em diria l'ús que ell n'havia fet ».

La primera part de la seva dita s'ha complert puix que segueixen mantenint la usurpació comesa; quan a la segona, encara n'espero el compliment.

Malgrat d'ésser ambdós Directors els representants de dues dictadures sincopades, els fets novells no manquen de concomitances amb la falla bibliogràfica del Sr. M., perquè un dia que el Director del Servei de Madrid ensenyava l'Observatori Fabra a un foraster, presentà així unes fotografies de núvols que ornaven aquell vestíbul:

— *Estas son las fotografías del Sr. Patxot.*

I eren les planxes tan conegudes del primitiu *Atlas de Núvols* del Prof. Hildebrandsson, que un company militar d'aquell Sr. també em robà, amb una carretada de llibres rars i triats.

De moment, aquest enfilall d'anècdotes emparentades, moralment i físicament «nuvuloses», que defineixen una època i condemnen un país, resten en l'aire; però, si Déu em dóna vida i conservo la ment, més endavant hi posaré un epíleg inesperat, majorment en aquests temps en què la veritat no és permesa, ni el redreçament de la personalitat humana amb el dret natural dels pobles que n'és la conseqüència; car no voldria anar-me'n d'aquest món sense haver proclamat novament i refermat la consciència de la nostra generació¹.

Gener del 1943.

¹ Carta als Membres de l'O. M. I., Fribourg, 1948, que es trobarà més endavant.

GUAITANT ENRERA

XXX

Finale con brio

Traduït literalment, heus-ací l'acabament d'un malaguanyat diàleg, bon xic aspre i raspós, com veureu :

— « No cal pas que us escarrasseu més, perquè Vós us podeu estalviar saliva i jo, la paciència d'escoltar.

El vostre Gl. Franco no té cap jerarquia, ni cap autoritat, ni cap força, sobre la meva consciència ; ni la seva Espanya *imperial, eterna*, no té prou pessetes per a comprar-me un sol dels meus cabells blancs. Podran tornar a envilir-se robant-me, insultar i calumniar el meu nom, etc., com ja ho han fet els seus representants o delegats, però, no em podran fer res més, ni anar més enllà : s'hauran d'arrossegar pel mateix nivell, sense poder pujar enlaire.

Amb això, tot està dit ; ara ho sabeu tot de primera mà i, per tant, ja podeu passar la porta. »

I la va passar, perquè jo mateix la hi vaig obrir.

I la hi vaig tancar.